

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií
Katedra veřejné a sociální politiky

Diplomová práce

2012

Milada Vanková

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra veřejné a sociální politiky

Milada Vanková

**Postoje aktérů vzdělávací politiky k politice
zavedení poplatků za studium na veřejných
vysokých školách v ČR**

Diplomová práce

Praha 2012

Autor práce: **Milada Vanková**

Vedoucí práce: **doc. PhDr. Arnošt Veselý, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2012**

Bibliografický záznam

VANKOVÁ, Milada. *Postoje aktérů vzdělávací politiky k politice zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách v ČR*. Praha, 2012. 97 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra veřejné a sociální politiky. Vedoucí diplomové práce doc. PhDr. Arnošt Veselý, Ph.D.

Abstrakt

Tématem mé diplomové práce je politika zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách v ČR. Diskuze k otázce zpoplatnění studia na vysokých školách v ČR probíhá téměř dvacet let. Dosud nebyla žádná z jeho forem implementována do systému financování vysokých škol. Zavedení poplatků za studium se ukázalo být v průběhu jeho diskuze konfliktním tématem.

Důvodem pro otevření diskuze o zavedení školného na VVŠ v ČR se stala špatná finanční situace vysokých škol, malá efektivnost systému, nerovnosti v přístupu ke vzdělání a další jiné problémy. Tyto zůstávají dosud neřešeny.

Tvorby politiky je složitý proces, do kterého vstupuje celá řada faktorů. Významnou roli v něm sehrávají aktéři politiky. Aktéři veřejné politiky jsou subjekty, které jsou nějakým způsobem zainteresovány na dané politice, proces tvorby politiky ovlivňují, nebo jsou jím ovlivněny. Předmětem zájmu mé práce bude prozkoumat postoje aktérů vzdělávací politiky k politice zavedení poplatků za studium na VVŠ v ČR v časovém období let 1992- 2012 a objasnit tak problematičnost politiky školného v českém vysokém školství.

Klíčová slova

Analýza aktérů, postoje aktérů, financování vysokých škol, školné, vzdělávací politika

Abstract

The topic of my diploma thesis is a policy of cost- sharing in the Czech higher education system. Discussion of the cost- sharing policy implementation in the Czech higher education system has taken place for almost twenty years. Yet no form of tuition fees at higher education institutions was introduced. The cost- sharing seems to be a controversial element in the effort to reform the system of Czech higher education financing.

The Czech higher education system needs a reform. There are many problems: worsening financial situation of higher education institution, a low efficiency of the system, inequitable access to higher education etc.

Policy making is a complex process, which comprise of many factors. In this process, stakeholders plays a very important role. Stakeholders are those, who are interested in the policy or those who are influenced by it. In my thesis I want to clarify a dispute about the policy of cost- sharing in the Czech higher education. To reach this goal, I try to describe the attitudes of higher education policy stakeholders to the cost- sharing in the period of 1992- 2012.

Keywords

Stakeholder- analysis, stakeholders' attitudes, higher education financing, tuition fees, educational policy

Rozsah práce (počet znaků včetně mezer): 185 822

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 12. 05. 2012

Milada Vanková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Arnoštu Veselému, Ph.D., za vedení mé práce a cenné rady a připomínky.

Děkuji také své rodině za podporu a trpělivost v průběhu psaní práce.

Institut sociologických studií

Teze diplomové práce

Jméno studenta/studentky: Milada Vanková

Název v jazyce práce: Cost- sharing ve financování veřejných vysokých škol v ČR

Název v anglickém jazyce: Cost- sharing in the Czech public higher education funding

Klíčová slova: cost sharing, financování veřejných vysokých škol, společnost vědení, lidský kapitál, aktéři vzdělávací politiky

Klíčová slova anglicky: cost sharing, higher education funding, knowledge society, human capital, education policy participants

Akademický rok vypsání: 2010/2011

Jazyk práce: čeština

Typ práce: diplomová práce

Ústav: Katedra veřejné a sociální politiky

Vedoucí / školitel: Doc. PhDr. Arnošt Veselý, PhD.

Obor práce: Veřejná a sociální politika

Úvod

Nepostradatelnou roli v procesu tvorby veřejných politik sehraávají její aktéři. Aktér je subjekt, který je ve vybrané veřejné politice nějakým způsobem zainteresován. Je to osoba, nebo skupina osob, které rozpoznávají problém, definují ho, podílejí se na jeho řešení, nebo jde o osoby, které jsou ovlivněny realizací výsledné podoby politiky. Pro tvorbu politiky je velmi důležité poznání aktéru a jejich postojů. Jedině důkladná a komplexní analýza všech aspektů veřejné politiky může vést ke kvalitním návrhům politik.

Sabatier in Veselý (2005) chápe veřejné politiky či programy jako systémy přesvědčení a hodnot. Za nejvhodnější způsob jak uvažovat o vývoji politiky považuje soustředění se na interakci *různých aktérů z různých institucí*. Jde zde zejména o vzájemný střet postojů aktérů (pramenících z jejich přesvědčení a hodnot), které v dynamickém procesu tvorby politiky utvářejí konečná řešení. Zkoumání postojů aktérů k politikám napomáhá k lepšímu pochopení procesu její tvorby, příp. následného přijetí a realizace.

V diplomové práci se pokusím o analýzu postojů aktérů k veřejné politice. Využiji k tomu rámec výše zmíněné teorie koalic aktérů. Budu se zajímat o postoje aktérů terciárního vzdělávání- Ministerstva školství, tělovýchovy a sportu, reprezentace vysokých škol (Rady vysokých škol a České konference rektorů), akademických pracovníků, studentů a občanů ČR- k otázce cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol.

Cost-sharing (spoluúčast studentů na financování studia) je poslední desetiletí aktuálním tématem terciárního vzdělávání a také součástí připravované reformy terciárního vzdělání. České vysoké školství prošlo ve svém vývoji po roce 1989 řadou významných změn: proměna ekonomického a sociálního prostředí, masifikace vysokých škol, změna charakteru studia. Česká konference rektorů (2010: 1) popsala tuto proměnu následovně: „*Terciární vzdělávání se mění ze systému založeného na reputaci v systém založený na výkonu.*“ Nové podmínky existence vysokých škol si vyžadují strukturální

reformu systému terciárního vzdělávání. Ministerstvo školství, tělovýchovy a sportu se svým reformním týmem zpracovalo dokument, obsahující návrh reformy terciárního vzdělávání- Bílá kniha terciárního vzdělávání. Poměrně velká část, odborníky velmi kritizovaného, dokumentu je věnována právě otázce cost- sharing především ve spojitosti s popisem finanční pomoci studentům. Chybí zde však širší koncepce reformy. Nejsou definovány cíle a hodnoty reformy. Přesněji je tento nedostatek pojmenován v dokumentu *Idea reformy terciárního vzdělávání: „Dosavadní návrhy na reformu a většina kritik byly povýtce instrumentální a zabývají se spíše relativně technickými otázkami. Aby strategická vize mohla vzniknout, je třeba důkladné ideové a hodnotové reflexe stavu a perspektiv terciárního vzdělávání.“* (Česká konference rektorů, 2010:1)

Fungující terciární vzdělávání je důležitým prvkem každé společnosti. Špatně provedená reforma může omezit její rozvoj.

Cíle práce a výzkumné otázky

Obecným cílem mé diplomové práce je provést hloubkovou analýzu postojů vybraných aktérů terciárního vzdělávání k problematice zavedení cost-sharing do systému financování veřejných vysokých škol a popsat význam aktérů (jejich postojů- přesvědčení a hodnot, jednání a vztahů) v procesu tvorby reformy systému financování terciárního vzdělávání.

Výzkumné cíle

1. Popsat vybrané aktéry terciárního vzdělávání: (Ministerstvo školství, tělovýchovy a sportu, reprezentace vysokých škol (Rada vysokých škol a Česká konference rektorů), akademické pracovníky, studenty a občany ČR- zaměření zejména na jejich pozici v systému, jednání, moc, role, vztahy s ostatními aktéry a zájmy.
2. Popis ekonomického a sociálního vývoje České republiky a změn vzdělávacího systému
3. Odhalit postoje vybraných aktérů terciárního vzdělávání k zavedení cost-sharing do financování veřejných vysokých škol v ČR. Pokusit se nalézt spojitosti v názorech aktérů na cost-sharing (rozdělit je do skupin podle podobnosti názorů, které zastávají)- nalezení vzájemných vztahů aktérů.
4. Diskutovat možný vývoj politiky po implementaci cost-sharing do financování veřejných vysokých škol.

Výzkumné otázky

1. Jaká je pozice jednotlivých aktérů v terciárním vzdělávání? Jaká je jejich moc, zájmy a vztahy s ostatními aktéry systému? Jakou sehrávají roli v rámci celého systému a jaké je jejich jednání (ideologické zaměření, manipulace, vystupování na veřejnosti atd.)?

2. Jak se vyvíjela ekonomická a sociální situace v ČR a jakým způsobem tento vývoj ovlivnil terciární vzdělávání v ČR?

3. Jaké jsou postoje aktérů terciárního vzdělávání k návrhu zavedení cost-sharing do financování vysokých škol a jaké jsou postoje aktérů k současným problémům financování veřejných vysokých škol? Jaký názor zastávají k odbornému diskurzu otázky zavedení cost-sharing. V čem vidí nedostatky a přínosy této formy řešení finanční situace vysokých škol? Jak vidí institucionální připravenost veřejných vysokých škol na implementaci cost-sharing? Je možné nalézt nějaké spojitosti v názorovém zaměření jednotlivých aktérů?

4. Jaký bude předpokládaný vývoj terciárního vzdělávání po implementaci cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol?

Metody

Sekundární analýza dat- studium dokumentů, výstupů výzkumů

- výzkum MŠMT v rámci projektu Reforma terciárního vzdělávání (výzkum studentů, akademických pracovníků)
- materiály (prohlášení, připomínky atd..) Rady VŠ a České konference rektorů
- dokumenty MŠMT
- výzkum CVVM (názory občanů)
- materiály OECD- Education at a Glance, Eurydice (mezinárodní kontext)

Policy network analysis- využiji k definování vzájemných vztahů a sítí vybraných aktérů

Omezení

- kvalita výstupů výzkumu MŠMT- objektivnost
- dostupnost informací (postojů vybraných aktérů)
- omezené možnosti zachycení neformálních vazeb aktérů a jejich skutečných rolí

Teoretická východiska

Společnost vědění
Teorie lidského kapitálu
Teorie koalic aktérů
Vzdělávací politika

Vybrané zdroje

BARR, N.: Financing Higher Education, Finance and Development, 2005

KALOUS, J., VESELÝ, A.: Teorie a nástroje vzdělávací politiky. Praha: Nakladatelství Karolinum. 2006.

MATEJŮ, P et al.: Bílá kniha terciárního vzdělávání. Praha: MŠMT, 2009.

PRUDKÝ, L; PABIAN, P; ŠIMA, K.: České vysoké školství Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělání 1989- 2009. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010.

VESELÝ, A., DRHOVÁ, Z., NACHTMANNOVÁ, M.: Veřejná politika proces její tvorby. Co je „policy“ a jak vzniká. Praha: CESES FSV UK, 2005. s. 33-39. ISSN: 1801-1519.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (<http://www.msmt.cz>)

Reforma vysokého školství (<http://www.reforms-msmt.cz/>)

Rada vysokých škol (<http://www.radavs.cz>)

Česká konference rektorů (<http://crc.muni.cz/>)

Institut pro analýzy vysokého školství (<http://www.vysokeskoly.org/>)

Centrum pro studium vysokého školství (<http://www.csvs.cz>)

Středisko vzdělávací politiky (www.strediskovzdelavacipolitiky.info)

Obsah

ÚVOD	1
VYMEZENÍ ZKOUMANÉHO PROBLÉMU	3
1 CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, METODY.....	4
1.1 CÍLE	4
1.2 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	5
1.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	5
1.4 METODY	6
1.5 VYBRANÉ POJMY A JEJICH VÝZNAM V TEXTU PRÁCE.....	7
2 TEORETICKÁ A JINÁ VÝCHODISKA.....	9
2.1 VZDĚLÁVACÍ POLITIKA V SOUVISLOSTECH.....	11
2.1.1 <i>Vzdělávací politika</i>	11
2.1.2 <i>Vzdělávací politika a globalizace</i>	12
2.1.3 <i>Hodnoty ve vzdělávací politice</i>	14
2.1.4 <i>Aktér veřejné (vzdělávací) politiky</i>	15
2.1.5 <i>Společnost vědění/ učící se společnost</i>	16
2.1.5.1 <i>Role vysokých škol ve společnosti vědění/ učící se společnosti</i>	19
2.1.6 <i>Teorie koalic aktérů</i>	20
2.1.6.1 <i>Politický subsystém</i>	21
2.2 <i>COST- SHARING VE FINANCOVÁNÍ VYSOKÝCH ŠKOL</i>	24
2.2.1 <i>Definice cost-sharing ve financování vysokých škol</i>	24
2.2.2 <i>Způsoby platby školného</i>	24
2.2.3 <i>Finanční pomoc studentům</i>	26
2.2.4 <i>Politické a ideologické aspekty cost-sharing na veřejných vysokých školách- mezinárodní kontext</i>	26
2.3 <i>TEORETICKÉ KONCEPTY A VZDĚLÁVÁNÍ</i>	29
2.3.1 <i>Ekonomické teorie vzdělávání</i>	29
2.3.1.1 <i>Vzdělání- veřejný nebo soukromý statek?</i>	29
2.3.1.2 <i>Ekonomie informací</i>	31
2.3.1.3 <i>Teorie lidského kapitálu</i>	31
2.3.2 <i>Sociální nerovnosti v přístupu ke vzdělání</i>	33
2.4 <i>TERCIÁRNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICĚ</i>	35
2.4.1 <i>Systém terciárního vzdělávání v České republice</i>	35
2.4.2 <i>Vývojové změny českého vysokého školství</i>	37
2.4.2.1 <i>Evropská unie a české vysoké školství</i>	38
2.4.2.2 <i>Masifikace vysokoškolského vzdělávání</i>	39
2.4.2.3 <i>Teorie Trowa a další aspekty transformace vysokého školství v ČR</i>	39
2.4.3 <i>Financování vysokoškolského vzdělávání</i>	42
2.4.3.1 <i>Systém financování veřejných vysokých škol v ČR</i>	42
2.4.3.2 <i>Statistiky z financování vysokých škol v ČR</i>	44
3 AKTÉŘI V PROCESU DISKUZE POLITIKY COST-SHARING V ČR.....	46
3.1 <i>POSTUP V ANALÝZE POSTOJŮ AKTÉRŮ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY</i>	46

3.2 ANALÝZA POSTOJŮ AKTÉRŮ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY K POLITICE ZAVEDENÍ POPLATKŮ ZA STUDIUM NA VEŘEJNÝCH VYSOKÝCH ŠKOLÁCH V OBDOBÍ LET 1992- 2012	48
3.2.1 <i>Politická reprezentace</i>	48
3.2.1.1 Politická reprezentace jako aktér vzdělávací politiky	48
3.2.1.2 Postoje politické reprezentace k politice cost-sharing na VVŠ v ČR	50
3.2.1.3 Shrnutí postojů politické reprezentace	62
3.2.2 <i>Reprezentace vysokých škol</i>	63
3.2.2.1 Rada vysokých škol jako aktér vzdělávací politiky	63
3.2.2.2 Postoje Rady vysokých škol k politice cost-sharing na VVŠ v ČR	64
3.2.2.3 Česká konference rektorů jako aktér vzdělávací politiky	69
3.2.2.4 Postoje České konference rektorů k politice cost-sharing na VVŠ v ČR	70
3.2.3 <i>Občané ČR (veřejné mínění)</i>	71
3.2.3.1 Občané ČR jako aktér vzdělávací politiky	71
3.2.3.2 Postoje občanů ČR k politice cost-sharing ve financování VVŠ v ČR	72
3.2.4 <i>Studenti vysokých škol</i>	76
3.2.4.1 Studenti vysokých škol jako aktér vzdělávací politiky	76
3.2.4.2 Postoje Studentské komory Rady vysokých škol k politice cost-sharing na VVŠ v ČR	77
3.2.4.3 Průzkumy mínění studentů	79
3.2.4.4 Shrnutí postojů studentů	81
3.3 ANALÝZA UDÁLOSTÍ POLITIKY COST-SHARING VE FINANCOVÁNÍ VEŘEJNÝCH VYSOKÝCH ŠKOL V ČR	81
3.4 ZHODNOCENÍ VÝVOJE POSTOJŮ AKTÉRŮ VZDĚLÁVACÍ POLITIKY K OTÁZCE ZAVEDENÍ ŠKOLNÉHO NA VYSOKÝCH ŠKOLÁCH	86
3.5 INTERPRETACE VÝSTUPŮ ANALÝZY POMOCÍ TEORIE VEŘEJNÉ POLITIKY	92
ZÁVĚR	94
SUMMARY	96
SEZNAM ZKRATEK	97
SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	98
POUŽITÉ ZDROJE	99

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem si vybrala aktuální otázku vysokoškolské politiky-zavedení školného na veřejných vysokých školách v České republice. Školné definuje Nováček (2005: 77) jako: „...*povinný poplatek, který mají studenti (a/nebo jejich rodiče) uhradit a který kryje část obecných základních nákladů na vzdělání.*“

Vysoké školy v mnoha zemích světa čelí některým podobným problémům: celkové podfinancování systému, narůstající obavy o udržení kvality vzdělání, nedostačující finanční podpora studentů a klesající příspěvky ze státního rozpočtu jsou jedny z nich (Barr, 2005). Řada zemí řeší zmíněné problémy (kromě celkových reforem vysokého školství) přechodem na systém spoluúčasti studentů na nákladech jejich studia (Nováček, 2005). V České republice byla diskuze o školném započata krátce po roce 1989. Jak se v průběhu času ukázalo, školné je tématem rozporuplným. Nalezení konsenzu v této oblasti se stalo problematickým (Matějů, 2005). Žádná z forem školného nebyla prozatím do systému financování vysokých škol v ČR implementována.

V období diskuze otázky školného, vzniklo několik teoretických prací v prostředí České republiky, které se tématu týkali. S otázkou školného na vysokých školách v ČR je nejvíce spojována osoba sociologa Petra Matějů. Matějů, kromě iniciace reformy systému financování VŠ, rozvinul tuto oblast i v teoretickém směru. S Natálií Simonovou a dalšími spolupracovníky vydali studii *Czech Higher Education Still at the Crossroads* (2004) a publikaci *České vysoké školství na křižovatce: investiční přístup k financování studia na vysoké škole v sociologické reflexi* (2005), které popisují možnosti investičního přístupu k financování vysokých škol v ČR¹. Školným z pohledu ekonomické teorie se zabývá v knize *Financování vysokých škol* Urbánek (2007). Další práce o školném se zaměřovali na analýzu různých aspektů, které se školným souvisely. Jednalo se např. o vliv školného na vzdělanostní aspirace studentů středních škol (Pabian, Broušková, 2009), školné a nerovnosti v přístupu ke vzdělání- komparativní studie (Matějů a kol., 2009), návratnost investice do vzdělání (Anchor, Fišerová,

¹ Práce vznikli v rámci projektu *Bariéry implementace investičního přístupu k financování vysokoškolského studia v letech 2003-2005*. Matějů vyvodil závěr, že ve financování vysokých škol v ČR je nezbytné přejít od rozpočtového přístupu k přístupu investičnímu.

Urbánek a kol., 2011; Večerník, 2001; Mních, Švejnár, 2000), investice do lidského kapitálu (Valenčík, 1999). Menší prostor byl věnován zkoumání aktérů vysokoškolské politiky a jejich postojů k otázce zavedení školného na veřejných vysokých školách. Studie *Financování vysokého školství očima nejdůležitějších zainteresovaných institucí a skupin* (Pabian, Melichar, Šebková, 2006) popisuje postoje aktérů k aktuálnímu systému financování vysokých škol jako celku, okrajově je zde zmiňována i problematika školného. Analýza aktérů, v souvislosti se školným na vysokých školách, je provedena také v již zmiňované publikaci *České vysoké školství na křižovatce* (Matějů, Simonová a kol., 2005) a working paperu *Školská politika České republiky a aplikace vybraných konceptů analýzy policy* (Kurucová, Lešková, Neumannová a kol., 2008). V těchto pracích se však analýza aktérů zaměřuje jen na zjištění postojů aktérů v určitém časovém bodě.

Ve své diplomové práci bych chtěla navázat na práce věnující se otázce školného z pohledu aktérů vysokoškolské politiky a prozkoumat vývoj jejich postojů k politice cost-sharing na veřejných vysokých školách v ČR. Domnívám se, že prozkoumání této oblasti může napomoci k pochopení problematičnosti navrhovaného konceptu financování vysokých škol v podmínkách českého vysokého školství.

Východiskem mi bude working paper *Školská politika České republiky a aplikace vybraných konceptů analýzy policy*². V něm autoři zkoumali českou školskou politiku přístupem analýzy policy. Součástí práce byla i krátká analýza aktérů vysokoškolské politiky ve spojitosti s otázkou školného. Ve své práci rozšířím postup, který autoři working paperu započali. Důraz budu klást zejména na časovou dimenzi zkoumané problematiky³ a vývoj postojů aktérů vysokoškolské politiky k otázce školného na veřejných vysokých školách ve zkoumaném období.

² KURUCOVÁ, E., LEŠKOVÁ, E., NEUMANOVÁ, K., MAREČKOVÁ, H a SEDLÁČEK, M. *Školská politika České republiky a aplikace vybraných konceptů analýzy policy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. 25 s. Dostupné z [www](http://www.iips.cz/data/files/Analzy_Working_Papers_pdf/kurucova-skolska-politika.pdf):

<http://www.iips.cz/data/files/Analzy_Working_Papers_pdf/kurucova-skolska-politika.pdf>

³ Sabatier, který se ve svém teoretickém konceptu koalic aktérů věnoval úloze aktérů v procesu tvorby politiky, považuje při snaze o pochopení určité politiky a její změny v čase za důležité, zkoumat její vývoj v časové dimenzi delší než deset let (Sabatier, Jenkins-Smith, 1993).

V procesu tvorby veřejné politiky hrají aktéři veřejné politiky nepostradatelnou roli. Aktér je subjekt, který je ve vybrané veřejné politice nějakým způsobem zainteresován. Je to osoba, nebo skupina osob, které rozpoznávají problém, definují ho, podílejí se na jeho řešení, nebo jde o osoby, které jsou ovlivněny realizací výsledné podoby politiky (Walt in Brugha, Varvasovszky, 2000). Pro tvorbu politiky je velmi důležité poznání aktérů a jejich postojů. Zkoumání postojů aktérů k politikám napomáhá k lepšímu pochopení procesu její tvorby, příp. následného přijetí a realizace (Mouralová, 2009).

Vymezení zkoumaného problému

V prostředí České republiky probíhá několik let příprava reformy terciárního vzdělávání, která by měla uzpůsobit jeho strukturu a systém fungování rychle se měnícím sociálním a ekonomickým podmínkám (viz *Bílá kniha terciárního vzdělávání*).

České vysoké školství se potýká s řadou problémů. V rámci Operačního programu Vzdělání pro konkurenceschopnost realizuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy Individuální projekt národní pod názvem Reforma terciárního vzdělávání. V projektu bylo identifikováno několik problémových oblastí systému terciárního vzdělávání v ČR⁴:

1. *Celková podfinancovanost (omezenost veřejných zdrojů, konkurující si priority);*
2. *Malá efektivnost (nepůsobí zde konkurence);*
3. *Nízká úroveň diverzifikace;*
4. *Velká selektivnost (viz Individuální projekt národní Reforma terciárního vzdělávání).*

Součástí reformy systému je problematika financování vysokého školství. Diskuze se zaměřuje na realizaci vícezdrojového financování vysokých škol- konkrétně na zavedení poplatků za studium (školného). Školné je, spolu s dalšími prvky (návrhy na změnu řízení VŠ, návrhy vnitřní struktury VŠ, role akademických senátů), sporným bodem připravované reformy terciárního vzdělávání (viz například *Informace o zasedání předsednictva Rady vysokých škol 14.04.2011*).

⁴ Nejde zde o úplný výčet všech problémů, se kterými se české vysoké školství potýká.

Podle Barra (2004) je v zemích OECD i jinde ve světě potřebný a žádoucí rozvoj vysokého školství. Současné nastavení systému terciárního vzdělávání v ČR tvoří překážku jeho rozvoje (viz dokument OECD *Tertiary Review Czech republic: Country note 2006*⁵, *Bílá kniha terciárního vzdělávání* a jiné). České vysoké školství potřebuje projít reformou (viz dlouhodobé záměry Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, doporučení OECD). Řešení a diskuze sporných míst reformy může napomoci její realizaci a tím i potřebnému rozvoji vysokého školství v ČR.

1 Cíle, výzkumné otázky, metody

1.1 Cíle

Cost sharing⁶ (účast studentů na financování jejich studia) je téměř dvacet let velmi aktuálním tématem v návrzích na řešení neuspokojivé situace veřejného vysokého školství v České republice. V tomto období bylo předloženo několik konkrétních podob návrhů na implementaci školného na veřejných vysokých školách (v letech 1993, 2001, 2004, 2011). Žádný nebyl prozatím přijat.

Rozhodovací procesy ve veřejné politice významným způsobem ovlivňují aktéři veřejné politiky (Brugha, Varvasovszky, 2000). Svou práci proto věnuji analýze aktérů vzdělávací politiky a jejich postojů k politice školného.

Obecným cílem mé diplomové práce je prozkoumat postoje aktérů vysokoškolské politiky (politické reprezentace, reprezentace vysokých škol, studentů a občanů ČR) k politice cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol v období let 1992-2012 a na základě provedené analýzy zdůvodnit problematičnost politiky školného ve financování veřejných vysokých škol v ČR.

⁵ Dokument Country note (doporučení OECD) je vydáván v rámci projektu Thematic review of tertiary education. „Záměrem tohoto projektu je pomoci při analýze organizace, řízení a vlastní činnosti terciárního vzdělávání v jednotlivých zemích tak, aby účinně přispívalo k dosahování jejich ekonomických a sociálních cílů“ (MŠMT, 2006).

⁶ Pod pojmem cost-sharing budu pro účely této práce rozumět školné. Cost-sharing (účast na nákladech studia) může mít i jinou podobu- např. poplatky za stravu, ubytování, knihy, tzn. přímé i nepřímé náklady na studium.

1.2 Výzkumné cíle

1. Vytvořit vhodný teoretický rámec zkoumaného problému.
2. Analyzovat aktéry vysokoškolského vzdělávání, kteří jsou zainteresováni v otázce financování vysokých škol. Zhodnotit jejich pozici v systému, jednání, moc, zdroje, role a zájmy.
3. Potvrdit či vyvrátit pracovní hypotézu: „Postoje aktérů vysokoškolské politiky k otázce zavedení poplatků za studium na vysoké škole se měnili v čase.“ V souvislosti s danou hypotézou prozkoumat postoje aktérů vysokoškolské politiky k problematice zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách v ČR v období let 1992-2012.
4. V návaznosti na předchozí cíl, za pomoci teorie veřejné politiky, objasnit, proč se postoje aktérů vysokoškolské politiky měnili/neměnili v čase.
5. Diskutovat závěry provedeného výzkumu a jeho možné implikace pro politiku cost-sharing ve financování vysokých škol v podmínkách ČR.

1.3 Výzkumné otázky

1. Jaké teoretické koncepty napomohou k vytvoření vhodného výkladového rámce zkoumané problematiky?
2. Jaká je pozice jednotlivých aktérů v terciárním vzdělávání? Jaká je jejich moc, zdroje, zájmy? Jakou sehrávají roli v rámci celého systému a jaké je jejich jednání (ideologické zaměření, vystupování na veřejnosti atd.)?
3. Jaké byly postoje aktérů vysokoškolské politiky k politice cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol v ČR v období let 1992-2012?

4. Jak je možné vysvětlit změnu či setrvačnost postojů aktérů vysokoškolské politiky k otázce cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol? Jaký teoretický koncept veřejné politiky můžu využít k zodpovězení této otázky?

5. Jaké závěry lze vyvodit z provedeného výzkumu pro politiku cost-sharing v České republice?

1.4 Metody

Metodou se rozumí cesta, postup nebo způsob, jakým je možné dosáhnout vytyčeného cíle (Háva, 2009). Pro naplnění stanovených cílů využiji několik výzkumných a analytických metod.

Ve své práci se budu opírat o sekundární analýzu dat a informací- studium relevantní literatury a dokumentů. Studium literatury a dokumentů uplatním v teoretické části práce, kde se budu snažit o popsání teoretických konceptů a faktů, které se k problematice školného na veřejných vysokých školách vážou.

Analytická část práce bude založena na kvalitativním výzkumu. Budu se snažit o zachycení vývoje postojů vybraných aktérů vzdělávací politiky k otázce školného. K tomu využiji analýzu dokumentů u aktérů, kteří vydávají oficiální dokumenty o své činnosti (MŠMT, vláda, politické strany, reprezentace vysokých škol). U ostatních aktérů (občané ČR a částečně studenti) prozkoumám již realizované průzkumy mínění těchto skupin společnosti.

Hlubkovou analýzu dokumentů provedu v časovém úseku let 1992- 2012. Zaměřím se v ní zejména na odhalení sdělení, ve kterých se aktéři vyjadřovali k otázce školného, zajímat se budu o jejich obsah a souvislosti, za kterých k nim došlo. U aktérů se budu snažit o zachycení všech dokumentů, které se k problematice školného nějakým způsobem vymezily. Z dokumentů MŠMT půjde zejména o dlouhodobé záměry, strategické dokumenty, národní programy rozvoje vzdělávání, Bílou knihu terciárního vzdělávání a souhrnně dokumenty týkající se reformy vysokého školství. U vlád ČR a politických stran podrobím studiu programová prohlášení a volební programy stran. Z dokumentů reprezentace vysokých škol budu analyzovat usnesení, připomínky,

prohlášení a poziční dokumenty jednotlivých orgánů samostatně. Konkrétně dokumenty definuji před analýzou jednotlivých aktérů.

U občanů ČR a studentů se budu věnovat studiu dostupných průzkumů mínění vybraných aktérů. V analýze postojů občanů ČR využiji průzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění a Střediska empirických výzkumů. Tyto organizace realizují pravidelné průzkumy v určitých časových intervalech, proto je možné zachytit v jejich výsledcích vývojové trendy zkoumaných jevů. Pro analýzu postojů studentů budu pracovat s průzkumy Centra pro studium vysokých škol.

Metodu výzkumu, založenou na studiu oficiálních dokumentů vybírám z toho důvodu, že chci zachovat určitou míru objektivnosti ve výstupech své analýzy. Oficiální dokumenty odrážejí názory a postoje většího spektra účastníků diskuze v rámci dané organizace. Zároveň jsem si však vědoma nedostatků, které s sebou zkoumání postojů kolektivních orgánů přináší. Dosahování konsenzu o výstupech jejich jednání a činnosti je poznačeno nedostatky hlasování (např. jakou většinou bylo usnesení přijato atd.). Ve své práci budu proto pohlížet na aktéry jako na celek.

V případě zjišťování postojů aktérů z průzkumů mínění je problémem zejména dostupnost těchto průzkumů a jejich kontinuita v čase.

Ke zpracování výsledků analýzy postojů aktérů vysokoškolské politiky k otázce školného na vysokých školách použiji metodu analýzy událostí. Analýza událostí je metoda využívaná pro zachycení vývoje zkoumaného jevu v delším časovém období (Steele, 2005). V oblasti veřejné politiky může, vytvořením vhodného schematického znázornění jevu, napomoci v objasnění složitých procesů tvorby a diskuze politiky.

1.5 Vybrané pojmy a jejich význam v textu práce

Školné- pojem budu v práci ztotožňovat s anglickým výrazem cost-sharing (účast na nákladech- v textu práce ve smyslu účast studentů na nákladech jejich studia) a také se slovním spojením- poplatky za studium. Školné chápu podle definice Nováčka (2005:

77) jako: „...*povinný poplatek, který mají studenti (a/nebo jejich rodiče) uhradit a který kryje část obecných základních nákladů na vzdělání.*“ V práci se budu věnovat jen oblasti financování vzdělávací činnosti na vysokých školách.

Veřejné vysoké školy- v textu se zabývám školným na veřejných vysokých školách. Použitím slovního spojení vysoké školy mám na mysli veřejné vysoké školy.

2 Teoretická a jiná východiska

Teoretickou část práce, která má vytvořit výkladový rámec zkoumané problematiky, rozdělím do čtyř okruhů. Text bude koncipován tak, aby čtenáře seznámil jak s teoretickým polem zkoumané problematiky, tak s reálnými aspekty českého vysokého školství. První oblastí zájmu bude vzdělávací politika a její souvislosti. Dále se budu věnovat otázce cost-sharing ve financování vysokých škol. Definuji tento pojem a zasadím jej do kontextu mezinárodního diskursu. Poté objasním vybrané teoretické koncepty vztahující se k problematice zavedení poplatků za studium na vysokých školách. Poslední oblastí zájmu bude popsání systému, struktury a financování terciárního vzdělávání v ČR.

Způsob financování vysokých škol je, spolu s dalšími prvky (legislativa, strategické cíle rozvoje, způsob kontroly a jiné) součástí vzdělávací politiky země (Veselý, Kalous, 2006). Vymezením pojmu vzdělávací politika a jejich globálních souvislostí získám teoretický a rozšiřující náhled na oblast, které se budu věnovat.

Pohled na vzdělávací politiku a přístup k ní jsou výrazně ovlivněny hodnotami těch, kteří se na ní podílejí a tvoří ji. Z toho důvodu se budu tematikou krátce zabývat.

Ve výzkumné části práce se zaměřuji na analýzu aktérů vzdělávací politiky a jejich postojů, proto definuji aktéra vzdělávací politiky jako neodlučitelnou součást analýzy politiky.

Okruh témat spadajících do vzdělávací politiky doplním teoretickým konceptem společnosti vědění, který charakterizuje současnou společnost. S konceptem pracují mnohé politické, reformní a strategické dokumenty (viz například Programové prohlášení vlády z roku 2004, Bílá kniha terciárního vzdělávání). Poukazují zejména na proces proměny společnosti na společnost znalostní, kde sehrávají velkou roli lidé a jejich vědomosti. Formace vzdělávací politiky a diskuze přístupu k financování vysokých škol probíhá na pozadí těchto změn.

K tématu vzdělávací politiky zařazují i vysvětlení konceptu teorie koalic aktérů. Tato teorie pomáhá k vysvětlení procesu tvorby politiky. Ve své práci ji využiji při interpretaci výsledků provedeného výzkumu.

Cílem práce je zkoumat postoje aktérů k politice cost-sharing ve financování vysokých škol. Proto bude dalším bodem teoretické části práce vymezení pojmu cost-sharing. Definuji také možné způsoby platby školného a systém finanční pomoci studentům, které jsou v diskuzích o školném často zmiňovány.

Analytická část práce bude zaměřena na diskurs politiky cost-sharing v prostředí České republiky. Pro rozšíření náhledu na zkoumanou problematiku se pokusím popsat také mezinárodní odborný diskurs k otázce školného na VŠ.

K vytvoření uceleného výkladového rámce práce definuji teoretické koncepty, které se vážou k otázce školného na vysokých školách. Diskuze o novém přístupu k financování vysokých škol souvisí se změnou chápání vztahu jedince k jeho vzdělání a úloze státu v něm. Matějů (2005:10), v souvislosti s klesajícím objemem veřejných zdrojů ve vysokém školství a jejich celkovou omezeností, píše: „...*stojíme před otázkou, zda je vysokoškolské vzdělání nadále možné chápat jako čistě veřejnou službu, nebo bude nutné změnit paradigma uvažování a připustit, že vysokoškolské vzdělání je procesem akumulace lidského kapitálu, který nakonec zhodnocuje jedinec i společnost. V takovém případě bude nezbytné na vysokoškolské vzdělání pohlížet jako na výsledek investičních strategií různých subjektů, a to se všemi důsledky, které z takového přístupu plynou pro jeho financování.*“ Širokou podkladovou bází k výše naznačeným změnám je možné nalézt na poli ekonomických teorií. Ve své práci věnuji prostor teorii lidského kapitálu (viz. Becker, 1993), některým prvkům ekonomie veřejného sektoru (Samuelson, 1954; Stiglitz, 1997) a ekonomii informací (Barr, 2004).

Velmi často je v souvislosti s politikou zavedení poplatků spojována otázka sociálních nerovností v přístupu ke vzdělání (viz například *Stanovisko ČKR k Bílé knize terciárního vzdělávání*, dokument RVŠ- *Financování vysokých škol v kontextu zemí OECD* a jiné). Vymezím pojem sociální nerovnosti a připojím k němu teoretický koncept objasňující příčiny vzniku sociálních nerovností v přístupu ke vzdělání.

Pro pochopení vývoje postojů aktérů vzdělávací politiky k otázce školného je nutné popsat systém terciárního vzdělávání, jeho institucionální strukturu a způsob financování vysokých škol. Tyto charakteristiky určují prostor, ve kterém se aktéři vzdělávací politiky pohybují a ve kterém formují své názory a postoje k vybraným problémům vysokého školství.

2.1 Vzdělávací politika v souvislostech

V následující kapitole definuji pojem vzdělávací politika. Financování vysokých škol je jedním z prvků vzdělávací politiky. Pochopení souvislostí vzdělávací politiky pomůže k získání konceptuálního pohledu na řešenou problematiku.

2.1.1 Vzdělávací politika

Vzdělávací politika je poměrně mladá, ale zároveň velmi široká a složitá disciplína. Inspiruje se v mnoha vědních disciplínách, jako např. ekonomie vzdělávání, sociologie vzdělávání, pedagogika, veřejná správa, veřejná politika, politologie a jiné (Veselý in Potůček, 2005: 278). Potůček (2005) zdůrazňuje fakt, že vzdělávací politika je více než „*praktický přesah pedagogiky*“ samostatnou oblastí, spadající do interdisciplinárního oboru veřejná politika (public policy).

Vymezení veřejné politiky objasní základní charakteristiky její součásti-vzdělávací politiky. Public policy (veřejná politika) je v literatuře vnímána v užším pojetí jako politika tvořena státem (vládou) a implementována a rozvíjena státní byrokracií (viz například definice Dye, 1992⁷) (Taylor, 1997:22). Tento pohled je značně omezený. Dnes se politika (policy) chápe více jako proces, do kterého vstupují všechny zainteresované instituce (aktéři), které mají v dané oblasti společenský dosah (Fiala, Schubert in Veselý, Kalous, 2006).

Při definování pojmu politika (policy) je nutné zdůraznit její dynamickou stránku. Politika se zaměřuje jak na psané veřejně politické dokumenty, legislativu (rámeček ve

⁷ definice politiky jako: „... *whatever governments choose to do, or not to do.*“ (Dye in Taylor, 1997)

kterém se instituce pohybují), tak na zkoumání způsobu přípravy, diskuze, implementace a následné interpretace politických rozhodnutí (Ball in Trowler, 2003).

Ball in Trowler (2003: 96) shrnuje komplexnost pojmu politika slovy: „ *Politika (policy) značí obojí- text i akci (činy), to co je uzákoněno, i to co je zamýšleno. Politiky (policies) jsou vždy neúplné, protože jejich interpretace v praxi se vždy liší od původní intence těch, kteří rozhodují.* “

Vzdělávací politika je, stejně jako veřejná politika, prakticky zaměřený obor. Její snahou je vytvářet takové poznatky, které jsou uplatnitelné v politické praxi (Kalous, Veselý, 2006).

Ucelenou definici vzdělávací politiky v české literatuře nabízí Pařízek in Kalous, Veselý (2006:8): „ *(Vzdělávací politiku tvoří) principy, priority a metody rozhodování o vzdělávacích institucích. Toto rozhodování zahrnuje strategické cíle rozvoje vzdělávání, legislativní rámec vzdělávacích institucí, způsob financování, stanovení cílů a obsahu výchovy, ovlivňování podmínek činnosti vzdělávacích zařízení a způsob kontroly. Vzdělávací politika je začleněna do celospolečenských a skupinových priorit. Působí na instituce školské, v nichž je uplatněna potvrzující moc státního aparátu, na mimoškolské vzdělávací instituce (kulturní, duchovní, tělovýchovné, výrobní a zájmové pro volný čas), na výchovu v rodině a v neformálních skupinách. Působení je přímé a nepřímé.* “

Kalous, Veselý (2006: 8) popisují vzdělávací politiku jako oblast, která se zabývá: „ *...rozbohem vzdělávacích procesů, aktérů a jejich zájmů, institucionálního, legislativního a ekonomického rámce a širším kontextem, do kterého je vzdělávací politika zasazena.* “

2.1.2 Vzdělávací politika a globalizace

Globalizace je pojem označující rozsáhlé změny v politických, ekonomických a kulturních trendech po celém světě. Stala se součástí politického a akademického diskursu. Globalizace většinou popisuje jeden nebo více z následujících fenoménů: ekonomickou liberalizaci (otevření světových trhů- volný pohyb zboží, služeb, kapitálu), rozšíření informačních technologií, představu, že lidstvo směřuje ke stavu

vytvoření jednotného společenství, ze kterého zmizí sociální konflikt (Scheuerman, 2010).

Téma globalizace vyvolává řadu debat. Existují její zastánci, kteří tvrdí, že globalizace změnila a mění naše životy od základů. Skeptici taková tvrzení odmítají, globalizaci vidí jen jako ideologický sociální konstrukt, který má omezenou výpovědní hodnotu (Rizvi, 2010). Tyto skupiny zastávají krajní postoje. Střední cestu představují názory těch, kteří globalizaci vnímají jako tvůrce celosvětového propojení- sociálních vztahů, aktivit, sítí. Globalizace má podle nich nesporné materiální důsledky ve formě mezinárodního obchodu, pohybu kapitálu, lidí a také nápadů, ideologií atd. (Held, McGrew in Rizvi, 2010).

Globalizace se všemi svými důsledky ovlivňuje a mění vzdělávací politiku (viz například Olssen, 2004; Rizvi, 2010). Jejím působením došlo ke změně role státu a jeho autority v definování veřejných politik. Politiky (policies) existují v kontextu, který se z národní úrovně rozšířil do globálního prostoru (kromě tvůrců politik na národní úrovni, zasahují do procesu tvorby politiky také aktéři globálního charakteru- instituce OECD, EU, World Bank). Komplexnost tvorby a implementace politiky se rozšířila do nové dimenze (nové agendy, zájmy, faktory), tím došlo i ke zvětšení rozsahu nechtěných důsledků politiky (Rizvi, 2010).

Hodnoty, které prosazují jednotlivé státy svými politikami, nejsou určeny jenom aktéry uvnitř státu. Stále více jsou v procesu formulace národních hodnot brány v úvahu nadnárodní kritéria. Podle Rizvi, Lingard (2006) se ve vzdělávací politice proměňuje rovnováha mezi ekonomickou efektivitou a cílem sociální rovnosti. Z diskursu mezinárodních institucí (např. OECD) plyne převažující zájem o dosahování tržní efektivity. Důraz je kladen na vytváření politik, které podporují produkci lidského kapitálu a zajišťují tak konkurenceschopnost národních celků. Vzdělání je nahlíženo jako nejlepší forma hospodářské politiky státu (Rizvi, 2010).

Podle Ollsena (2004: 245) tvoří globalizace a vzdělání základ pro vytvoření tzv. třetí cesty politiky (politics), která bude alternativou neoliberalizmu a Keynesiánskému státu blahobytu.

2.1.3 Hodnoty ve vzdělávací politice

Ve vzdělávací politice, jako i v jiných veřejných politikách, dochází ke střetu hodnotových východisek aktérů. Jak konstatují Veselý, Kalous (2006: 24): „*Pohled na vzdělávací politiku je silně ovlivněn hodnotami a zájmy těch, kteří ji analyzují a tvoří.*“ Prosazování politik v sobě zahrnuje také prosazení hodnot, na kterých jsou tyto politiky postaveny.

Příkladem odlišných způsobů vidění světa může být rozlišení principů- etatismu a liberalismu. Tyto principy se promítají do představ o vzdělávání a vzdělávací politice. Liberalismus počítá s všude přítomnou nedokonalostí. Nemá důvěru ve stát. Raději vytváří mechanismy, které by mohli pomoci řešit problémy. Etatismus věří v existenci vůdce, který dokáže poznat veřejný zájem a také ho uskutečnit (Veselý, Kalous, 2006).

Zajímavý pohled na hodnoty ve vzdělávání přináší Olssen (2004). Rozlišuje dva základní konfliktní etické rámce- utilitarismus a sociální spravedlnost. Zakladatel utilitarizmu Jeremy Bentham považoval za princip mravnosti užitečnost. Rozhodnutí jedince je spravedlivé, pokud „*zabezpečuje největší štěstí pro největší počet lidí*“. (Bentham in Olssen, 2004: 216). Důsledky rozhodnutí jsou posuzovány pro společnost jako celek, ne pro individuum. Z toho Olssen (2004) vyvozuje, že v oblasti jako je vzdělávání, by jeho rozdělení bylo definováno jako maximalizace průměru. Efektivnost by byla dosažena ve chvíli, kdy by každý dostal takový rozsah vzdělání, který si žádal, bez ohledu na to, že někteří by dostali méně. Vzdělání je v pojetí utilitarizmu chápáno jako preferovaný statek (tzn. někdo ho chce, někdo ne). Je to statek, který si vybíráme a protože umožňuje získání prodejních dovedností, neliší se od ostatních směnitelných statků.

Teorie sociální spravedlnosti je etický rámec, ve kterém je princip rovnosti důležitější než princip možnosti výběru. Tento rámec rozvinul John Rawls. Olssen (2004) ve své knize pracuje s jedním z principů Rawlse: „*největší prospěch těm členům společnosti, kteří jsou nejméně zvýhodněni*“⁸ (Rawls in Olssen, 2004: 218). Vzdělání je

⁸ Rawls definuje několik principů. Základní je: stejné práva a svobody pro všechny členy společnosti. Určitá míra hospodářských a sociálních nerovností je přijatelná, pokud budou dodrženy tyto principy: 1. princip rovnosti šancí- spojen s úředním aparátem; 2. princip diference: definován v textu. (wikipedia.org)

možné podle teoretického přístupu Rawlse definovat jako primární statek. Primární statky jsou statky, které všichni rozumní lidé chtějí, protože bez nich by si nemohli volit ani způsob života, jaký by chtěli. Vzdělání v tomto smyslu je základní lidské právo a nutná podmínka pro svobodu (Olssen, 2004).

Rozdíly mezi přístupem výše popsaných etických rámců k otázce vzdělání shrnuje následující tabulka:

Tabulka 1: Etické rámce vzdělávací politiky

	Utilitarismus	Sociální spravedlnost
Primární záměr	Možnost výběru	Rovnost
Co je rozdělováno?	Vzdělání jako preferovaný statek- směnitelná komodita	Vzdělání jako primární sociální statek
Princip rozdělování	Užitek- optimální průměrný užitek pro všechny, i v případě, že vznikne větší nepoměr	Spravedlnost- nerovnosti jsou oprávněny jen v případě, že přinášejí prospěch znevýhodněným
Hlavní kritérium pro alokaci zdrojů	Efektivnost- investice do získání největších agregovaných zisků	Potřeba- investice do zlepšení možností nejméně znevýhodněných)
Hlavní výstup vzdělání	Narůstající vzdělávací produkce	Spravedlivější distribuce vzdělávacích užitků
Sociální efekty	Disproporční získávání zdrojů nejvíce znevýhodněnými (zisk pro některé)	Redistribuce užitků omezením výběrů (blahobyť pro všechny)

Zdroj: Olssen (2004)

2.1.4 Aktér veřejné (vzdělávací) politiky

Aktéři mohou být jednotlivci, skupiny, nebo instituce, které mají vliv na určitou oblast politiky, nebo jsou danými politikami ovlivněni. V případě realizace či nerealizace určité politiky buď získávají, ztrácí nebo se také pro ně nic nemění. Aktéři jsou všichni ti, které je potřeba brát v úvahu, pokud chceme realizovat nějaký projekt/politiku. Zahrnutí je do procesu přípravy politiky je (může být) cestou k jejímu úspěchu (Golder, Gowler, 2005). Pro poznání aktérů veřejné politiky zkoumáme tyto

jejich charakteristiky: jednání, záměry, vzájemné vztahy, zájmy, vliv a zdroje (peníze, informace), se kterými vstupují do politického procesu (Varvaszovszky a Brugha, 2000).

Poznáním aktérů a jejich charakteristik se zabývá analýza aktérů (angl. *stakeholder analysis*). Využívá se zejména na poli managementu, projektové implementace a politiky (policy). V analýze politiky je nástrojem, který vytváří nové vědění o procesu tvorby politiky (Varvaszovszky a Brugha, 2000).

Cílem analýzy aktérů je přinést strategický pohled na aktéry a institucionální prostředí, ve kterém se pohybují, popsat vztahy mezi aktéry a rozpoznat jejich oblasti zájmu (Golder, Gowler, 2005). Důležitým je zejména určení v jaké míře (jak moc) a v jakém směru je potřeba věnovat pozornost jednotlivým aktérům (např. aktér s velkým vlivem v opozici k navrhované politice vyžaduje velkou pozornost, aktér se značným vlivem a neutrálním postojem taktéž, protože může být mobilizován k činnosti a zapojení jeho zdrojů atd.) (Varvaszovszky a Brugha, 2000).

Podle Goldera a Glowera (2005:1) analýza aktérů napomáhá definovat tato fakta:

- „*zájmy všech aktérů, kteří mohou politiku ovlivnit, nebo jí mohou být ovlivněni;*
- *konfliktní a rizikové části politiky, které mohou ohrozit její realizaci;*
- *příležitosti a vztahy, které mohou být vytvořeny v průběhu realizace politiky;*
- *skupiny, které by mohli být do přípravy politiky zapojeny;*
- *vhodné strategie a přístupy pro zapojení aktérů do politiky*
- *způsoby, jak redukovat negativní dopady politiky na znevýhodněné skupiny.“*

2.1.5 Společnost vědění/ učící se společnost

V polovině 20. století vznikla potřeba nově definovat a pojmenovat společnost, která prošla ve svém vývoji řadou změn a název industriální společnost, který byl používán do té doby, již plně nevystihoval její hlavní rysy. Název společnost vědění

(angl. *knowledge society*) se stal nejčastěji využívaným slovním spojením pro popsání dnešní společnosti. Tímto pojmenováním měl být vyjádřen zejména fakt, že současná společnost zakládá svoji existenci na vědění, jako hlavním produkčním faktoru. Vymezila se tím vůči společnosti industriální, ve které byl primárním faktorem produkce fyzický kapitál (Veselý, 2004).

Koncept společnosti vědění čerpá z více teoretických konceptů, jedná se především o „teorie postindustriální společnosti, informační společnosti, ekonomiky založené na vědění a sociologie vědy a vědění“ (Veselý, 2004).

Jak píše Veselý (2004), nejde ale o pojem jednoznačný a je nutné jej vnímat spíše z pohledu snahy o nalezení co nejvhodnějšího vyjádření charakteristik společnosti, ve které žijeme.

Pro lepší pochopení významu termínu společnost vědění bude vhodné shrnout jeho vývoj v delším časovém období. Využijí zde rozdělení a poznatky ze stati Veselého. Veselý (2004) člení vývoj na 3 fáze:

- „prototeorie“ *společnosti vědění – teorie postindustriální a informační společnosti;*
- *první specifikace společnosti vědění;*
- *současná redefinice společnosti vědění.*

Předchůdci společnosti vědění se staly dva teoretické koncepty. Prvním je koncept postindustriální společnosti Daniela Bella. Ten definoval za hlavní znak postindustriální společnosti postupný přesun pracovní síly z výroby (produkce komodit) do sektoru služeb. Stavebním principem postindustriální společnosti se stalo teoretické vědění. Bell in Veselý (2004:435) poukazuje na fakt, že se mění také role společenských aktérů: „*Zatímco továrna jako místo produkce komodit byla ztělesněním industriální společnosti, univerzity, jako hlavní místo tvorby teoretického vědění, se stávají klíčovou institucí nově vzniklé společnosti (a nikoli byrokracie, jak se domníval Weber).*

Druhým konceptem, který předchází vzniku konceptu společnosti vědění je koncept informační společnosti. Tento je založen na předpokladu, že informace jsou klíčovým zdrojem rozvoje a společnosti jsou na nich závislé.

Koncept společnosti vědění navazuje na výše popsané teorie, ale zároveň se vůči nim kriticky vymezuje. Zásadní je rozdíl mezi věděním a informací, který David Foray in Veselý (2004: 436) popisují takto: „*Vědění uschopňuje ty, co ho vlastní, k intelektové nebo manuální činnosti, zatímco informace má podobu strukturovaných a formátovaných dat, která zůstávají pasivní a nečinná do té doby, než jsou užita těmi, kteří mají vědění k jejich interpretaci.*“

Za zakladatele teoretického konceptu společnosti vědění je považován Peter Drucker. Za hlavní znaky společnosti vědění, které ve své práci vymezuje Veselý (2004) lze považovat:

- **technologické změny:** ve společnosti vědění se utvářejí infrastruktury, které umožňují rychlejší, rozsáhlejší a efektivnější výměnu informací- jsou to informační a komunikační technologie;
- **změny v ekonomické struktuře:** znamenají přesun k produkci výrobků nenáročných na suroviny- produkty obsahující rozsáhle know-how. Jejich cena se pak odvíjí od vědění, které do nich bylo vloženo;
- **změny v profesní struktuře a pracovním trhu:** zvyšuje se produktivita práce za současného poklesu potřeby lidského kapitálu (fyzické práce). Čím dál více se zvyšuje poptávka po „vědomostních pracovních.“

V kontextu výše popsaných změn se proměňuje i sociální struktura společnosti. „Stírají se rozdíly mezi třídami a vrstvami, které spočívaly na kapitálu, a stále více se objevují rozdíly, které spočívají ve vzdělání a kvalitaci“(Veselý, 2004: 438).

V následujícím období byla teorie společnosti vědění podrobena kritické reflexi a navazují na ni práce dalších vědců. Shrnutím jejich poznatků lze konstatovat, že znalost využívaného vědění je mnohem větší než rozsah vědění vědeckého. Stále více se diskutuje o sociální perspektivě produkce vědění (Veselý, 2004).

V poslední době vzniká snaha dynamizovat teoretický koncept společnosti vědění. Vyjádřením probíhajícího procesu je např. termín učící se společnost (learning society). Takto pojmenovaná společnost je chápána jako vize, cílový stav, ke kterému se chceme

propracovat- konkrétně v oblasti veřejné politiky použitím různých politik a programů (kisk.phil.muni.cz).

2.1.5.1 Role vysokých škol ve společnosti vědění/ učící se společnosti

Širší pohled na postavení vysokých škol v současné společnosti, který vychází z rozsáhlého spektra teoretických konceptů společnosti vědění a historického zkoumání funkce vědění ve společnosti, nabízí Delanty (2001) ve své práci *Challenging knowledge: The University in the knowledge society*. V chápání společnosti vědění a úloze univerzit vychází z díla Gibbonse (1993) *The new production of knowledge*. Gibbons předkládá nový model vědění, který nazývá Modus 2. Tento je charakteristický faktem, že vědění je šířeno stále větším počtem tvůrců vědění a ve společnosti převládá problémově orientovaný přístup. Vysoké školy tak již nejsou primární institucí produkce vědění. (Gibbons in Delanty, 2001). Jak shrnuje Veselý (2004:442): „*Produkce vědění je rozptýlena v celé společnosti (je sociálně distribuovaná) a podílí se na ní množství aktérů a institucí vzájemně propojených do husté sítě.*“

Delanty (2001) vidí budoucnost vysokých škol ve vytvoření komunikativního modelu vysoké školy. Ve společnosti je velké množství rozptýlených informací a není již možné obnovit jejich jednotu. Úlohou vysokých škol je tedy snaha o propojení těchto roztroušených informací a otevření cest komunikace mezi různými druhy vědění (Delanty, 2001).

Jiný úhel pohledu na roli vysokých škol ve společnosti vědění reprezentuje organizace OECD. Jde více o praktickou a ekonomickou interpretaci. Strategický dokument OECD *Tertiary education for a knowledge society* ve svých úvodních slovech poukazuje na vzrůstající význam vysokoškolského vzdělání pro národní politiky zemí. Ve společnostech, které utváří vědění a v ekonomickém vyjádření je zdrojem konkurenceschopnosti, musí vlády zaměřit svoji pozornost na kultivaci vysokoškolského vzdělávání.

Cílem vysokých škol je přispívat k ekonomickému a sociálnímu rozvoji. Výše zmíněný dokument popisuje 4 oblasti zájmu vysokých škol:

- „*formace lidského kapitálu;*

- *budování základů vědění (věda a výzkum);*
- *šíření a využití vědění (primárně formou interakce s uživateli vědění);*
- *udržování znalosti (její uchování mezigeneračně a přenos vědění)“ (Tertiary education for a knowledge society, 2008).*

Pro naplnění těchto obecných cílů byly v dokumentu definovány podcíle. V oblasti financování se jedná o následující:

- *„...zabezpečení dlouhodobé udržitelnosti finančních zdrojů plynoucích do vysokoškolského vzdělávání;*
- *navržení strategie financování, která bude odpovídat cílům vysokoškolského vzdělávání;*
- *efektivní využití veřejných zdrojů.“ (Tertiary education for a knowledge society, 2008)*

2.1.6 Teorie koalic aktérů

Teorie koalic aktérů (*An advocacy coalition framework*) nabízí ucelený model procesu tvorby politiky (Sabatier, 1988; Sabatier a Jenkins- Smith, 1993). Výkladový rámec tohoto modelu využiji při interpretaci výsledků analytické části práce.

Koncept umožňuje vysvětlit změnu politiky a proces učení se v průběhu tvorby politiky (*policy learning*) tam, kde dochází ke střetu hodnot a přesvědčení většího okruhu aktérů (Sabatier a Jenkins- Smith, 1993). Tyto předpoklady odpovídají situaci v oblasti financování vysokého školství v ČR.

Sabatier považuje, ve snaze o vysvětlení vývoje politiky, za nejdůležitější, zaměřit se na systémy přesvědčení a hodnot (*belief system*) aktérů politiky. *„Tradičně byla politická změna chápána jako výsledek boje různých mocenských zájmů. Poslední desetiletí se ukázalo, že veřejné politiky se často zakládají na implicitních kauzálních teoriích o tom, jak svět funguje a že tedy politická debata může být chápána jako diskuze nad validitou těchto teorií“* (Sabatier in Veselý, Drhová, Nachtmannová, 2005: 33).

Východiska teorie koalic aktérů, kterou popsal Sabatier, lze shrnout do následujících bodů:

1. K porozumění procesu tvorby politiky, příp. její změny je potřeba zkoumat ji v časovém úseku deseti a více let.

2. Pro pochopení změn v politice je nejvhodnějším způsobem, zaměřit se na politické subsystemy. Tyto subsystemy tvoří aktéři z různých institucí. Při zkoumání politiky je nutné zahrnout do analýzy všechny aktéry, kteří se na její tvorbě mohou nějak podílet (výzkumníci, analytici politiky atd.). (Sherif) Vzhledem k jejich množství je účelné je rozdělit do menších skupin (an advocacy coalition). Sabatier předpokládá, že v rámci jedné koalice je možné agregovat aktéry podle jejich normativních a kauzálních přesvědčení (Sabatier in Veselý, Drhová, Nachtmannová, 2005).

3. Veřejné politiky/programy chápe jako systémy přesvědčení (Sherif).

Proces tvorby politiky je ovlivňován vnějšími faktory (ekonomické, sociální, právní prostředí). Sabatier in Veselý, Drhová, Nachtmannová (2005:34) rozlišuje stabilní faktory (dlouhodobě neměnné) a dynamické faktory.

Mezi relativně stabilní faktory patří:

- ústava a ústavní zákony- jde o základní právní úpravu v zemích- k její změně dochází jen výjimečně;
- sociální struktura a hodnotová orientace;
- rozložení bohatství přírodních zdrojů.

Dynamické faktory- méně stabilní, v čase se mění:

- socioekonomické změny;
- změny ve vládnoucích koalicích- rozložení politických sil;
- změny a rozhodnutí v jiných subsystémech politiky (Sabatier in Sherif).

2.1.6.1 Politický subsystem

Subsystem je seskupení aktérů, kteří řeší stejný politický problém. Aktérů uvnitř takového subsystemu může být velké množství. Pokud bychom chtěli sledovat jejich vývoj v čase, nebylo by to reálně uskutečnitelné. Sabatier proto navrhuje jejich rozdělení do koalic, ve kterých se dá nalézt jistá míra koordinované činnosti v čase a jsou zde sdíleny základní přesvědčení a hodnoty. Počet takových koalic nepřesahuje

v rámci jednoho subsystému 2-4. Většinou je v subsystému jedna dominantní koalice, která je v pozici, kdy může ovlivňovat politický proces. Ostatní koalice se snaží o prosazení jejich pozice. Ke změnám pozic koalic uvnitř subsystému dochází však většinou jenom v případě externí změny (např. volby) (Sabatier, Jenkins-Smith in Beverwijk, Goedegebuure, Huisman, 2008).

K tvorbě koalic dochází až v delším časovém období. Nové subsystémy (tzv. nascent subsystems) jsou více roztržité. Existuje zde nedůvěra mezi aktéry, kteří vnímají ostatní aktéry jako nepřátelštější a mocnější, než jsou. Až postupem času si aktéři uvědomí, že sdílejí stejné hodnoty a překonají původní vzájemný negativní přístup (Veselý, Drhová, Nachtmannová, 2005).

Kromě aktérů, kteří jsou součástí koalic, popisuje Sabatier aktéry-zprostředkovatele. Jejich hlavním cílem je udržet mezi koalicemi určitou míru konfliktu, aby pak docházelo k produktivní diskuzi mezi koalicemi.

Sabatier definuje tři stupně přesvědčení v rámci koalice aktérů:

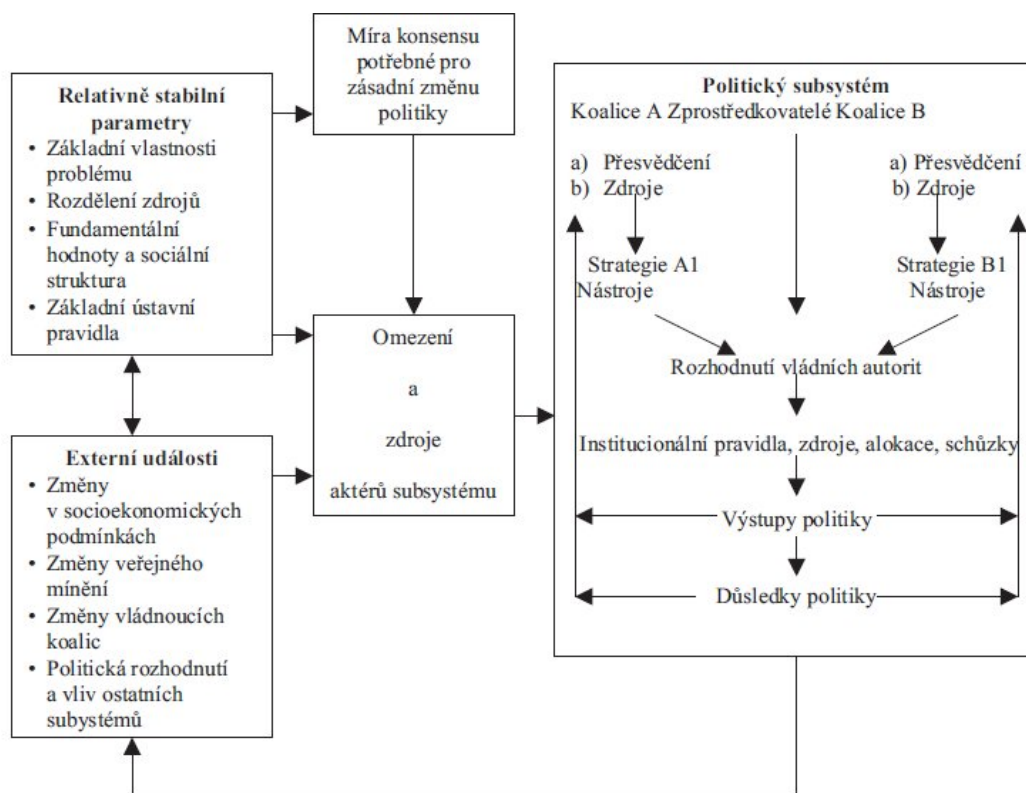
1. **Jádro přesvědčení** (the deep core)- jde o základní hodnoty a přesvědčení o lidské existenci a bytí (filozofie). Tyto hodnoty tvoří jádro pro jiné, více specifické, názory a přesvědčení.
2. **Základní politická přesvědčení** (the policy core beliefs)- jde o hodnoty, které se vztahují už ke konkrétní oblasti politiky- zahrnuje strategie a postupy, jakými dosáhnout naplnění jádra politiky (např. rozdělení moci mezi trhem a státem v zemi atd.).
3. **Sekundární aspekty**- jsou vyjádřením hodnot v úzkých, specifických aspektech politiky (Sabatier, Jenkins-Smith in Beverwijk, Goedegebuure, Huisman, 2008).

Sabatier, Jenkins-Smith in Beverwijk, Goedegebuure, Huisman (2008) předpokládají, že změna v systémech přesvědčení koalic aktérů vede i ke změně politiky. Některé aspekty v přesvědčení koalic se mění častěji než druhé. Vychází

z rozdělení systémů přesvědčení do stupňů. Sekundární aspekty se mění rychleji než politické jádro a politické jádro podléhá změně rychleji než jádro přesvědčení. Aktéři koalice tedy vykazují širší konsenzus o otázkách týkajících se jádra politiky, v hierarchii směrem k sekundárním aspektům se konsenzus zmenšuje. Lze také tvrdit, že „...*aktér nebo koalice se raději vzdá sekundárních aspektů před tím, než by připustil slabost či nedomyšlenost jádra*“ (Veselý, Drhová, Nachtmanová, 2005:38).

Koalice a aktéři v průběhu času procházejí procesem učení se. Dochází ke změně jejich postojů a přesvědčení. Děje se zde „...*neustálý proces adaptace a hledání ve snaze prosadit jádro určité politiky*“ (Veselý, Drhová, Nachtmanová, 2005: 37). Učení probíhá jak uvnitř, tak i vně koalic. Vně koalic je učení často problematické, protože se potkávají skupiny s různými hodnotami a přesvědčeními a snaží se prosadit své pohledy na jádro politiky. Výše popsaný koncept schematicky znázorňuje následující model.

Obrázek 1: Model koalic aktérů

Zdroj: Sabatier in Veselý, Drhová, Nachtmanová (2005)

2.2 Cost- sharing ve financování vysokých škol

2.2.1 Definice cost-sharing ve financování vysokých škol

Johnstone (2001) definuje cost-sharing jako přesun nákladů studia na vysoké škole (jejich části), které nese stát (daňoví poplatníci), na studenty, příp. jejich rodiče (nebo i jiné zainteresované subjekty). Cost-sharing je nejčastěji spojován se školným (poplatky za studium) a poplatky za ubytování nebo stravování, které jsou před zavedením spoluúčasti poskytovány státem (bezplatně, nebo jako částečně dotované).

Nováček (2005: 77) rozlišuje mezi školným a poplatkem. Školné popisuje jako: „*povinný poplatek, který mají studenti (a/nebo jejich rodiče) uhradit a který kryje část obecných základních nákladů na vzdělání.*“ Na druhou stranu poplatek je platba, která pokrývá celé náklady, nebo jejich větší část. Tyto náklady jsou spojeny s poskytnutím služeb či zboží, ze kterých mají studenti (ne ve všech případech) prospěch a které mohou být poskytovány i soukromě (některé náklady na ubytování, stravování, přepravu atd.) (Nováček, 2005). Existuje také skupina nákladů, které nejsou účtovány na základě konkrétního poskytnutí zboží/služby příslušnou institucí (např. zpracování přihlášek ke studiu, přístup k internetu). Podle výše zmíněných předpokladů by měli být označeny jako poplatek, ne jako školné (Nováček, 2005).

2.2.2 Způsoby platby školného

Podle Nováčka (2005) souvisí způsob plateb školného v jednotlivých zemích s přístupem vlád k účasti rodičů studentů na jejich vysokoškolském vzdělání.

Pro placení školného lze tak využít jednu z možností (nejde o úplný výčet možností- uvádím jenom základní):

- **Školné placeno předem:** varianta, která staví na předpokladu, že rodiče nesou odpovědnost za vzdělání svých dětí, proto by měli hradit náklady podle svých možností (výše školného nebo finanční pomoci je závislá na příjmu výchozí rodiny) (Nováček, 2005).

Student (rodiče, příp. jiné zainteresované subjekty) platí za studium stanovenou výši poplatku před začátkem semestru/školního roku. Jde o

system výhodný díky jeho nízké administrativní a provozní náročnosti oproti ostatním systémům. Jeho problémem je však značné zvýšení finanční zátěže studentů z nízko-příjmových rodin, u kterých může být jeho zavedením omezen přístup k vysokoškolskému vzdělání (Boudová, 2006).

- **Školné placeno po ukončení studia (odložené školné):** v tomto systému se neklade odpovědnost za vzdělání studentů na jejich rodiče a od studentů samotných se neočekává, že by byli schopni nést náklady studia (Nováček 2005). Student platí poplatky za studium až po ukončení svého studia. V průběhu studia si bere od státu (nebo podle organizace systému od jiné instituce) půjčku a po jeho absolvování splácí školné ze svého příjmu. Zde je možné stanovit hranici příjmu, od které začíná absolvent splácet (např. dosažení průměrné mzdy) a půjčku splácí jako procento příjmu (např. % z hrubého příjmu). Pokud je nezaměstnaný, nebo z jiných důvodů není výdělečně činný (nemoc, mateřská dovolená), splácení je přerušeno. Tento model plateb za studium méně ohrožuje dostupnost vysokoškolského vzdělání. Zároveň chrání absolventy proti neschopnosti splácet- v případě nízkých budoucích příjmů absolventi neplatí, nebo platí jen nízké splátky. Model je výhodný i pro věřitele, u kterého dochází s narůstajícím počtem dlužníků (studentů), ke snížení rizika (toto se rozptýlí mezi všechny studenty- s nízkými i vysokými příjmy) (Boudová 2006).
- V některých zemích, kde existuje silný odpor ke koncepci školného, je zaváděn **duální systém školného** (tzv. dual-track systém). Zde je k dispozici určitý počet volných míst na vysokých školách, které stát dotuje (pro získání je nutné splnit stanovená kritéria: např. stupeň prospěchu na střední škole a jiné). Ti, co nesplnili kritéria, mohou studovat jako řádní studenti na nedotovaných místech, musí však hradit školné (Nováček, 2005).

2.2.3 Finanční pomoc studentům

Se zavedením školného na vysokých školách souvisí i diskuze o implementaci finanční pomoci studentům. Barr⁹ (2004), který se dlouhodobě zabývá problematikou školného na vysokých školách, navrhuje strategii financování vysokých škol, která obsahuje tři pilíře- školné, systém půjček a opatření k posílení přístupu ke vzdělání. Realizace finanční pomoci studentům má doplnit mechanismus školného (nebo může fungovat i samostatně) a řešit finanční situaci studentů v průběhu studia.

Při realizaci finanční pomoci studentům je možné využít přímou nebo nepřímou formu podpory. Nepřímá podpora je orientována na rodiny studentů a je odvozena od výchozí pozice rodiny. Přímá podpora počítá se studentem jako se „samostatnou sociální jednotkou“ (i zde však může být testování nároku na některé formy pomoci odvozeno od výchozích podmínek rodiny- viz Bílá kniha terciárního vzdělávání)

Formy finanční pomoci studentům mohou být různé: studijní granty a stipendia (nevratná finanční podpora), studijní půjčky (popsány výše v textu), spoření na vzdělání se státní podporou (podobné jako stavební spoření), příspěvky na bydlení, zvýhodnění podmínek pracovní činnosti studentů a jiné.

2.2.4 Politické a ideologické aspekty cost-sharing na veřejných vysokých školách- mezinárodní kontext

Johnstone (2003: 403) shrnuje poznání o politice cost-sharing těmito slovy: „*Politika cost-sharing, je stejně jako ostatní politiky, směsí rozdílných priorit, ideologií, osobních zájmů, důvěry (nebo její absence) v činnost vlády a přesvědčení o možnostech vlády implementovat politiku čestně a s efektivním využitím zdrojů.*“

Svoji práci zaměřuji na zkoumání aktérů vzdělávací politiky a jejich postojů ke školnému v České republice. Jak jsem naznačila v kapitole o vzdělávací politice a globalizaci, všechny veřejné politiky na státní úrovni jsou koncipovány

⁹ Nicholas Barr- navrhoval a podílel se na implementaci školného v těchto zemích: Velká Británie, Austrálie, Nový Zéland a Maďarsko. (<http://econ.lse.ac.uk>)

v mezinárodních (nadmárodních) souvislostech. Pro úplnost analýzy je proto potřeba zahrnout do výzkumného rámce také mezinárodní kontext problematiky a propojit diskuzi o školném na území ČR s diskursem v zahraničí.

Důležitou otázkou k zodpovězení je: „Proč zavádět školné na vysokých školách?“ Jak jsem již uvedla, ze zahraničních autorů se tématu školného dlouhodobě věnují např. Barr (1989, 1999, 2001, 2004), Johnstone (1991, 1992, 2001, 2002, 2003). Z výsledků jejich práce formulují odpověď na výše položenou otázku a nastíním tak mezinárodní souvislosti diskuze školného.

Důvody a cíle změn v přístupu k financování vysokého školství, související témata:

- zvýšená poptávka po vysokoškolském vzdělání (nárůst významu vzdělání ve společnosti- viz. koncept společnosti vědění)- pro studenty znamená zvýšení sociálního statusu, lepší zaměstnání atd.), pro stát sociální, ekonomické, kulturní zlepšení podmínek (Johnstone, 2003);
- vysoké školství je nákladné, veřejné zdroje jsou omezené a dochází zde ke střetu různých veřejných zájmů a požadavků na veřejné rozpočty (Johnstone, 2003; Barr, 2004);
- vysoké školy se potýkají s nedostatkem finančních zdrojů, jsou nuceny šetřit (Greenaway, Haynes in Barr 2004; Johnstone, 2003);
- přístup k vysokoškolskému vzdělání je nerovný. Ze systému financování vysokých škol založeného na veřejných zdrojích profitují ve větší míře studenti ze středních nebo vyšších socio-ekonomických vrstev (Johnstone, 2003; Barr, 2004);
- demografické změny- roste podíl starších lidí v populaci, ten s sebou přináší větší výdaje na důchodový systém a zdravotní péči. Součástí komplexního řešení situace může být snaha o zvýšení produktivity (investicí do lidského kapitálu) pracující populace, aby dokázala pokrýt potřeby všech členů společnosti. (Barr, 2004);
- snížená schopnost vysokých škol naplňovat princip akontability (angl. *accountability*) směrem k studentům, zaměstnavatelům, státu. Ve vysokém

školsví chybí cenové signály a konkurence mezi školami. (Johnstone, 2003);

- předpoklad zvýšení efektivnosti, odpovědnosti, kvality ve vysokém školství. Argumentaci čerpá v ekonomické teorii. Existence cenových signálů ve vysokém školství by na straně poptávky (studentů) vedla k efektivnímu a odpovědnému rozhodování (výběr oboru, délka studia atd), na straně nabídky (škol) ke zvýšení odpovědnosti za poskytované vzdělání. (Johnstone, 2003);
- podpora studentů vysokých škol je nedostatečná (Barr, 2004). Součástí většiny návrhů školního je i změna systému finanční pomoci studentům, která by měla vyrovnat sociální důsledky zavedení poplatků za studium.

Johnstone (2003: 408) se ve své práci věnuje rozboru opozice k návrhům na zavedení školního. Argumenty proti zavedení školního na vysokých školách rozčlenil do tří oblastí:

1. **Strategické argumenty:** po zavedení školního vidí problém v postavení zájmů vysokých škol mezi ostatními konkurenčními veřejnými zájmy. Vysoké školy by byly ve vztahu ke konkurenčním veřejným zájmům o příjmy ze státního rozpočtu znevýhodněny. Druhým nedostatkem strategického charakteru je obava z postupného zvyšování školního, s účelem vyrovnat výpadky státu ve financování vysokých škol.

2. **Technické argumenty:** pro to, aby fungovalo školné, tak jak je předkládáno jeho obhájci, je nutná existence systému grantů a půjček v zemi, kde má být zavedeno. Odpůrci školního tvrdí, že implementace systému finanční pomoci studentům je nákladná a v méně rozvinutých zemích neproveditelná, protože v nich neexistují institucionální základy (daňový systém, systém vládních záruk, kapitálové trhy), které by umožnili jeho realizaci.

3. **Ideologické argumenty:** vycházejí z hodnot aktérů a jejich vidění světa-negativní postoj k tržním mechanismům, soukromému vlastnictví, kapitálu, obchodu atd.

2.3 Teoretické koncepty a vzdělávání

2.3.1 Ekonomické teorie vzdělávání

Většina států světa, stejně jako ČR, se v současnosti potýká s problémem finanční udržitelnosti systémů vysokého školství. Matějů (2005) hovoří o potřebě změny paradigmatu- vzdělání ne jako veřejná služba, ale jako proces akumulace lidského kapitálu.

Následující podkapitulu věnuji rozboru vzdělání z pohledu ekonomických teorií (ekonomie veřejného sektoru): teorie veřejné volby, veřejných financí, z klasické mikroekonomické analýzy: teorie racionálního rozhodování a ekonomie informací.

2.3.1.1 Vzdělání- veřejný nebo soukromý statek?

Vysokoškolské vzdělání vykazuje jak znaky veřejné služby, tak i znaky soukromé služby. Existuje zde dichotomie (vzdělání jako veřejný/soukromý statek), která ve svém důsledku vede k diskuzím o způsobu financování vzdělání a vzdělávacích služeb. (Turnovec, 2004).

Mezi neznámější definice veřejných statků patří definice Samuelsona (1954) a manželů Musgraveových (1994). Ti vytvořili koncept, podle kterého se do skupiny veřejných statků zařazují statky, splňující dvě kritéria: nevylučitelnost a nerivalita.

- Nerivalita- „spotřeba jednou osobou nesnižuje dostupnost statku nebo služby komukoliv jinému“¹⁰ (Pearce, 1995). Jinak vyjádřeno- mezní náklady na spotřebu další jednotky statku jsou nulové.
- Nevylučitelnost- vyloučení někoho ze spotřeby je těžké, nebo zcela nemožné.

U statků, které splňují některou z výše uvedených podmínek, dochází k selhání tržních mechanismů v případě jejich přerozdělování. Nemůže se zde uplatnit cenový mechanismus, který alokuje statky mezi spotřebitele. Žádný spotřebitel nechce projevit své preference, neboť očekává, že bude mít užitek ze spotřeby těch, kteří své preference projeví- problém černého pasažéra (nedodržení podmínky nevylučitelnosti) (Malý).

¹⁰ Pearce, D.W. a kol. (1995) *Macmillanův slovník moderní ekonomie*, Victoria Publishing, Praha.

Samuelsonovo vymezení veřejných statků se vztahuje na čistě veřejné statky a těch je v realitě velmi málo. Většina statků poskytovaných vládou nejsou čistě veřejnými statky. Tyto se spíše více či méně přibližují definici čistě veřejných statků. Mezi ně patří i vzdělání. Samuelson in Mosteanu a Cretan (2011) připouští, že některé statky, jako například vzdělání, národní obrana, policie, obsahují prvek, který zvýšením přínosu jednoho subjektu, snižuje přínos ostatních členů společnosti.

I z toho důvodu vznikla definice tzv. *smíšených statků*. Smíšené statky splňují částečně definici čistě veřejných statků. Jsou totiž dělitelné, co se množství týče, ale se zvyšujícím počtem spotřebitelů klesá jejich kvalita. V tomto smyslu tedy dělitelné nejsou. Působí zde tzv. efekt přetížení. (Sedláková, 2008)

„Joseph E. Stiglitz vymezuje tzv. částečné nebo smíšené statky podle výhodnosti a snadnosti vyloučení neplaticích spotřebitelů. Zdůrazňuje, že existuje řada soukromých statků, které jsou veřejně financovány. Tyto statky nazývá „merit goods“, což lze přeložit jako „záslužné“ či „veřejně prospěšné“ statky. Pro poskytování těchto statků nejsou již jediným důvodem vládního zásahu vysoké náklady fungování tržního mechanismu, ale i spravedlnost a nerovnoměrné rozdělení příjmů.“ (Sedláková, 2008: 12)

Mosteanu a Cretan (2011) definují vzdělání jako statek se znaky soukromého i veřejného statku. Vzdělání může být bráno jako veřejný statek, protože rozsah vzdělání (vědění), kterého se dostává jednomu studentovi, nijak neomezuje dostupnost vzdělání ostatním studentům. Vzdělání však zahrnuje i prvky soukromého statku. Jde například o situaci, kdy jedinci nemohou plně využít časový prostor učitele, který jej musí rozdělit mezi více studentů.

Někteří autoři však nesouhlasí s existencí veřejných statků vůbec. Např. ekonomové Buchanan, Tollison (1984) a Niskanen (1971) tvrdí, že existence veřejných statků je jen věcí tzv. *veřejné volby*, jde tedy o rozhodnutí zástupců lidu- politiků zda budou poskytovány státem nebo trhem. S odvoláním na Buchananovu teorii píše Hampl (2001: 123) ve svém článku: *„Existují pouze tržní výsledky, které neodpovídají chuti, představám či záměrům určitého počtu lidí. Je-li počet lidí, kterým nevyhovuje tržní*

výsledek poskytování libovolného statku dostatečně kvalifikován k tomu, aby rozhodl o nahrazení tržního poskytování statku netržním, pak se tak stane. V demokratické společnosti založené na principu většinové volby neexistuje žádné omezení, které by mohlo kvalifikované většině zabránit v přeměně soukromého statku na statek veřejný.“

2.3.1.2 Ekonomie informací

Propracovaný teoretický podklad k systému financování vysokých škol nabízí Barr (2004). Podle něj není ve financování vysokých škol možné spoléhat na „centrálního plánovače“ (stát), který by dokázal alokovat finanční prostředky ve vysokém školství efektivně. Efektivita v nakládání s disponibilními zdroji (na straně poptávky i nabídky) může být dosaženo zavedením cenových signálů do systému financování vysokých škol.

Podle Barra (2004) jsou studenti dobře informovaní a jsou schopni činit efektivnější rozhodnutí (v případě existence cenových signálů- zavedení poplatků za studium) než centrální plánovač- stát, který nemůže posbírat roztroušené informace o potřebách poptávky (studentů) a nabídky (vysokých škol) vysokoškolského vzdělávání.

Existence cenových signálů ve vysokém školství může vést k odpovědnějšímu a efektivnějšímu přístupu studentů ke studiu a na straně vysokých škol k větší reflexi potřeb a preferencí studentů a zaměstnavatelů (Barr in Simonová a Matějů, 2005).

Barr (2004) upozorňuje na dvě problémové oblasti takto definované teorie. Prvním problémem je možná nedostatečná informovanost studentů z chudších rodin a tím i jejich znevýhodnění. Druhým je fakt, že Barr (2004) pracuje v teorii s regulovanými trhy, i když tato implikuje prostředí neomezených trhů (rozhodování aktérů- studentů, vysokých škol je omezeno regulací).

2.3.1.3 Teorie lidského kapitálu

Pojem lidský kapitál úzce souvisí s rozvojem konceptu společnosti vědění. Vědění je vlastností, kterou je možné připsat jedině člověku- vlastníku lidského kapitálu.

Gary Becker byl prvním z ekonomů, který použil pojem lidský kapitál. Učinil tak ve své práci *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*¹¹. Zde rozvíjí teorii lidského kapitálu a empirický výzkum teoretických předpokladů. Vzdělání považuje za prostředek, kterým lze zvýšit kvalitu a tím i hodnotu lidského kapitálu. Účast na vzdělávání je pro něj investicí, která zvyšuje potenciál člověka a přináší mu budoucí profesní, ale i osobní zhodnocení investice (Becker, 1975).

Becker patří mezi představitele chicagské školy. Tato spadá do proudu liberálního ekonomického myšlení. Becker se ve svých pracích posouvá za hranice ekonomie a koncept neoklasické teorie mu napomáhá vysvětlit chování člověka i v primárně neekonomických oblastech. Charakteristikou této školy je víra ve svobodné trhy a jejich schopnost efektivní alokace zdrojů a rozdělování důchodů ve společnosti (Brožová, 2006).

Jako představitel chicagské školy nevidí vzdělání jako veřejný statek. Účast státu na financování vysokého školství je podle něj ekonomicky neefektivní. Jen jednotlivec sám dokáže zhodnotit přínosy vkladu financí do vzdělání.

Základním předpokladem Beckerovi teorie lidského kapitálu je dokonalá racionalita člověka. Racionální spotřebitel poměřuje náklady a výnosy na získání vzdělání. Náklady představují peníze investované do studia a ušlé peněžní příjmy, které mohl student získat, pokud by vstoupil na trh práce. Výnosy jsou zde chápány ve smyslu očekávaných budoucích výnosů. Dalo by se říct, že jde o očekávanou výši rozdílu ve výdělcích vysokoškolsky vzdělaných oproti lidem se sekundárním stupněm vzdělání. Mimo to se k výnosům připočítá také např. vyšší společenské postavení, jistota práce a jiné nepeněžní užítky. Člověk porovnává výnosy a náklady investice. Pokud jsou očekávané výnosy vyšší než náklady, uskuteční investici. Pokud je tomu naopak, neuskuteční (Becker, 1975).

¹¹ BECKER, G. S. *Human Capital A a theoretical and empirical analysis with special reference to education*. 2nd.ed. New York: NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, 1975. ISBN 0-87014-513-4. Dostupné z: <http://www.nber.org/chapters/c3730.pdf>.

Investice do vzdělání má stejné vlastnosti jako jakákoli jiná investice. Čím déle student studuje, tím se snižuje čistý výnos jeho investice, neboť se zvyšují náklady každým dalším rokem studia. Dále pak čím později začne student svá studia, tím nižší bude výnos jeho investice. Výnosy totiž získává účastí na trhu práce, která pak trvá kratší dobu, tím se snižuje návratnost investice. Podobně je to např. s rozhodováním žen o investicích do studia. Ty předpokládají diskontinuitní účast na trhu práce a tím i nižší návratnost jejich investic (Becker, 1975).

Financování vzdělání ze soukromých zdrojů přináší do školství také kvalitu ve smyslu budoucího uplatnění absolventa. Pokud student bere vzdělání jako osobní investici, na které je plně zainteresován, dobře zváží její výnosnost v závislosti na aktuální situaci na trhu práce. Obor, který je přesycen, nebude volit jako svoji budoucí profilaci. Vybere si ten, u kterého očekává nejvyšší budoucí výnosy. Tím se zvyšuje efektivita vysokých škol, které neprodukují absolventy bez budoucího uplatnění.

Pojímání vzdělání jako investice, víra ve svobodný trh a racionální chování jedince- zejména tyto faktory podle Beckera (1975) jednoznačně vylučují stát z účasti na financování vysokého školství. Efektivní alokace zdrojů je možná jenom tržním systémem.

2.3.2 Sociální nerovnosti v přístupu ke vzdělání

V dnešní době se dosažené vzdělání stalo významným faktorem sociálního vzestupu. Vysokoškolské vzdělání je vnímáno jako jeden z nedůležitějších a ve stále větší míře také jeden z nezbytných předpokladů k dosažení úspěchu ve společnosti. Tento posun v chápání vzdělání vede k růstu vzdělanostních aspirací všech sociálních skupin (Koucký, Bartušek, Kovařovic, 2007).

V souvislosti s diskuzí politiky zavedení školného na veřejných vysokých školách je často spojována otázka nerovností v přístupu k terciárnímu vzdělání. Simonová (2003) vysvětluje tento pojem jako stav, kdy: *„...sociální původ (jedince) vstupuje do procesu dosahování vzdělání jako proměnná, která má na něj nezanedbatelný vliv. Tento vliv uplatňuje na úkor skutečných znalostí, schopností a dalších studijních předpokladů. Výsledkem je stav, kdy jedinci s různým sociálním původem nemají*

stejnou šanci dosáhnout určité úrovně vzdělání. Rozdílné šance pak můžeme jinými slovy vyjádřit jako nerovnosti v přístupu ke vzdělání.“

Ze zahraničních autorů přispěl k popsání vzdělanostních nerovností a jejich původu významným způsobem Bourdieu (1986). Definoval tři druhy kapitálu, který rodiny vlastní (ekonomický, sociální, kulturní). Míra disponibility těchto tří forem kapitálu poté významně ovlivňuje vzdělávací a životní dráhy jejich dětí.

Ekonomický kapitál v sobě zahrnuje finanční a materiální zabezpečení výchozí rodiny. Dobrá finanční situace rodiny vytváří vhodné prostředí pro vzdělávací dráhu dítěte, jeho rozhodování o studiu není omezeno financemi. Naproti tomu špatná ekonomická situace rodiny může zamezit dítěti v pokračování studia ve vyšších stupních vzdělávací soustavy, nebo způsobit předčasné ukončení studií, bez dosažení kvalifikace. Ekonomické podmínky studentů jsou nejvíce viditelné, proto se právě v této oblasti činí ve větším rozsahu kroky k napravení vznikajících rozdílů (formou implementace různých systémů finanční pomoci studentům- studijními granty, půjčkami, stipendii) (Koucký, Bartušek, Kovařovic, 2007).

Zbylé dvě formy kapitálu (sociální a kulturní) jsou hůře uchopitelné, proto je také poměrně obtížné, nalézt způsob jejich zmírnění, či odstranění. Sociálním kapitálem má autor na mysli síť kontaktů a známých, ke kterým mají jedinci (příp. jejich rodina) přístup. Kontakty mohou být využity v dosahování určitých cílů (získání vzdělání, statusu atd.). Kulturním kapitál je definován jako: „...*stupeň účasti na dominantní statusové kultuře, z níž jsou odvozeny jazykové a ostatní symbolické kódy, na kterých je školní vzdělávání založeno*“ (Bernstein in Koucký, Bartušek, Kovařovic, 2007: 4). Děti z rodin, které si osvojili tuto kulturu, úroveň jazykových dovedností, chování mají lepší předpoklady pro zařazení se do prostředí školy a vzdělávacího systému. Učitelé jsou jim bližší a děti tak mohou lépe rozvíjet svou osobnost a uplatnit své vzdělávací aspirace. Na druhé straně jsou rodiny, které nevytvářejí takové podmínky a prostředí pro své děti, ty mají následně horší pozici pro zařazení se a rozvoj v rámci vzdělávací struktury (Koucký, Bartušek, Kovařovic, 2007).

Rozdíly mezi rodinami a jejich vybaveností výše popsanými formami kapitálů způsobují vznik nerovností, které se v průběhu vzdělávacího procesu projevují a výrazným způsobem ovlivňují vzdělávací dráhu dětí.

2.4 Terciární vzdělávání v České republice

2.4.1 Systém terciárního vzdělávání v České republice

O vysokém školství se stále častěji mluví jako o terciárním vzdělávání. Jde o reakci na skutečnost, že vedle tradičních univerzit vznikly i neuniverzitní vysoké školy a vyšší odborné školy (Pabian, 2010). Terciární vzdělávání je název pro instituce, které poskytují vzdělání nejvyššího stupně. Vstup do studijních programů terciárního vzdělávání je podmíněn ukončením středoškolského studia s maturitou. V klasifikaci ISCED¹² se označuje vzdělání na vysokých školách úroveň 5A a 6, na vyšších odborných školách 5B.

V roce 2001 byla v České republice zavedena nová struktura vysokoškolského vzdělávání. Bakalářský a magisterský program tvoří první stupeň, doktorský druhý. Označení podle ISCED viz níže:

- bakalářský studijní program (ISCED 5A)- délka studiu 3- 4 roky- bakalářské studijní programy by měli být prakticky a profesně orientovány, jejich úlohou je připravit studenty na přímý vstup na trh práce (při rozdělení dlouhých magisterských programů v rámci boloňského procesu došlo na mnoha školách jenom k formální realizaci programu a bakalářské programy zůstaly značně teoreticky zaměřeny- postupem času se však více škol přibližuje k naplnění požadavku praktického zaměření formy výuky v tomto stupni studijního programu);
- magisterský studijní program (ISCED 5A)- délka studia 2- 3 roky- jde o teoreticky zaměřené studijní programy, které poskytují studentům kvalifikaci pro přesun do vědecko- výzkumných studijních programů (ISCED 6) nebo pro vstup na trh práce;

¹² ISCED- The International Standard Classification of Education- je mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání. Slouží k jednotnému členění stupňů vzdělávání v jednotlivých zemích světa, které pak mohou v rámci jednotlivých stupňů srovnávat statistiky a výsledky své činnosti na národní i mezinárodní úrovni.

- doktorský studijní program (ISCED 6)- je určeno pro studium vyšší úrovně a původní výzkum (Kleňhová in Kalous, Veselý, 2006).

Ve vyjimečných případech studium není rozděleno do bakalářského a magisterského programu, je nestrukturováno (jde např. o obory medicína, architektura- jejich délka je většinou 6 let) (www.nuov.cz).

Vysoké školství v ČR se řídí zákonem č.111/1998 SB., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (dále jen zákon o vysokých školách). V průběhu své existence byl zákon několikrát novelizován. Zákon o vysokých školách definuje vysoké školy takto: *„Vysoké školy jako nejvyšší články vzdělávací soustavy jsou vrcholnými centry vzdělanosti, nezávislého poznání a tvůrčí činnosti a mají klíčovou úlohu ve vědeckém, kulturním, sociálním a ekonomickém rozvoji společnosti tím, že:*

- *uchovávají a rozhojňují dosažené poznání a podle svého typu a zaměření pěstují činnost vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost,*
- *umožňují v souladu s demokratickými principy přístup k vysokoškolskému vzdělání, získání odpovídající profesní kvalifikace a přípravu pro výzkumnou práci a další náročné odborné činnosti,*
- *poskytují další formy vzdělávání a umožňují získávat, rozšiřovat, prohlubovat nebo obnovovat znalosti z různých oblastí poznání a kultury a podílejí se tak na celoživotním vzdělávání,*
- *hrají aktivní roli ve veřejné diskusi o společenských a etických otázkách, při pěstování kulturní rozmanitosti a vzájemného porozumění, při utváření občanské společnosti a přípravě mladých lidí pro život v ní,*
- *přispívají k rozvoji na národní a regionální úrovni a spolupracují s různými stupni státní správy a samosprávy, s podnikovou a kulturní sférou,*
- *rozvíjejí mezinárodní a zvláště evropskou spolupráci jako podstatný rozměr svých činností, podporují společné projekty s obdobnými institucemi v zahraničí, vzájemné uznávání studia a diplomů, výměnu akademických pracovníků a studentů.“*

Vysoké školy je možné rozdělit podle zřizovatele do těchto skupin:

- veřejné vysoké školy,
- soukromé vysoké školy,
- státní vysoké školy (jsou pouze 2- policejní a vojenská)- řízené příslušným ministerstvem.

Veřejné vysoké školy mohou být zřízeny a zrušeny zákonem. Zákon také stanovuje jejich název a sídlo. Do samosprávné působnosti veřejné vysoké školy spadá: vnitřní organizace, organizace studia, tvorba a uskutečňování studijních programů, hospodaření vysoké školy a nakládání s majetkem, stanovení výše poplatků spojených se studiem a další činnosti. Samosprávnými orgány veřejné vysoké školy jsou akademický senát, rektor, vědecká rada, disciplinární komise, správní rada a kvestor. Veřejné vysoké školy spadají v rámci výkonu státní správy do působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ministerstvo registruje vnitřní předpisy vysokých škol. (*zákon o vysokých školách*)

Celkový počet veřejných vysokých škol v České republice je 26. Podle studijních programů, které mohou školy poskytovat, rozlišujeme vysoké školy univerzitního a neuniverzitního typu. Kromě dvou veřejných vysokých škol jsou všechny univerzitního typu. Univerzitní veřejné vysoké školy se mohou členit do fakult a dalších vzdělávacích pracovišť. Poskytují všechny stupně vysokoškolského vzdělání. Neuniverzitní vysoké školy nemohou realizovat doktorské studijní programy. Většinou uskutečňují jen bakalářské studijní programy (www.nuov.cz).

2.4.2 Vývojové změny českého vysokého školství

Přelomovým rokem pro české vysoké školství se stal rok 1989. Od tohoto roku se po pádu totalitního režimu začaly procesy demokratizace v české společnosti. Za posledních 20 let prošlo vysoké školství zásadními změnami. Školy získaly více samostatnosti. Od úplné závislosti na státě se posunuly k výrazné autonomii. Vysoké školství se po vzoru západních krajín více diverzifikovalo. Došlo k oddělení bakalářských a magisterských studijních programů. Vzniklo dříve neexistující doktorské studium (Prudký, Pabian, Šíma; 2010). Vysoké školy výrazně ovlivnil masivní nárůst počtu studentů, vstupujících do systému. Důležitým faktem se stal i vstup českého

vysokého školství do Evropského prostoru terciárního vzdělávání a jeho internacionalizace. Všechny změny v systému spolu souvisejí a navzájem se podmiňují. Dále v textu se budu věnovat několika vybraným oblastem.

2.4.2.1 Evropská unie a české vysoké školství

Šťastná in Kalous, Veselý (2006: 128) konstatuje: „*Vývoj v Evropě nelze oddělit od rozvoje českého systému vysokého školství i terciárního systému.*“ Již v roce 1990 využila Česká republika rozvojového programu Tempus, který Evropská komise cílila na země osvobozené od totalitních režimů. Primárním zájmem bylo vytvořit spojení transformujících se zemí se „západními zeměmi“. V rámci programu byla realizována celá řada kroků: zvýšení mobility akademických pracovníků, modernizace studijních programů, změna vnitřní struktury vysokých škol a řízení a managementu vysokých škol a jiné. Tyto proměny přiblížily český vysokoškolský systém vysokoškolským systémům vyspělých zemí.

V roce 1997 se ČR připojila ke kandidátským zemím EU 15. Ministerstvo školství již v tomto období pracovalo s evropskými programy při přípravě strategických koncepcí a znalostí ze spolupráce s EU využilo i přípravě zákona o vysokých školách, který byl přijat v roce 1998. Zákon zahrnoval všechny důležité strategie EU.

Nejvýznamnějším krokem ve tvorbě společného evropského prostoru se stal Boloňský proces a s ním spojený termín Evropský prostor terciárního vzdělávání (European higher education area). (Šťastná in Kalous, Veselý, 2006) Jeho cílem je vytvoření otevřeného prostoru vysokého školství v Evropě a to umožněním volného pohybu studentů a akademických pracovníků. Toho bylo dosaženo zavedením jednotné struktury studia ve třech stupních- bakalářský, magisterský a doktorský, vypracováním systému kreditů, přijetím standardů kvality a dalších jiných důležitých opatření (bologna.msmt.cz).

Účast českého vysokého školství na projektech Evropské unie výrazně ovlivnila jeho vývoj v posledních dvaceti letech. Změnila jeho strukturu, otevřela nové možnosti studentům i akademickým pracovníkům, v neposlední řadě také formovala jeho ideové zaměření. Nutno podotknout, že účast v programech a procesech Evropské unie je dobrovolného charakteru. Vzdělávací politika není společnou politikou EU, je věcí

jednotlivých států- EU má pro oblast vzdělávání pouze doplňující pravomoci (Šťastná in Kalous, Veselý, 2006).

2.4.2.2 Masifikace vysokoškolského vzdělávání

Pro vývoj vysokého školství v České republice je příznačný setrvalý nárůst počtu studentů v čase. Mezi lety 2000 a 2010 se počet studentů téměř zdvojnásobil. Nárůst počtu studentů na veřejných vysokých školách zachycuje následující tabulka. Masifikace vysokého školství souvisí s rozvíjející se ekonomikou země, se stoupajícím významem vědění ve společnosti a také s proměnou kultury a zvýšenými očekáváními společnosti (Šťastná in Kalous, Veselý, 2006).

Tabulka 2: Celkový počet studentů veřejných vysokých škol v období let 2002-2010

Rok	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Počet studentů VVŠ	235 874	256 408	274 962	271 940	292 520	303 731	319 615	333 580	339 582

Zdroj dat: ÚIV

2.4.2.3 Teorie Trowa a další aspekty transformace vysokého školství v ČR

Přínosným konceptem, který spojuje narůstající počet studentů vysokých škol s ostatními aspekty vysokoškolského vzdělání, je teorie Martina Trowa. Trow rozlišuje tři vývojové fáze: elitní, masové a univerzální terciární vzdělávání. Prudký, Pabian, Šima (2010) aplikují teorii na prostředí českého vysokoškolského systému a na jeho základě hodnotí další prvky terciárního vzdělávání.

Z analýzy autorů vyplývá, že podle vývoje počtu studujících (jejich podílu z populačního ročníku) se české vysoké školství přesunulo z hranice mezi elitním a masovým v devadesátých letech k univerzální fázi svého vývoje nejpozději v roce 2007. Podle definice Trowa studuje v elitní fázi méně než 15 % populačního ročníku, v masové fázi 15- 50 % a v univerzální tento podíl přesahuje 50 %. Jak také vyplývá z teorie, vede tento nárůst počtu studentů k transformaci systému vysokoškolského vzdělávání (Prudký, Pabian, Šima, 2010). Autoři popsali několik oblastí českého systému, které prošly změnou:

- **Vnímání přístupu k terciárnímu vzdělávání:** v elitní fázi je podle Trowa na vzdělání pohlíženo jako na privilegium úzké elity, v masové se stává právem a v univerzální fázi je vnímáno jako povinnost. Prudký, Pabian, Šima (2010) poukazují v prostředí ČR na dvě protichůdné tendence- na jedné straně je vysokoškolské vzdělání vnímáno střední a vyšší vrstvou jako povinnost (to zodpovídá univerzální fázi jeho vývoje), na druhé straně ale institucionální podmínky (zejména přijímací řízení) vypovídají o setrvání českého systému v elitní fázi vývoje (přístup ke vzdělání není vnímán ani jako právo). Česká republika nastoupila na cestu expanze terciárního vzdělávání mnohem později (po roce 1989), než tomu bylo u ostatních západoevropských zemí (zde začala expanze již před čtyřiceti-padesáti lety)- z toho vyplývá i pomalejší transformace institucionálního přístupu k vysokoškolskému vzdělání (Koucký, Bartušek, 2009).
- **Funkce vysokého školství:** elitní fáze vývoje vysokého školství se vyznačuje zaměřením na přípravu úzké skupiny rozhodovací a profesní elity, masová fáze připravuje na širší okruh povolání a v univerzální fázi jde především o zajištění adaptability celé populace. Autoři Prudký, Pabian, Šima (2010) vyhodnotili, že v této charakteristice dospělo české vysoké školství do fáze masové- v posledních letech jsou stále více hodnoceny výkonové parametry vysokých škol (zaměstnatelnost absolventů, inovace, věda a výzkum). Česká konference rektorů (2010: 1) v dokumentu *Idea reformy terciárního vzdělávání* reaguje na tuto proměnu slovy: „Terciární vzdělávání se mění ze systému založeného na reputaci v systém založený na výkonu.“ Fáze, kdy je ve vysokém školství studentům poskytována příprava na adaptaci na rychle se měnící podmínky na trhu práce, však ČR ještě nedosáhla (Prudký, Pabian, Šima, 2010).
- **Studentská kariéra:** podle Trowa studenti v elitní přechází přímo ze střední školy na vysokou a svůj čas věnují jenom studiu, v masové fázi se zvyšuje počet studentů, kteří nastoupí na studium na VŠ až po nějaké době v zaměstnání a univerzální fáze vývoje vysokého školství má spíše charakter celoživotního vzdělávání. Česká republika ani v tomto pohledu

nevstoupila do univerzální fáze vývoje. Každopádně se pomalu zvyšuje věk vstupu do vysokoškolského systému a velká část studentů při studiu v prezenční formě pracuje (Prudký, Pabian, Šima, 2010). Z výzkumu studentů v rámci přípravy reformy terciárního vzdělávání EUROSTUDENT IV vyplynulo, že v průběhu studia na vysoké škole si vydělává 75 % studentů denního studia. Procenta se liší v závislosti na typu oboru studia (Matějů, Fisher, 2009).

- **Institucionální diverzita:** český vysokoškolský systém se v posledních dvou desetiletích diverzifikoval- vznikly vyšší odborné školy, soukromé vysoké školy a vysoké školy neuniverzitního typu, stále však v terciárním vzdělávání přetrvává dominance veřejných vysokých škol (Prudký, Pabian, Šima, 2010).
- **Rozhodovací mechanismy a vládnutí v rámci vysokých škol:** v elitní fázi vývoje vysokého školství rozhoduje podle Trowa akademická a politická elita, masová fáze posouvá diskurs směrem k politickým okruhům a v univerzální fázi vývoje je vysoké školství předmětem diskuze široké veřejnosti. V českém vysokém školství se dá mluvit více o elitní fázi vývoje v rozhodovacích mechanismech. Převažuje vliv vysokoškolské reprezentace na rozhodování vysokých škol. V otázce vládnutí v rámci vysokých škol vládnou neshody- existují zde snahy udržet model vysokého školství vedeného akademickou oligarchií, proti nim stojí skupina, která preferuje posun k otevření vládnutí širšímu okruhu aktérů (Prudký, Pabian, Šima, 2010). V rámci přípravy reformy terciárního vzdělávání je právě otázka řízení vysokých škol předmětem široké diskuze. MŠMT navrhuje větší zastoupení externích aktérů v rozhodovacích procesech vysokých škol (stanovit by je mělo ministerstvo) (viz Věcný návrh zákona o vysokých školách).
- **Kritéria pro vstup-** v českém vysokém školství převládají znaky meritokratického přístupu k realizaci přijímacích řízení a studenti jsou, i navzdory jejich vysokému počtu, vybíráni podle kritérií elitní fáze (Prudký, Pabian, Šima, 2010).

Období posledních dvaceti let bylo pro české vysoké školství zlomovým. Přineslo řadu významným změn. Výše v textu jsem vybrala jen některé, na tyto navázalo mnoho jiných procesů. Vzhledem k šíři dané tematiky však není možné se všemi aspekty transformace českého vysokého školství v této práci zabývat.

2.4.3 Financování vysokoškolského vzdělávání

2.4.3.1 Systém financování veřejných vysokých škol v ČR

Otázka financování vysokého školství je zakotvena v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky. V článku 33 Listiny se píše: *„Každý má právo na vzdělání. Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.“*

V České republice tvoří většinový podíl prostředků ve financování vysokého školství veřejné zdroje (83,8 %). Menší část rozpočtů vysokých škol představují soukromé prostředky (16,2 %) (Education at a Glance, 2010).

Finanční prostředky ze státního rozpočtu (kapitola 333 MŠMT) jsou školám rozdělovány ministerstvem školství, které také kontroluje jejich využití (Rektořík in Boudová, 2006). Oblasti, ze kterých mají veřejné vysoké školy příjem, určuje zákon o vysokých školách):

- příspěvek ze státního rozpočtu na vzdělávací a vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost (dále jen příspěvek)
- dotace ze státního rozpočtu (dále jen dotace),
- poplatky spojené se studiem,
- výnosy z majetku,
- jiné příjmy nebo jiné příspěvky než ze státního rozpočtu, ze státních fondů, z Národního fondu a z rozpočtů obcí a krajů,
- výnosy z doplňkové činnosti,
- příjmy z darů a dědictví. (*zákon o vysokých školách*)

Příspěvky a dotace¹³ jsou vysokým školám přidělovány na základě každoročně předem připravované metodiky- *Zásady a pravidla pro financování veřejných vysokých škol* (vzniká za spolupráce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a vnějších odborníků). Tyto prostředky jsou určeny k financování vzdělávací činnosti.

V rámci *Zásad a pravidel pro financování veřejných vysokých škol* jsou finanční prostředky rozdělovány v těchto rozpočtových okruzích:

- 1) *rozpočtový okruh I, normativní část rozpočtu (cca 80%)*
- 2) *rozpočtový okruh II, sociální záležitosti studentů (cca 11%)*
- 3) *rozpočtový okruh III, rozvoj vysokých škol (cca 7%)*
- 4) *rozpočtový okruh IV, mezinárodní spolupráce a ostatní (cca 2%). (Zásady a pravidla, 2012)*

Největší část rozpočtu je rozdělována normativně. Zde je hodnocen výkon vysokých škol v těchto oblastech: počty studií, počty absolventů a kvalitativní a výkonové ukazatele. Sedmdesát procent normativní kapitoly rozpočtu je odvozeno od ukazatele počtu studií (v standardní délce doby studia + 1 rok), které jsou násobeny koeficientem ekonomické náročnosti. Studijní programy vysokých škol jsou rozděleny do sedmi skupin podle ekonomické náročnosti studia (hodnocené koeficienty 1- 5,9- např. ekonomické, humanitní- koeficient 1, umělecké- koeficient 5,9). Pro stanovení příspěvku za počet studií je určen základní normativ, který v roce 2012 činí 30 546 (v porovnání s rokem 2009 poklesl o 12 %) (Fisher, 2012).

Podle zákona o vysokých školách má VŠ nárok na dotace na rozvoj vysokých škol a jsou jí poskytovány i dotace na stravování a ubytování studentů. Pro stanovení výše dotací jsou rozhodující dlouhodobý záměr ministerstva školství a dlouhodobý záměr veřejné vysoké školy.

¹³ Rozdíl mezi příspěvkem a dotací spočívá ve způsobu naložení s jejich zůstatky na konci roku. Zůstatek příspěvku je převoditelný ke konci účtovacího období do účelově zřízeného fondu VŠ (vymezuje ho zákon o vysokých školách). Nevyčerpaná dotace musí být vrácena do státního rozpočtu. (Finardi, 2008)

Kromě prostředků ze státního rozpočtu, které jsou rozdělovány na základě *Zásad a pravidel* mohou veřejné vysoké školy získávat i další zdroje, které nejsou v metodice upraveny. Jedná se zejména o prostředky do oblasti investic, výzkumu a programů evropských fondů.

Vysoké školy ze zákona zřizují fondy. Tyto jsou vytvářeny ze zisku (případně ze zůstatků příspěvků, plateb za studium a daňově uznatelných výdajů). Podmínky využití prostředků z fondů jsou upraveny ve vnitřním předpisu vysoké školy.

Fondy veřejných vysokých škol:

- rezervní fond určený zejména na krytí ztrát v následujících účetních obdobích,
- fond reprodukce investičního majetku,
- stipendijní fond,
- fond odměn,
- fond účelově určených prostředků,
- fond sociální,
- fond provozních prostředků.

Veřejné vysoké školy v ČR nemohou vybírat poplatky spojené se studiem, kromě výjimek, které jsou uvedené v zákoně o vysokých školách. Jde např. o poplatek za úkony spojené s přijímacím řízením, za studium uskutečňované v cizím jazyce, nebo za překročení standardní doby studia o jeden rok (*zákon o vysokých školách*).

2.4.3.2 Statistiky z financování vysokých škol v ČR

Jak jsem již výše v textu zmínila, větší část zdrojů plynoucích do vysokého školství v ČR tvoří veřejné prostředky (83,6 %). Vývoj objemu finančních prostředků, plynoucích do vysokého školství ze státního rozpočtu, se v posledních letech nezvyšuje. Dochází k celkovému poklesu zdrojů od roku 2009 (viz data v tabulce).

Tabulka 3: Vývoj rozpočtů vysokých škol v letech 2005-2011

Rozpočtové ukazatele	2005 (v tis. Kč)	2006 (v tis. Kč)	2007 (v tis. Kč)	2008 (v tis. Kč)	2009 (v tis. Kč)	2010 (v tis. Kč)	2011 (v tis. Kč)	Návrh rozpočtu 2012 (v tis. Kč)
Celkem VŠ (včetně spolufin. 4. PO VaVpI)	20134393	22212669	22862979	24101935	24640250	24249130	22949671	21671802

Zdroj: *Fisher (2011)*

Současně s poklesem celkových výdajů na terciární vzdělávání dochází k poklesu provozních výdajů na jednoho studenta. Data zachycuje tabulka.

Tabulka 4: Výdaje na studenta v českém vysokém školství v období let 2007-2012

Rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Meziroční vývoj (%)		3,59	3,91	-1,86	-6,21	-6,46
Provozní výdaje na studenta (tis. Kč)	72 482	70 756	71 669	68 743	65 221	60 624

Zdroj: *Fisher (2011)*

Pokles výdajů na studenta vysoké školy je možné demonstrovat i na hodnotě průměrných neinvestičních výdajů na jednoho studenta- při srovnání let 2009 a 2012 došlo v mezidobí k poklesu tohoto ukazatele o 16 %. Normativy na studenty (žáky) v ostatních stupních vzdělávacího systému v ČR rostly- normativ na žáka ZŠ o 8 %, na studenta střední školy o 9,7 % a studenta vyšší odborné školy o 8 % v období mezi roky 2009- 2012 (Fisher, 2012).

Pokud vyjádříme výdaje na terciární vzdělávání jako procentní podíl z HDP, tvoří v České republice výdaje na terciární vzdělání (údaj zahrnuje i vyšší odborné školy a soukromé školy) 1,2 % HDP (Education at a Glance, 2010). Ve srovnání se zeměmi OECD, kde průměrná hodnota tohoto ukazatele činí 1,5 %, Česká republika ve výdajích na terciární vzdělávání zaostává za ostatními členskými zeměmi.

3 Aktéři v procesu diskuze politiky cost-sharing v ČR

3.1 Postup v analýze postojů aktérů vzdělávací politiky

V analýze postojů aktérů vzdělávací politiky k otázce školného budu navazovat na práci *Školská politika České republiky a aplikace vybraných konceptů analýzy policy*¹⁴. Tato práce se pokouší o analýzu vysokoškolské politiky se zaměřením na školné. Autoři zde zpracovali i stručnou analýzu aktérů, ve které hodnotí přístup vybraných aktérů k politice školného. Analýza však nezkoumá vývojové charakteristiky procesu tvorby zkoumané politiky. Svoji analýzu aktérů pojmu hlouběji, s důrazem na posuny v postojích aktérů v časovém úseku dvaceti let.

Zkoumané časové období jsem vymezila roky 1992- 2012. Tento úsek v sobě zahrnuje počátek diskuze o politice školného v ČR (první návrh na zavedení školného) a končí v současnosti, kdy diskuze stále trvá a jsou činěny konkrétní kroky pro jeho implementaci v rámci snahy o reformu terciárního vzdělávání.

Autoři práce, z které vycházím, rozdělují aktéry vzdělávací politiky podle teoretického dělení Colebatcha (2005) na dva politické rozměry- horizontální a vertikální. Vertikální dimenze se podle Colebatcha zabývá přenosem autoritativních rozhodnutí směrem dolů, důležitou je zde racionalita volby a moc legitimní autority (Colebatch in Kurucová, Lešková, Neumannová a kol., 2008). K této dimenzi v procesu tvorby politiky patří politická reprezentace- „tvůrci rozhodnutí“ (Nekola, 2012). Pro účely své práce zahrnuji do politické reprezentace tyto aktéry- vládu, politické strany a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. V analýze budu zaměřovat svoji pozornost zejména na vývoj postojů Ministerstva školství. Prozkoumám je na pozadí vývoje postojů vlád a politických stran k otázce školného, které mohou mít vliv na

¹⁴ KURUCOVÁ, E., LEŠKOVÁ, E., NEUMANOVÁ, K. a kol.: *Školská politika České republiky a aplikace vybraných konceptů analýzy policy*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. 25 s. Dostupné z [www: <http://www.iips.cz/data/files/Analzyz_Working_Papers_pdf/kurucova-skolska-politika.pdf>](http://www.iips.cz/data/files/Analzyz_Working_Papers_pdf/kurucova-skolska-politika.pdf).

přístup ministerstva k vybraným politickým otázkám. Horizontální dimenze zachycuje spíše vztahy mezi účastníky ze všech zainteresovaných skupin (Colebatch in Kurucová, Lešková, Neumannová a kol., 2008). Vertikální dimenzi doplním aktéry reprezentace vysokých škol, kteří se významně podílejí na tvorbě a diskuzi vysokoškolské politiky. Do analýzy zahrnu také studenty a občany ČR, kteří mají menší možnost vysokoškolskou politiku ovlivnit, politiky však různými způsoby dopadají na jejich existenci.

Postoje aktérů vzdělávací politiky k otázce školného prozkoumám pomocí hloubkové analýzy obsahu sdělení oficiálních dokumentů zkoumaných subjektů. U aktérů, kteří nevydávají takové dokumenty (studenti a občané ČR), zhodnotím jejich postoje na základě již provedených průzkumů veřejného mínění a mínění studentů. Jednotlivé aktéry budu zkoumat samostatně.

Analýza postojů (dokumentů) politické reprezentace bude obsáhlejší než u zbylých aktérů. Zasadím ji do širšího rámce vnějších souvislostí, které měly na vývoj diskuze o politice školného na vysokých školách v ČR vliv. Půjde o tyto dva faktory: legislativa ve vysokém školství (zákonná úprava oblasti financování VŠ) a konkrétní návrhy na zavedení školného na vysokých školách v ČR. Při analýze postojů ostatních aktérů pak budu odkazovat na souvislosti popsané v analýze postojů politické reprezentace.

K přehlednému zpracování výsledků analýzy postojů aktérů vzdělávací politiky využiji metodu analýzy událostí. Informace seřadím do tabulky podle časové souslednosti. Jako proměnné budou v tabulce vystupovat: postoje aktérů vzdělávací politiky k otázce zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách, finanční situace vysokého školství, ekonomická situace země, legislativa ve vysokém školství a konkrétní návrhy na zavedení školného. Výsledná podoba tabulky mi pomůže odhalit souvislosti vývoje diskuze politiky cost-sharing v ČR. Výběr proměnných objasním v kapitole věnující se analýze událostí.

3.2 Analýza postojů aktérů vzdělávací politiky k politice zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách v období let 1992- 2012

3.2.1 Politická reprezentace

3.2.1.1 Politická reprezentace jako aktér vzdělávací politiky

Nejvýznamnějším aktérem vertikálního rozměru vzdělávací politiky je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT). MŠMT je ústředním orgánem státní správy, v jehož čele stojí člen vlády- ministr školství (zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR). Ve své činnosti je ministerstvo omezeno platnou legislativou (zejména zákonem o vysokých školách č.111/1998 Sb.). Zákon č. 2/1969 Sb. vymezuje funkci MŠMT jako vykonavatele státní správy v oblasti: „...*předškolních zařízení, školských zařízení, základních škol, středních škol a vysokých škol, pro vědní politiku, výzkum a vývoj, včetně mezinárodní spolupráce v této oblasti, a pro vědecké hodnosti, pro státní péči o děti, mládež, tělesnou výchovu, sport, turistiku a sportovní reprezentaci státu.*”

Pro následující analýzu je důležitý fakt, že MŠMT rozhoduje o objemu finančních prostředků plynoucích do veřejného vysokého školství a o způsobu financování vysokých škol. Protože se však ve velké míře jedná o prostředky ze státního rozpočtu, kde se uplatňuje mnoho dalších jiných zájmů, je rozhodování MŠMT vždy součástí jednání všech ministerstev a zejména ministerstva financí.

K funkcím MŠMT patří také:

- *„Zpracování koncepcí rozvoje svěřených odvětví a řešení stěžejních otázek, které předkládá vládě České republiky*
- *(§ 23) předkládání podkladů potřebných pro sestavení návrhů státních rozpočtů republiky a pro přípravu jiných opatření širšího dosahu;*
- *zaujímá stanovisko k návrhům, které předkládají vládě České republiky jiná ministerstva, pokud se týkají okruhu jeho působnosti;*

- *(§ 24) pečuje o náležitou právní úpravu věcí patřících do působnosti České republiky:*
 - *připravuje návrhy zákonů a jiných právních předpisů týkajících se působnosti MŠMT*
 - *připravuje návrhy, jejichž přípravu mu uložila vláda;*
 - *dbá o zachování zákonnosti v okruhu své působnosti a činí podle zákonů potřebná opatření k nápravě“ (zákon 2/1969 Sb.).*

MŠMT má ve výkonu své funkce značnou moc (ovlivňuje konečná rozhodnutí o vybraných politikách, má přístup k informacím), veškeré své návrhy a koncepty však musí ze zákona předkládat reprezentaci vysokých škol k připomínkování. V analýze budu vycházet ze všech dokumentů MŠMT, které se k otázce školného nějakým způsobem vyjadřují. Jedná se o tyto: dlouhodobé záměry vysokého školství, koncepty reformy vysokého školství/terciárního vzdělávání, konkrétními návrhy na zavedení školného na VŠ, další koncepční a strategické materiály.

Důležitým aktérem politické reprezentace je vláda. Podle článku 67 Ústavy ČR je vláda vrcholným orgánem výkonné moci. V své práci budu věnovat prostor analýze programových prohlášení vlád ČR v zkoumaném období let 1992-2012. Programová prohlášení jsou sice obecného charakteru, určují však politické směřování země ve vymezeném časovém období. Prozkoumání programových prohlášení mi pomůže lépe pochopit obsahovou stránku strategických a koncepčních dokumentů MŠMT, které ve své formulaci reflektují východiska prohlášení (Kurucová, Lešková, Neumannová a kol., 2008).

Aktérem, kterým se budu zabývat jen částečně, jsou politické strany (příp. jednotliví politici). Školství většinou není předmětem zájmu a rétoriky politických stran. Jde o velmi citlivé téma, kterému není považováno za věc politickou. Téma školného se však v období posledních dvaceti let výrazně zpolitizovalo a stalo se součástí předvolebních prohlášení politických stran. Proto bude přínosné pro komplexnější náhled do problematiky cost-sharing zahrnout i analýzu postojů politických stran (Kalous, Veselý, 2006). Pro potřeby své analýzy jsem vybrala politické strany, které byli součástí Poslanecké sněmovny ČR v daných časových úsecích a měli tak možnost politiku cost-sharing na vysokých školách ovlivnit.

Důležité bude také povšimnout si iniciativy jednotlivců z řad politických zástupců. Primárním zájmem politika je udržení se ve své funkci co nejdéle, jeho politická kariéra se odvíjí od každého prohlášení a kroku, které učiní. Z toho důvodu se s vlastními návrhy politiků na změny v určitých oblastech setkáváme zřídka (Kalous, Veselý, 2006). Politika cost-sharing je však výjimkou. Většinou byla prosazována právě jednotlivci (menšími skupinami).

3.2.1.2 Postoje politické reprezentace k politice cost-sharing na VVŠ v ČR

Od roku 1990 platil v České republice nový zákon o vysokých školách. Tento vytvořil podmínky pro modernizaci a zejména demokratizaci prostoru vysokoškolského vzdělávání. Vysoké školy získaly více autonomie a svobody. To se týkalo i rozhodování o finančních otázkách. Celkově však zůstaly vysoké školy závislé výhradně na veřejných zdrojích. V zákoně chyběla řada dalších úprav (diverzifikace vysokého školství, řešení otázky vědy a výzkumu) Proto se zanedlouho začala práce na přípravě nového zákona o vysokých školách (Simonová, Matějů, 2005: 63).

První vládou v samostatné České republice byla vláda Václava Klause (funkční období 1992-1996). Tato vstoupila do svého úřadu v době probíhající transformace České republiky v demokracii. Vzdělávací politika a otázka financování vysokých škol byly prioritními oblastmi České republiky i v tomto problematickém období. Již v prvním programovém prohlášení se vláda vyjádřila k otázce způsobu financování vysokých škol takto: „...využívání ekonomických mechanismů a vztahů, především v oblasti financování, je jedním z nejučinnějších prostředků proměny vysokého školství a vláda bude tyto nástroje prosazovat“ (viz *Programové prohlášení vlády České republiky*, 1992). Nepřímo se také vyslovila k účasti soukromých zdrojů na financování vysokého školství: „... u vysokoškolského studia bude nutno zvážit nezbytnou finanční spoluúčasť státu.“ (viz *Programové prohlášení vlády České republiky*, 1992) Zároveň s těmito vyhlášeními se vláda zavázala, že bude dbát na to, aby vzdělání bylo dostupné všem občanům ČR ve všech stupních vzdělávacího systému.

Ve funkčním období první vlády, v roce 1993, byl formulován první návrh na zavedení školného na vysokých školách. Zhoršující se finanční situace vysokých škol byla důvodem pro vytvoření pracovní skupiny (z iniciativy školského výboru parlamentu), která se měla zabývat reformou financování vysokého školství. Autoři návrhu byli Oldřich Botlík a David Souček (podle jména prvního z nich dostal název „Botlíkův zákon“). Návrh vycházel z australského modelu, který byl doporučován České republice Světovou bankou a OECD. Platba za studium měla být stanovena jako procentuální část z normativu (státní dotace) podle oboru. Stát měl studentům ve spojitosti s platbou za studium poskytovat studentské půjčky (vratná pomoc) a granty (nevratná pomoc). Studenti mohli splatit školné přímo před začátkem semestru (v tomto případě by dostali slevu z celkové částky za včasnou platbu), nebo si splácení odložit do období po ukončení studia, kdy by škoře po dosažení určité úrovně příjmu platili měsíčně procentuální část dluhu (šlo by o bezúročnou půjčku garantovanou státem). Autoři návrhu počítali s dvěma modely školného: 1. model- o výši vybraného školného se sníží výdaje státního rozpočtu na vysoké školy; 2. model- vybrané školné bude doplňovat veřejné výdaje. Doporučení autorů směřovaly k druhému modelu. První pokus o zavedení školného na vysokých školách však nebyl převeden do formy věcného návrhu zákon a nedostal se tak ani do parlamentu. Svoji roli zde sehrál odpor rektorů vysokých škol a akademických senátů (Simonová, Matějů, 2005: 67).

Druhé období vlády Václava Klause (1996-1998) s sebou nepřináší změnu v postojích k způsobu financování vysokoškolského studia. Finanční spoluúčast studentů spojuje s jejich odpovědností za studium. Za veřejný statek považuje vláda jen povinnou část školství. Deklaruje však zachovat bezplatné základní i střední vzdělání (viz *Programové prohlášení vlády ČR*, 1996).

Co se týče názorů vybraných politických stran na otázku školného v předvolebním období roku 1996, vyjadřuje strana ODS ve svém volebním programu, že bude trvat na zavedení školného na vysokých školách (viz *Volební program ODS*, 1996). Koaliční strana KDU-ČSL mluví o vzdělání jako o investici do budoucnosti (ne však jen do vlastní kariéry, ale i do „*péče o rozvoj a výchovu svobodných lidských osob*“). KDU-ČSL se konkrétně k otázce školného, nebo financování vysokých škol nevyjadřuje. (viz *Volební program KDU-ČSL*, 1996). Další koaliční strana ODA jasně vyslovuje potřebu zavedení školného. Vidí ho jako prostředek motivace studentů. Zavedení školného by

mělo přispět k zvýšení prestiže i finančního ohodnocení absolventů vysokých škol. (viz *Volební program ODA*, 1996). Nejsilnější opoziční strana ČSSD ve svém volebním programu prohlašuje: „Odmítáme pokusy přenášet náklady na vzdělání ze společenského celku na jednotlivé rodiny. Vzdělání nemůže být výsadou bohatých, přístup k němu nesmí být závislý na ekonomické situaci rodiny“ (viz *Volební program ČSSD*, 1996, s. 18). Strana KSČM ve svém programu zastává odmítavý postoj ke školnému ve všech stupních studia, tvrdí, že vzdělání je právem (viz *Volební program KSČM*, 1996).

Po předčasném ukončení vlády Václava Klause v roce 1998 nastoupila svou funkci přechodná vláda Josefa Tošovského (funkční období leden- červenec 1998). V programovém prohlášení vláda nezmiňuje otázku školného. V základních východiscích programového prohlášení však definuje vzdělání jako tradiční společenskou hodnotu a kritizuje jednostranné přeceňování ekonomického rozměru života. (viz *Programové prohlášení vlády*, 1998).

V tom samém roce byla ve volbách zvolena levicová vláda pod vedením Miloše Zemana (funkční období 1998-2002). Vzdělání spojuje vláda a i samotná strana ČSSD s vytvářením znalostní společnosti. Za nejučinnější formu vládních investic považuje investice do lidského kapitálu- vzdělání. Školné ani platby za studium v programovém prohlášení nezmiňuje (viz *Programové prohlášení vlády*, 1998).

Nový zákon o vysokých školách (*zákon 111/1998 Sb.*) byl přijat v roce 1998. *Zákon o vysokých školách* (dále jen zákon) definoval poplatky za studium delší než je standardní doba studia plus jeden rok a za další studium, tyto poplatky však měly spíše regulační charakter (nešlo zde o navýšení toku finančních prostředků do vysokého školství). Dále umožňoval školám zpoplatnit tzv. „programy celoživotního vzdělávání“ (studenti těchto programů však nemohli získat bakalářské a magisterské tituly).

Zákon znovu posílil autonomii vysokých škol (ne však finanční). Školy se staly veřejnoprávními institucemi a získaly tak majetková práva (tyto byla značně omezená). Zákon zamezil vysokým školám podílet se na zakládání obchodních společností. Tím zabránil realizaci vícezdrojového financování v českém vysokém školství (Simonová, Matějů, 2005: 69).

V souvislosti s přípravou nového zákona o vysokých školách byl učiněn další pokus o zavedení poplatků za studium na vysokých školách. Návrh prosazoval tehdejší ministr školství Jan Sokol, v parlamentu však nebyl schválen. Proti předkládané podobě návrhu byla zejména reprezentace vysokých škol, které vadil fakt, že částka vybraná z plateb studentů by rozpočty škol nedoplnila, protože by o stejnou výši snížilo ministerstvo úhrady vysokým školám z veřejných zdrojů (Štika, 2012).

Nový zákon o vysokých školách také stanovil povinnost Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy sestavovat dlouhodobé záměry vzdělávací a vědecké, výzkumné, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol¹⁵ (dále jen *Dlouhodobý záměr pro oblast vysokých škol*) na pětileté období a každoročně je aktualizovat. První Dlouhodobý záměr pro oblast vysokých škol na období let 2000-2005, se k otázce zavedení spoluúčasti studentů na hrazení nákladů studia nevyslovuje. Problematika školného není zmíněna ani v aktualizaci dlouhodobého záměru ministerstva v roce 2001 (viz *Dlouhodobý záměr pro oblast vysokých škol 2000- 2005 a jeho aktualizace*).

Zákon o vysokých školách (zákon 111/1998 Sb.) byl v roce 2000 novelizován. Novela zpřísnila pravidla pro penalizaci studentů, kteří překročili standardní dobu studia. Studentům programů celoživotního vzdělávání vznikla možnost zapisovat si předměty akreditovaných studijních programů a sbírat kredity, které pak za předem definovaných podmínek mohli využít k získání diplomu (šlo o tzv. dvoukolejný systém-dual-track systém) (Simonová, Matějů, 2005: 76).

V roce 2001 byl vydán strategický dokument *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha*.¹⁶ Tento měl nastínit hlavní směry vývoje českého vzdělávacího systému v střednědobém až dlouhodobém horizontu. Východiska v oblasti financování vysokých škol jsou stejná jako v programovém prohlášení

¹⁵ Dlouhodobý záměr vysokých škol a jeho každoroční aktualizace, vydávaný MŠMT, slouží zejména ke koordinaci činnosti, cílů a dlouhodobých záměrů vysokých škol s plány MŠMT.

¹⁶ V úvodu je dokument definován jako: "...systémový projekt, formulující myšlenková východiska, obecné záměry a rozvojové programy, které mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu." (Bílá kniha, 2001)

úřadující vlády, dokument se školným nezabývá. (viz dokument *Národní program rozvoje vzdělávání Bílá kniha*)

Finanční situace vysokých škol se v roce 2001 vyostřila. Vláda neschválila slíbené navýšení finančních prostředků z veřejných zdrojů do vysokého školství a nenavrhl ani jiné způsoby zlepšení finanční situace vysokých škol (viz například *Záznam z 15. zasedání Rady vysokých škol, 2001*). Poptávka po studiu na vysoké škole výrazně převyšovala jeho nabídku, která už v tom čase byla finanční situací na VŠ velmi omezena. Rada vysokých škol vydala dokument¹⁷, ve kterém zvažuje výhody zavedení finanční spoluúčasti studentů na financování studia.

Reakcí na vývoj ve vysokém školství (nejen krátkodobý) byl i další konkrétní návrh podoby zpoplatnění studia na vysokých školách. Předkladatelem návrhu byla skupina poslanců, nejvíce jsou s tímto návrhem spojovány jména- Petr Matějů a Monika Mihaličková ze strany US-DEU. Návrh se jim podařilo zpracovat do paragrafového znění, byl rozeslán poslancům, v parlamentu byl však v roce 2002 v prvním čtení zamítnut. Jeho hlavním cílem bylo získat dodatečné finanční prostředky pro oblast vysokého školství a zpřístupnit vysokoškolské vzdělání každému občanovi ČR, který k tomu má předpoklady. Měl také více zainteresovat vysoké školy na kvalitě a efektivnosti vzdělávání a u samotných studentů měl vést ke zvýšení odpovědnosti za studium (výběr oboru a typu studia) a plnění studijních povinností. Návrh vycházel z doporučení OECD a Světové banky. Tento návrh počítal se současným nesnižováním veřejných zdrojů plynoucích do vysokého školství v případě zavedení školného. Školné by bylo příjmem vysoké školy. Jeho výši by si určovaly samotné vysoké školy. Základem pro výpočet školného mělo být 25 % z průměrné částky připadající na jednoho studenta z celkových neinvestičních výdajů poskytnutých MŠMT. Školné mohlo být splaceno studentem přímo, nebo odloženou platbou, na kterou si mohl student vzít půjčku (škola by se stala věřitelem). Pro půjčky byla v zákoně stanovena maximální výše úroku z půjčky, nebyly zde navrženy bezúročné ani státem garantované půjčky. Student (bývalý student) by odložené školné začal splácet v čase, kdy by ve svém zaměstnání dosáhl průměrné mzdy vyhlášené pro každý měsíc Českým

¹⁷ Financování veřejných vysokých škol v České republice v kontextu zemí OECD (2001)

statistickým úřadem (viz *Návrh zákona o změně ve financování studia na vysoké škole a o změně dalších zákonů*).

Levicová vláda setrvala v úřadu i následující volební období 2002-2004 (předseda vlády Vladimír Špidla). Vláda byla koaliční (ČSSD, KDU-ČSL, US-DEU) a v oblasti vzdělávání se zavázala k zachování principu bezplatného veřejného základního, středního i vysokého vzdělávání (viz *Programové prohlášení vlády*, 2002).

Zajímavým v tomto období je pohled na jednotlivé volební programy politických stran a jejich postoje k otázce zpoplatnění studia na vysokých školách. Strana ČSSD ve volebním programu slibuje zvyšování finančních prostředků ze státních a veřejných zdrojů do školství. Akcentuje odpovědnost státu za úroveň vzdělání a jeho dostupnost. Hájí také bezplatné vzdělání ve všech stupních (viz *Volební program ČSSD*, 2002). Vládní strany KDU-ČSL a US-DEU měly společný koaliční volební program. Vzdělání považovaly za prioritu, otázka školného ve volebním programu nebyla nastíněna. (viz *Volební program koalice US-DEU a KDU-ČSL*, 2002). Opoziční strana ODS se ve svém volebním programu v roce 2002 otázkou vzdělávání nezabývá (viz *Volební program ODS*, 2002).

V roce 2004 vláda schválila strategický dokument nazvaný *Koncepce reformy vysokého školství v ČR*, který navazoval na *Bílou knihu* z roku 2001. Dokument byl jedním z kroků v diskuzi o reformě vysokých škol, která trvá až dodnes. Ani tato koncepce nezmiňuje otázku školného, zaměřuje se spíše na potřebu navýšení finančních prostředků z veřejných zdrojů a zvýšení efektivity v nakládání s těmito zdroji. Za slabé stránky systému financování vysokých škol považuje zejména podfinancování vysokých škol z veřejných zdrojů a nízkou účast soukromých zdrojů, u kterých jmenovitě uvádí nedostatečné zastoupení podnikatelské sféry. (MŠMT, 2004)

Další návrh na zavedení školného předložili senátoři Jiří Zlatuška a Václav Roubíček v roce 2004. Návrh určoval stanovení základu pro výpočet poplatků za studium na 5 % z průměrné částky neinvestičních výdajů ministerstva na jednoho studenta. Nastavil také horní hranici poplatku na trojnásobek základu (cca. osm tisíc korun). Předkládaný zákon však v sobě nezahrnoval řešení finanční podpory studentů. Hned v prvním čtení Poslanecké sněmovny byl zamítnut (Simonová, Matějů, 2005:78).

Vláda v období let 2004-2005, pod vedením Stanislava Grosse (ČSSD), v programovém prohlášení prohlašuje závazek rozšíření dostupnosti vysokoškolského vzdělání a zachování bezplatného vzdělávání ve všech stupních vzdělávací soustavy. (viz *Programové prohlášení vlády České republiky*, 2004)

V následujícím roce byla po pádu vlády Stanislava Grosse pověřena výkonem funkce vláda Jiřího Paroubka (funkční období 2004-2006) v koalici s KDU-ČSL a US-DEU. V programovém prohlášení kopíruje vyjádření předchozích levicových vlád. Doplňuje dovětek o potřebě diverzifikace financování vysokých škol (viz *Programové prohlášení vlády Jiřího Paroubka*, 2005).

V období vlády Jiřího Paroubka vychází další Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2006 - 2010. MŠMT navazuje na předchozí dlouhodobé záměry a reflektuje také doporučení mezinárodních organizací (OECD, Evropská komise- které vybízejí k zavedení spoluúčasti studentů na financování studia). Dokument přímo řeší otázku školného. Zdůrazňuje fakt, že zkušenosti jiných zemí s realizací školného nejsou průkazné a část studentů (10 %), soukromých škol a studentů předluzujících studium, již nezanedbatelné poplatky za studium platí. Problém vidí také v nákladnosti systému půjček a grantů, který bývá v případě zavedení školného vybudován, aby bylo zamezeno zvyšování se sociálních nerovností. Systémy půjček navíc nepovažuje za „příliš úspěšné“. Závěrem shrnuje, že v dané situaci není možné plošné zavedení školného doporučit. Navrhuje podpořit kvalitu a efektivitu výuky na vysokých školách a důsledněji uplatňovat výběr poplatků za překročení standardní délky studia plus jeden rok (MŠMT, 2005).

V roce 2006 byla dočasně pověřena vykonáváním funkce menšinová vláda Mirka Topolánka (ODS). V programovém prohlášení se tato vláda výslovně zavázala: „... nezavést školné na vysokých školách, které by vytvořilo bariéru v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání zejména pro mladé lidi z rodin s nízkými příjmy“ (viz *Programové prohlášení vlády*, 2006). Vláda ale vyslovila potřebu otevření diskuze o zapojení soukromých zdrojů do financování veřejných vysokých škol. V lednu následujícího roku byl znovu jmenován předsedou vlády Mirek Topolánek. Tentokrát

šlo o koaliční vládu (ODS, KDU-ČSL a SZ) a své postoje k otázce školného oproti předchozí vládě nijak nezměnila. (viz *Programové prohlášení vlády*, 2007) V průběhu jejího funkčního období se významně otevřela diskuze reformy vysokého školství a v oblasti financování otázka většího zapojení soukromých zdrojů na financování vysokých škol. Cílem mělo být zejména zabezpečení takého toku finančních prostředků do terciárního vzdělávání, který by umožnil uspokojit rostoucí poptávku po terciárním vzdělávání a zároveň navrhnout systém financování, který by vedl ke snížení sociálních bariér v přístupu k vysokoškolskému vzdělání. (Liška, Matějů, 2008)

Konkrétním krokem k realizaci reformy vysokého školství se stala příprava dokumentu *Bílá kniha terciárního vzdělávání* (dále jen *Bílá kniha*). Tomuto dokumentu předcházela další *Koncepce reformy vysokých škol v ČR* z roku 2007. V koncepci MŠMT vyjadřuje svůj postoj k financování vysokých škol slovy: „*Významnou změnou musí projít postoj všech relevantních subjektů k financování nákladů spojených se studiem na vysoké škole. Tyto náklady jsou investicí do budoucnosti s vysokou mírou návratnosti jak pro společnost, tak pro jednotlivce, a měly by být takto posuzovány. MŠMT proto podpoří věcnou diskusi na téma spolufinancování, které by zvýšilo odpovědnost za výběr studovaného oboru, tlak na kvalitu poskytovaného vzdělání a zainteresovanost vysokých škol na uplatnění absolventů a přitom nepůsobilo jako ekonomická bariéra přístupu k vysokoškolskému vzdělání*“ (MŠMT, 2007: 1). Koncepce navazuje na dokumenty OECD a výsledky jejich výzkumů. Z těch vyplývá, že v podílu soukromých zdrojů na financování vysokých škol ČR v celosvětovém srovnání zaostává ještě více, než je tomu u veřejných zdrojů (Education at a glance, 2007).

Výchozím dokumentem reformy vysokého školství se stala již výše zmíněná *Bílá kniha terciárního vzdělávání*¹⁸ (2008), která navázala na strategické a koncepční materiály předchozího období (zejména na *Koncepce reformy vysokých škol* 2001, 2004, 2007). Vedoucím projektu MŠMT byl sociolog Petr Matějů, který již v roce 2001 formuloval návrh zákona o zavedení školného. Oblast financování vysokých škol je v *Bílé knize* rozebrána obsáhleji než v předchozích dokumentech. *Bílá kniha* poukazuje

¹⁸ „Hlavním cílem projektu *Bílé knihy* je na základě doporučení OECD, vlastních analýz a výsledků odborné a veřejné diskuse navrhnout vnitřně konzistentní reformu českého vysokého školství včetně rozpracování vazeb na vyšší odborné školství, střední školství, veřejný a soukromý sektor atd.“ (MŠMT, 2007)

na nutnost navýšení jak veřejných tak soukromých prostředků v terciárním vzdělávání. Zároveň jako jediný možný způsob navýšení soukromých zdrojů v terciárním vzdělávání shledává zavedení školného (s možností odloženého a kontingenčního splácení). O školném se v Bíle knize píše: „Školné posílí racionalitu a zodpovědnost při rozhodování studentů a škol, začne hrát dosud chybějící a přitom velice důležitou roli cenového informačního signálu. Informační role je zásadní pro funkčnost zpětnovazebních regulačních mechanismů, které vedou ke zvyšování produktivní a alokační efektivnosti systému. Lze očekávat, že přínosy vhodně zavedeného školného převýší případné negativní dopady a technické problém“ (viz Bílá kniha terciárního vzdělávání, s. 45). Dále se v *Bíle knize* píše o potřebnosti silného regulačního a právního rámce, protože v případě vzdělávání nefungují konkurenční mechanismy dokonale. Investice do lidského kapitálu se sebou nesou riziko nekompletních informací a výrazných pozitivních externalit. Stát nemá v tomto případě podle autorů převzít řízení systému na sebe, ale má působit spíše regulativně a koordinovat danou oblast.

Návrh systému implementace školného počítá s faktem, že zvyšování podílu soukromých zdrojů na financování vysokých škol nepovede k poklesu prostředků z veřejných zdrojů.

Bílá kniha také nabízí propracovanější návrh systému finanční pomoci studentům, který by byl zaveden současně se školným, nebo v jistém časovém předstihu. Prvky tohoto systému by byly: základní studijní grant, základní studijní půjčka a cílené sociální stipendia. Ve všech případech jde o přímou pomoc studentovi, která se neodvíjí od sociálně-ekonomické situace jeho rodiny. Každý student VŠ by měl nárok na základní studijní grant. Co se týče platby školného, byla by možnost splatit školné přímo, nebo v odložené formě. V druhém případě by student mohl požádat o studijní půjčku. Délka poskytování půjčky by byla omezena na standardní dobu studia plus jeden rok. Splátková povinnost by studentovi nastala po ukončení studia v čase, kdy by jeho příjem dosáhl určité, předem stanovené výše (stanovené např. srozumitelným údajem Českého statistického úřadu). Kromě půjček měl být v zákoně zakotven i institut spoření na školné. Posledním prvkem podpory státu měly být státní sociální stipendia. Tyto by byly poskytovány výhradně studentům se slabým ekonomicko-sociálním zázemím. (viz *Bílá kniha terciárního vzdělávání*)

Na počátku roku 2009 byla *Bílá kniha terciárního vzdělávání* projednána vládou, která dokument přijala a uložila MŠMT povinnost zpracovat na základě schváleného textu věcný záměr zákona o vysokých školách a věcný záměr zákona o finanční pomoci studentům. Politická situace v tomto období byla ale velmi nestabilní a vláda Mirka Topolánka padla dřív, než byly učiněny konkrétní kroky v posunu k realizaci reformy. Stále však pokračoval projekt Individuální projekt národní „*Reforma terciárního vzdělávání*“, kterého cílem bylo navrzení systému řízení a financování vysokých škol v ČR (projekt byl započat v roce 2009 pod vedením Petra Matějů) (<http://rtv.reformy-msmt.cz>).

Následující, úřednická vláda Jana Fishera, se pro své krátké funkční období zavázala, že nebude Poslanecké sněmovně předkládat politicky či ideově vyhraněné legislativní návrhy. (viz *Programové prohlášení vlády*, 2009) K otázce školného se tak ve svém programovém prohlášení nevyjadřuje.

V roce 2010 nastoupila do své funkce současná vláda pod vedením Petra Nečase. V úvodu programového prohlášení jmenuje jako jednu ze svých hlavních priorit realizaci reformy terciárního vzdělávání. Dále v textu se píše: „*Vláda zavede finanční spoluúčast absolventů vysokých škol na hrazení nákladů jejich studia formou tzv. odloženého školného s termínem zavedení od akademického roku 2013/2014, při stropních nákladech 10 000 Kč na jeden semestr a při uplatnění zvýhodňujícího koeficientu pro podporu klíčových studijních oborů s vazbou na strategické segmenty průmyslové výroby a služeb. Školné bude školám zapláceno ihned, za tímto účelem student bude mít možnost uzavřít půjčku garantovanou státem. Půjčka bude hrazena občany v okamžiku, kdy jejich příjem překročí výši průměrné mzdy, což nevyklučuje možnost dobrovolné dřívější úhrady přímým způsobem*“ (viz *Programové prohlášení vlády*, s. 26). Vláda ve formulacích vychází z *Bílé knihy terciárního vzdělávání*. Navíc doplňuje možnost podpory „klíčových studijních oborů“.

V programovém prohlášení je také formulován v zkratce systém finanční pomoci studentům, který by měl stát na studijních grantech, sociálních stipendiích, spoření na vzdělání, studijních půjčkách a specifickém režimu zaměstnávání studentů. MŠMT bylo pověřeno do konce roku 2011 předložit vládě návrh zákona o vysokých školách, kde měly být již zpracovány všechny výše zmíněné body z programového prohlášení.

V *Dlouhodobém záměru pro oblast vysokých škol 2011-2015* se píše o potřebě změny mechanismů financování vysokých škol (souběžně s podporou diverzifikace systému VŠ). Vyjadřuje nutnost navýšení veřejných zdrojů ve vysokém školství a vytvoření prostředí, které umožní vysokým školám získávat více soukromých zdrojů (MŠMT, 2010).

V roce 2011 probíhala intenzivní příprava a diskuze věcných záměrů zákona o vysokých školách a o finanční pomoci studentům, kterých obsahem bylo i zavedení školného na VŠ a systém finanční pomoci studentům. První pracovní návrh věcného záměru zákona byl předložen k diskusi v únoru. Mezi povinnosti studentů zařadil platbu školného. Jeho výše měla být stanovena vnitřním předpisem vysoké školy (maximální výše měla být určena v rámcové dohodě ve vazbě na příspěvek na činnost vysoké školy). Implementace školného byla vázána na zavedení systému finanční pomoci studentům. Další pracovní návrh z května 2011 se v otázce školného obsahově nezměnil. (viz dokument *Pracovní návrh věcného záměru zákona o vysokých školách-23.5.2011*)

Diskuze probíhala i o návrhu finanční pomoci studentům. Pracovní verze ze srpna roku 2011 navrhuje systém založený na poskytování těchto druhů pomoci: studijní granty (univerzální, cílený), stipendia, produkty spoření podporované státem, zvýhodnění příležitostní práce a praxe studentů, kontingenčně splácené půjčky na školné a částečně i živobytí.

Půjčky měly mít charakter závazku českému státu a měly být reálně úročeny (s cílem odradit studenty od finančních arbitráží). Reálné úročení by v určitých životních situacích dlužníka bylo sníženo na nulu (mateřská, rodičovská dovolená, nezaměstnanost). V případě nesplacení dluhu po 25- 30 letech by došlo k jeho odepsání. Zákon by také umožnil státu v zájmu naplnění strategických cílů (přilákání absolventů do určitých oborů) převzít část nebo celý závazek absolventa na sebe (viz Pracovní návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům).

MŠMT předložilo ke konci roku 2011 vládě konečnou podobu návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách a návrhu věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům. Návrhy obsahují oproti předchozím diskutovaným formám zavedení finanční spoluúčasti studentů několik změn. Jsou pojaty obecněji. (viz například dokument *Připomínky Rady vysokých škol k věcným záměrům zákonů*, 2011) V návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách je upravena povinnost studentů veřejných vysokých škol platit školné (v bakalářském a magisterském studijním programu). Výše školného bude fixovaná po dobu standardní délky studia, po jejím uplynutí nebude zákonem omezena.

Návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům se zaměřuje na zavedení systému půjček na náklady spojené se studiem a částečně s životními náklady. Ostatní formy pomoci studentům (studijní granty a stipendia, které byli součástí předchozích návrhů na zavedení školného) zde definovány nejsou. Student by měl mít možnost platit školné přímo v průběhu studia, nebo formou odložených plateb. Odložené platby by byly spláceny formou půjčky. Půjčka na úhradu školného má být poskytována komerčními subjekty, kterým by stát poskytoval záruku za půjčky na školné. Absolvent by začal splácet školné v okamžiku ukončení studia- formou anuitních splátek, u kterých by měl možnost vybrat si dobu splácení. Kromě půjček na školné jsou v dokumentu popsány i další formy pomoci studentům: spoření na vzdělání (vzniklo by v rámci současného systému stavebního spoření), půjčka na životní náklady. Ostatní formy pomoci (jako např. sociální/ubytovací stipendium, příspěvek na dítě) zůstávají nezměněny. (viz *Návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům*)

Návrhy věcným záměrů vládě ministerstvem byly odmítnuty reprezentací vysokých škol (viz například dokumenty *Připomínky RVŠ k věcnému záměru zákona o vysokých školách*, *Stanovisko ČKR k věcnému záměru zákona o finanční pomoci studentům*). Na počátku roku 2012 probíhá mezi MŠMT a ostatními aktéry vzdělávací politiky diskuze nad podobou návrhů. Většina vyjádření MŠMT je neoficiálního charakteru. V dubnu 2012 sestavilo MŠMT podklad pro jednání s RVŠ, ve kterém znovu shrnuje principy, ze kterých vychází při formulaci záměrů reformy terciárního vzdělávání. V oblasti financování vysokých škol zdůrazňuje snahu o dosažení jejich větší autonomie (realizací dlouhodobého kontraktového financování, zpoplatněním studia a přísunem dalších privátních zdrojů). Otevření prostoru soukromým zdrojům

povede podle MŠMT, mimo jiné, také k větší diverzifikaci systému. V dokumentu MŠMT zdůrazňuje fakt, že financování a rozvoj vysokých škol jsou primární odpovědností státu (viz *Stručné principy reformy terciárního vzdělávání, Materiál MŠMT vypracovaný pro pracovní skupinu k VZZ*).

3.2.1.3 Shrnutí postojů politické reprezentace

Při pohledu na přístup českých vlád a politických stran k otázce spoluúčasti studentů na financování jejich studia v posledních dvaceti letech lze obecně shrnout, že jejich postoje závisely zejména na příslušnosti k pravicovému či levicovému spektru politické reprezentace (Kurucová, Lešková, Neumannová a kol., 2008). Levice se staví k otázce zavedení školného na veřejných vysokých školách zásadně odmítavě. Zdůrazňuje spíše potřebu navýšení veřejných zdrojů. Pravicové vlády a strany pravicového politického spektra vidí v zpoplatnění studia nástroj ke zvýšení motivace a odpovědnosti studentů, a také zvýšení konkurence v rámci vysokého školství.

Z dokumentů Ministerstva, školství, mládeže a tělovýchovy je možné zachytit formulaci stanovisek k otázce školného až v rámci procesu přípravy reformy terciárního vzdělávání. Přístup a vyjádření MŠMT vycházejí z politiky vlád. V období levicových vlád v dokumentech MŠMT není otázka zpoplatnění většinou zmiňována. Dlouhodobý záměr pro oblast vysokých škol na období let 2006-2010 se školným zabývá, hodnotí důvody, proč ho nezavést.

V období vlády pravice po roce 2007 se na MŠMT otevřela diskuze k otázce školného. Významným krokem bylo vydání *Bílé knihy terciárního vzdělávání*, která předkládá jasnou podobu školného na vysokých školách. Hlavními důvody pro jeho zavedení byly zvýšení racionality a odpovědnosti studentů, zvýšení efektivity vysokého školství a také omezení nerovností v přístupu k terciárnímu vzdělávání. V roce 2010 po nástupu nové vlády bylo ministerstvo pověřeno zpracováním věcného záměru zákona o vysokých školách a o finanční pomoci studentům. Tyto předložilo vládě ke konci roku 2011. Podoba návrhů byla velmi obecná a v návrhu systému finanční pomoci došlo k řadě změn v technických parametrech jejího nastavení. Reprezentace vysokých škol vyjádřila obavy z realizace takto definovaných návrhů a možností naplnit původní ideová a hodnotová východiska politiky zavedení poplatků za

studium na vysokých školách (viz například *Informace o zasedání mimořádného předsednictva Rady vysokých škol 1.12.2011*).

Postoje MŠMT k politice zavedení poplatků za studium nebyli stabilní v čase. Je možné konstatovat, že přesvědčení a hodnoty, ze kterých MŠMT vycházelo, nestály na pevných základech.

3.2.2 Reprezentace vysokých škol

Významnými aktéry, kteří výrazně ovlivňují vysokoškolskou politiku, jsou orgány reprezentace vysokých škol: Rada vysokých škol (dále jen RVŠ) a České konference rektorů (ČKR). Součástí Rady vysokých škol je také Studentská komora Rady vysokých škol. SK RVŠ reprezentuje studenty vysokých škol, proto její postoje popíši v analýze postojů studentů. Orgány reprezentace vysokých škol jsou ustaveny podle zákona o vysokých školách (§ 92 odst. 1 písm. a) zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů). Dále se budu zabývat analýzou obou součástí reprezentace vysokých škol k problematice zavedení poplatků za studium na VŠ samostatně.

3.2.2.1 Rada vysokých škol jako aktér vzdělávací politiky

Ve statutu RVŠ jsou její funkce definovány: „*Rada se zabývá rozvojem, ekonomickým zabezpečením, právní úpravou, činností, organizací a řízením vysokých škol a zásadními věcmi dotýkajícími se rozvoje, činnosti a zájmů vysokých škol a jejich učitelů, studentů a zaměstnanců, zaujímá k nim stanoviska a doporučení pro Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a jiné orgány a instituce*“ (Statut Rady vysokých škol, 2011).

V oblasti financování vysokých škol se RVŠ vyjadřuje zejména k přípravě, tvorbě a rozpisu rozpočtových prostředků pro vysoké školy. RVŠ spolupracuje s Českou konferencí rektorů a dalšími vědeckými, výzkumnými a odbornými orgány a institucemi (viz *Statut Rady vysokých škol*).

Rada se skládá ze zástupců vysokých škol, které deleguje akademický senát a zástupců studentů vysokých škol.

Možnosti RVŠ ovlivňovat konečná rozhodnutí v politickém procesu jsou značné. V zákoně o vysokých školách se píše, že ministr: „...*projednává s reprezentací vysokých škol návrhy a opatření, která se vysokých škol významně týkají.*“ V realitě je však platnost tohoto ustanovení mnohdy problematická. V případě projednávání návrhů věcného záměru zákona o vysokých školách a věcného záměru o finanční pomoci studentům v roce 2011, museli vznést orgány reprezentace vysokých škol stížnost na nepřiměřený postup ministerstva školství v projednávání návrhů s reprezentací (viz například dokument *Věcné záměry zákonů o vysokých školách a finanční pomoci-úvodní rekapitulace*- kde se píše o tom, že věcné záměry nebyly projednány s reprezentací i navzdory faktu, že obsahovaly změny proti předchozím výsledkům jednání MŠMT a RVŠ. Důležitým faktem ale zůstává, že reforma vzdělávací politiky bez podpory této skupiny aktérů nemá velké šance na prosazení.

Rada vysokých škol je tvořena širokým spektrem členů, proto její názory v otázce školného nejsou jednotné. Pravděpodobně i z toho důvodu jsou vyjádření a usnesení RVŠ k otázce spolufinancování studia na vysokých školách studenty málo časté a na obecnější úrovni. Těžko se formulují shrnující dokumenty pro vyslovení postoje jednoho orgánu, který zahrnuje rozsáhlé názorové spektrum.

V analýze postojů RVŠ se zaměřím na studium usnesení a připomínek RVŠ, či jiných pozičních dokumentů, které se o otázce školného zmiňují. Většinu prohlášení a vyjádření k otázce školné RVŠ uskutečnila v souvislosti s nějakou externí událostí, ovlivňující problematiku financování vysokých škol (špatná finanční situace vysokých škol, návrhy na zavedení finanční spoluúčasti studentů na financování studia).

3.2.2.2 Postoje Rady vysokých škol k politice cost-sharing na VVŠ v ČR

V období let 1992-2001 nedosahovala diskuze o zavedení školného větších rozměrů. Usnesení RVŠ se spíše vztahovali k problematice přípravy nového zákona o vysokých školách a v oblasti financování VŠ řešila přechod na systém financování podle studijních programů, způsob stanovování rozpočtů pro oblast vysokého školství

ministerstvem a jiné. Otázku školného, případně potřeby jeho zavedení zde není možné nalézt.

V roce 2001 vydala RVŠ dokument *Stručná analýza financování vzdělávací činnosti na VŠ v ČR*. Zde hodnotí vývoj financování vysokých škol v předcházejícím období a navrhuje způsoby řešení prohlubujícího se podfinancování vysokých škol. Opět zde není zmíněno zpoplatnění studentů. Návrhy jsou směřovány více do oblasti mimo-normativního financování, kde RVŠ navrhuje zvážit: snížení energetické náročnosti provozu škol, snížení nákladů na spojové služby, udržení informační úrovně a další jiné. Požaduje také navýšení normativu na vzdělávací činnost.

Ve stejném roce se zhoršila finanční situace vysokých škol a finanční výhled na rok 2002 byl nejasný (MŠMT zrušilo vyplacení slíbené dodatečné částky peněz do rozpočtu vysokého školství), vydala RVŠ dokument *Financování českých vysokých škol v kontextu zemí OECD*. V tomto dokumentu zmiňuje, kromě jiného, potřebu nalezení jiných zdrojů finančních prostředků než veřejných. Jako jednu z možností¹⁹ zde jmenuje i zavedení školného. V odůvodnění potřeby zavedení školného RVŠ hodnotí klady a zápory tohoto kroku. Negativně vnímá administrativní zátěž realizace školného (systém půjček) a výtěžek pro bankovní instituce. Jako pozitivum zavedení školného vidí RVŠ zvýšení tlaku studentů na kvalitu studia, na zavedení kratších studijních programů a uplatnění v budoucím povolání. Stát také může získat: „...nepřímý nástroj pro narovnání trhu práce a pro realizaci vzdělávacích programů ve státním zájmu“ (RVŠ, 2001). RVŠ se nevyjadřuje jednoznačně pro zavedení školného. Zdůrazňuje fakt, že jeho implementace není řešením nedostatku finančních zdrojů ve vysokém školství a také skutečnost, že výtěžek z výběru školného nemůže být pro stát odečitatelnou položkou ze současné dotace pro terciární sektor. V závěru konstatuje, že země, ve kterých systém spolufinancování studia na VŠ funguje, disponují větším rozsahem finančních prostředků ve vysokém školství. Dokument byl vydán v období napjaté diskuze o financování vysokých škol mezi MŠMT a reprezentací vysokých škol. Možno

¹⁹ Další možnosti získání dodatečných zdrojů, které definuje zmiňovaný dokument: rozvoj bakalářského studia (došlo by ke zkrácení financované délky studia), prodej know-how (tím chtěla dosáhnout vícezdrojového financování) a rozvoj celoživotního financování (získání dalších prostředků).

právě i tento fakt byl důvodem pro vyslovení i krajních způsobů řešení finanční situace VVŠ.

Ke konci roku 2001 uspořádala RVŠ mezi členy předsednictva anketu k aktuálním otázkám vysokého školství.²⁰ Jako problematická zde byla označena úroveň financování z veřejných zdrojů (v rámci bodování bylo tomuto problému přiřazeno nejvíce bodů – čím více bodů, tím závažněji byl problém vnímán). Součástí této ankety byly i otázky, týkající se probíhající diskuze nad předkládaným návrhem věcného záměru zákona o vysokých školách z roku 2001, který v sobě zahrnoval zpracovanou podobu implementace školného na VŠ (návrh poslanců Matějů, Mihaličková). Závěr z výsledků ankety o problematice školného nebyl jednoznačný (neexistovala jasná podpora „pro“ ani „proti“). Pracovní skupina vyhodnotila, že mírně převažovali negativní postoje. Významně byla zastoupena odpověď: „nemám vyhraněný názor“. Toto bylo vyhodnoceno ne jako důsledek nízké informovanosti či osobní nerozhodnosti členů předsednictva, ale jako skutečnost, že u většiny dotazovaných jsou důvody „pro“ a „proti“ školnému v rovnováze.

Co se týče argumentace „pro“ zavedení školného převažoval názor, že školné má motivační charakter (intenzita studia, odpovědnější výběr oboru), za důležité byl také považován předpoklad, že školné povede k rozšíření zájmu o bakalářské studijní programy. V argumentaci „proti“ se zástupci RVŠ přikláněli k názorům, že školné povede ke vzniku sociální bariéry v přístupu ke vzdělání, obávali se také možnosti snížení výdajů z veřejných zdrojů a školné nepovažovali za významný finanční přínos pro vysoké školy (viz dokument *Financování vysokých škol v ČR v kontextu zemí OECD*).

Celkově považuje RVŠ za základní podmínky jakékoli diskuze o školném na vysokých školách tyto body:

1. *„Eventuální zavedení školného nesmí být izolovaným aktem, ale součástí řešení celého komplexu otázek financování VŠ.*

²⁰ Nešlo o odborné statistické zpracování dat ani výzkum veřejného mínění. Jednalo se o dotazníky s předem definovanými možnostmi, kterým měli členové předsednictva RVŠ přiřadit bodové hodnocení. Anketu vyhodnotila pracovní skupina pověřená RVŠ.

2. *Musí být vyloučeno, aby školné poskytl možnost pro omezení financování VŠ z veřejných zdrojů.*
3. *Školné se nesmí stát sociálním sítím v přístupu k vysokoškolskému studiu“ (RVŠ, 2001).*

V dalším období se otázka zavedení školného na VŠ diskutuje méně. Nevyskytuje se proto ani v dokumentech Rady vysokých škol.

Významným momentem v diskuzi školného se stalo vydání *Bílé knihy terciárního vzdělávání* v roce 2008. V této byl definován obecnější koncept implementace školného na VŠ. RVŠ vznesla vůči konceptu školného v BKTV několik připomínek. Je možné konstatovat, že RVŠ v průběhu času neupouští od hlavních požadavků, které v souvislosti se školným definovala již při diskuzi prvních návrhů školného. Jako hlavní problém školného (v navrhované odložené formě) vidí vytvoření finanční bariéry v přístupu ke vzdělání a zadlužení absolventů VŠ. Podle RVŠ *Bílá kniha* také nedostatečně reflektuje problém podfinancování vysokých škol z veřejných zdrojů (viz *Stanovisko Rady vysokých škol k materiálu "Bílá kniha terciárního vzdělávání"*).

Příprava reformy terciárního vzdělávání pokračovala v následujícím období intenzivněji. Rada VŠ reflektovala celý proces a reagovala na sporné otázky v rámci příprav (formou usnesení, připomínek a účasti na jednání s realizátory reformy). Po nástupu vlády Petra Nečase byly vytvořeny i politické podmínky pro zavedení školného na VŠ. V roce 2011, ve kterém probíhaly konečné přípravy a diskuze reformy však byla komunikace mezi aktéry narušena (zejména ze strany MŠMT). RVŠ několikrát ve svých usneseních upozorňovala na fakt, že průběžně zpracované podoby věcných záměrů zákonů nebyly RVŠ předkládány s dostatečným časovým odstupem, nebo nebyly předloženy vůbec.²¹

V září roku 2011 předložila RVŠ ministerstvu školství připomínky k dosavadním návrhům věcného záměru o vysokých školách. Zde RVŠ odmítá zavedení školného na veřejných vysokých školách. Tento postoj RVŠ (2011) odůvodňuje tím, že: „...zásadně

²¹ Viz. např. materiál *Připomínky Rady vysokých škol k věcnému záměru zákona o vysokých školách zveřejněnému MŠMT dne 9. 9. 2011* a jiné.

*chybí rozsáhlejší a hlubší kvantitativní rozborů k zavedení školného (posouzení rizik pro studenty, pro stát v případě garancí, simulace chování a dopadů systému odloženého školného při různých modelech a nastaveních parametrů, aj.) a vyhodnocení zahraničních zkušeností.“ (RVŠ žádala MŠMT o zpracování výše uvedených rozborů již několik let²²). RVŠ neodmítla školné jako takové, ale vyžadovala po MŠMT přípravu institucionálního prostředí pro jeho zavedení a zjištění všech rizikových faktorů (viz *Přípomínky Rady vysokých škol k věcnému záměru zákona o vysokých školách zveřejněnému MŠMT dne 9. 9. 2011*).*

V listopadu MŠMT poslalo definitivní verzi věcných záměrů zákonů do vnějšího připomínkového řízení bez řádného projednání jejich obsahu s RVŠ. RVŠ ve svém *Usnesení z 9. zasedání sněmu Rady vysokých škol (2011)* konstatovala, že MŠMT nezareagovalo na její výzvu k zajištění prostoru pro projednání návrhů z října. Rada tento krok MŠMT označila za přímé porušení § 92 zákona č. 111/1998 Sb.

V připomínkách k předloženému věcnému záměru zákona RVŠ doporučuje úplně vypustit část věnující se školnému. Systém finanční pomoci studentům, který měl být podle programového prohlášení vlády součástí školného, vyhodnotila RVŠ jako: „...*nedopracovaný a zjevně nepřijatelný*“ (RVŠ, 2011: 27). Navrhovaný věcný záměr zákona o vysokých školách a část věnující se školnému, byly v rozporu s programovým prohlášením vlády.

Návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům, jak je již výše napsáno, byl v dané podobě nepřijatelný. RVŠ znovu připomněla skutečnost, že v předkládaném návrhu chybí relevantní zhodnocení dopadů na státní rozpočet a platnou legislativu a také dopadů na studenty a jejich domácnosti, absolventy a na samotné vysoké školy. Návrh podle RVŠ v sobě zahrnoval varianty, z kterých nebylo možné jasně určit záměry a cíle předkladatele. Jako problematické body byly označeny chybějící studijní granty, poplatky bankám a omezený okruh příjemců podpory státu- věkem a formou studia (viz *Záznam z mimořádného zasedání předsednictva Rady vysokých škol*).

²² Viz např. Hodulík, Popela (2012)

V roce 2012 žádala RVŠ ministerstvo školství o obnovení diskuze nad přípravou věcných záměrů zákonů a navrácení se k projednávání formy těchto návrhů.

Postoje RVŠ k otázce zavedení školného na vysokých školách byli poměrně stabilní. RVŠ se v celém období nevyjádřila „pro“ ani „proti“ této formě financování. Jak bylo zmíněno výše, spíše než nerozhodnost či neinformovanost členů Rady VŠ, byla důvodem vyváženého výsledku skutečná rovnováha argumentů pro/proti. Negativní postoj zaujala RVŠ v roce 2011 k návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách, tím však neodmítla školné. Vyhranila se jen proti předkládané podobě návrhu.

3.2.2.3 Česká konference rektorů jako aktér vzdělávací politiky

Česká konference rektorů je orgánem reprezentace vysokých škol, který je složený z představitelů vysokých škol (sdružuje představitele veřejných, soukromých i státních vysokých škol České republiky, univerzitních i neuniverzitních). ČKR byla ustavena v roce 1993. Snaží se o zajištění společného postupu vysokých škol v zásadních záležitostech týkajících se vysokých škol, jejich studentů, rozvoje vědy, výzkumu, vzdělanosti a tvůrčí činnosti. *„ČKR pečuje o prosazování zájmů vysokých škol České republiky ve veřejném životě a při jednání se státními i nestátními orgány v České republice, zejména s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a s Radou vysokých škol. Udržuje styky se zahraničními Konferencemi rektorů a s mezinárodními organizacemi vysokých škol, zejména s Evropskou univerzitní asociací (EUA)“* (Statut ČKR, 2008).

ČKR má možnost reálně ovlivňovat rozhodování o vysokoškolské politice. Stejně jako RVŠ připomínkuje dokumenty MŠMT a přímo s ním jedná. MŠMT nemá povinnost řídit se doporučeními ČKR, hlas ČKR je ale v jeho rozhodování důležitý.

V analýze postojů ČKR ke školnému na vysokých školách budu vycházet z jejich usnesení, výročních zpráv a oficiálních dokumentů, které problematiku komentují. ČKR je kolektivní orgán, proto podobně jako u RVŠ vzniká problém reprezentativnosti obsahu schválených usnesení a dokumentů, které vydává.

3.2.2.4 Postoje České konference rektorů k politice cost-sharing na VVŠ v ČR

V roce 2001, po předložení návrhu na zavedení školného na VŠ skupinou poslanců, ČKR ocenila snahu pracovní skupiny o řešení finanční situace vysokých škol a akceptovala jeho navrhovanou formu. „Školné v rozumné výši“, jak ho nazvala ČKR, by bylo podle ní kromě jiného prostředkem k budování oborové skladby systému. ČKR ale odmítla zavedení školného, kterého funkcí by bylo řešení chronického podfinancování vysokého školství. Dále ČKR zdůraznila, že součástí implementace zpoplatnění studia na VŠ, by měl být systém sociální pomoci studentům, který by eliminoval vznik bariér v přístupu k terciárnímu vzdělání (ČKR, 2001).

V dalším období nebyla otázka školného v rámci ČKR diskutována. Reakce vyvolala až *Bílá kniha terciárního vzdělávání v roce 2008*. ČKR ve svých stanoviscích, stejně jako i Rada vysokých škol, nemění svůj přístup ke školnému v čase. Požaduje splnění následujících dvou podmínek: „...v důsledku zavedení školného nesmí být kráceny ani příspěvek, ani dotace z veřejných prostředků a dále školné nesmí být sociální bariérou pro možnost vysokoškolského studia u žádné sociální skupiny“ (ČKR, 2008). ČKR vyjádřila obavy nad růstem administrativních nákladů na zabezpečení prostředí pro realizaci školného a nad problémy se splácením či při nedokončení studia (jak pro studenty, tak pro vysoké školy). V stanovisku k BKTV se mluví také o odstrašujícím efektu pro uchazeče, který by školné mohlo mít (ČKR, 2008). Celkově hodnotí ČKR *Bílou knihu terciárního vzdělávání* kriticky. V oblasti financování vysokých škol jí vytýká neucelenost. V návrhu systému vícezdrojového financování vysokých škol a jeho části- soukromých zdrojích se BKTV věnuje jenom jedinému způsobu získání dodatečných zdrojů vysokými školami - odloženému školnému.

V roce 2010 vydala ČKR dokument *Idea reformy terciárního vzdělávání*. Dokument kriticky hodnotí přístup MŠMT, který doposud k přípravě reformy systému financování vysokých škol zaujalo. V přípravách reformy chybí definované cíle a celkový koncept proměny financování, bez kterého nelze vytvořit strategickou vizi, která by českému vysokému školství skutečně pomohla. Jak se píše v zmíněném dokumentu: „*Financování vysokých škol představuje jednoznačně výdaj posilující sociální kohezi a kulturní transmisi*“ (ČKR, 2010).

Ke konci roku 2011 ČKR vydala stanoviska k návrhům věcných záměrů zákonů o vysokých školách a o finanční pomoci studentům. V obou stanoviscích doporučuje předkládané návrhy nepřijít. Problém vidí v obecnosti dokumentů (byl ponechán velmi široký prostor pro různé interpretace tohoto textu v případě jeho transformace do paragrafového znění zákona). Otázku školného a jeho návrh ve věcném záměru zákona ČKR přímo nekommentuje. Věcnému záměru zákona o finanční pomoci studentům ČKR vytkla nekomplexní způsob vyjádření jeho dopadů na státní rozpočet. ČKR vyjádřila také domněnku, že zmíněné dopady na státní rozpočet by ovlivnily výši zákonného příspěvku veřejným vysokým školám. Problém vidí ČKR také v tom, že návrh finanční pomoci studentům vysokých škol by byl v předkládané podobě výhodný pouze pro komerční subjekty (ČKR, 2011).

ČKR podobně jako RVŠ nezaujímá jednoznačné stanovisko k problematice školného na veřejných vysokých školách. V počátcích diskuze školného se kladně vyjádřila k této iniciativě. Zavedení školného však podmiňuje splněním některých předpokladů (soukromé zdroje nesmí nahradit veřejné zdroje, školné nesmí být sociální bariérou v přístupu k terciárnímu vzdělání). Stejně jako Rada VŠ ČKR odmítla návrhy věcných záměrů zákona z roku 2011 jako celek. Koncept školného samostatně nekommentuje, vyjadřuje se však negativně k navrhovanému systému finanční pomoci studentům, který má být součástí implementace školného.

3.2.3 Občané ČR (veřejné mínění)

3.2.3.1 Občané ČR jako aktér vzdělávací politiky

Všeobecně lze občany státu definovat jako aktéra, který je největší svojí početností, zároveň má ale nejmenší možnosti reálně ovlivnit proces tvorby veřejné politiky. Sabatier (1991) vyslovuje poznatek: „*Několik dekad výzkumu politiky (policy) nasvědčuje tomu, že veřejné mínění hraje mnohem menší roli ve formulaci a implementaci veřejných politik, než je mu přikládáno ve výzkumu*“ (Sabtier, 1991:149).

Občan jako jednotlivec může své preference projevit ve volbách (dát volební hlas politické straně, která se nejvíce přibližuje jeho hodnotovému zaměření), nebo se může sdružovat v různých organizacích občanského sektoru. Cesta mezi projevením hlasu ve

volbách či v rámci občanského sdružení a konečným politickým rozhodnutím je však velmi daleká a dosah hlasu občana minimální.

V analýze postojů občanů ČR k otázce zavedení politiky cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol budu vycházet z průzkumů veřejného mínění. Je to jediný dostupný způsob, jak získat reprezentativní údaje o názorovém složení tak široké skupiny. Využiji zejména výstupů práce Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu České akademie věd a agentury STEM (Středisko empirických výzkumů). Průzkumy jsou různě tematicky zaměřené, obsahují ale srovnatelný vzorek respondentů- obyvatelstvo²³ ČR starší 18 let u agentury STEM, obyvatelé ČR starší 15 let u CVVM. Selektce respondentů probíhala u obou organizací formou kvótních výběrů.

3.2.3.2. Postoje občanů ČR k politice cost-sharing ve financování VVŠ v ČR

V roce 1996 byl uskutečněn průzkum agentury STEM ze série Trendy.²⁴ Dotazován byl reprezentativní vzorek občanů ČR (1 559 respondentů) starších 18 let. Výběr probíhal metodou kvótního výběru (podle kritérií pohlaví, věk, vzdělání, velikostní pásmo obce a region). V jeho rámci byli respondenti dotazováni na problematiku financování VŠ. Podle výsledků průzkumu je možné v tomto období mezi občany ČR vysledovat tendenci k přetrvávání postojů k úloze státu ve financování vysokého školství z období před převratem. Stát by měl sehrávat hlavní roli v zabezpečení fungování vysokého školství. Důležitou úlohu zde sehrává i fakt, že v tomto období nebylo financování vysokých škol veřejností vnímáno jako problém. Výsledky průzkumu agentury STEM, která respondenty rozdělila podle jejich rozřazení na pravolevém kontinuu, poukazují na fakt, že voliči levicového, středového²⁵ i

²³ Soubor lidí, kteří obývají určité území (rozlišujeme mezi obyvatelem a občanem- obyvatelstvo se váže k území, občanství k státní příslušnosti). (wikipedie.cz)

²⁴ Průzkumy agentury STEM ze série trendy jsou dlouhodobého charakteru, snaží se o zachycení vývoje české společnosti a hodnocení jejího stavu. (STEM, 2002)

²⁵ Středový volič- v článku Politické spektrum v České republice je středový volič popsán takto: „Sociologická data charakterizují středového voliče jako člověka politicky méně čitelného, který nemá rád extrémy a přímočará řešení. K politice přistupuje s jistou obezřetností, v 62 % se o ni nezajímá. Své názory formuluje často dvojnásobně, mlhavě. Za tzv. středovostí můžeme hledat i různorodost a protikladnost postojů.“ (Šimoník, 1996)

pravicového smýšlení nesouhlasí se zavedením školného na vysokých školách-
 pravicový voliči v menší míře (Šimoník, 1996). Přesné výsledky uvádí tabulka (STEM,
 1996).

Tabulka 5: Postoje voličů k otázce školného podle rozřazení na pravolevém kontinuu (1996)

Zavedení školné na VŠ?	Levice	Střed	Pravice
Určitě+ spíše ano	15	25	47
Určitě+ spíše ne	85	75	53

Zdroj: *Sociologický časopis* (1996)

Další průzkum veřejného mínění obyvatel ČR agentury STEM, ze série Trendy, který obsahoval otázku financování VŠ, proběhl v roce 2001.²⁶ Podle tohoto průzkumu byly postoje občanů ČR k otázce školného na VŠ nejednoznačné. Převažovaly však již odpovědi souhlasné. Pravicový voliči se ve větší míře začali přiklánět k potřebě jeho zavedení do systému financování VŠ (69% voličů ODS bylo pro zavedení školného a zvýšení odpovědnosti studentů za své studium). Veřejnost v tomto roce začala silněji vnímat problém podfinancování veřejných vysokých škol v souvislosti s vyostřenými vztahy mezi MŠMT a reprezentací vysokých škol z důvodu nedodržení slibu o navýšení rozpočtu VŠ. Na otázku: „Mělo by se podle Vás zavést školné na vysokých školách s možností, aby studenti získali výhodnou půjčku od státu?“, odpověděl vzorek respondentů takto (viz tabulka):

Tabulka 6: Postoje občanů ČR k zavedení školného na VŠ (2001)

Zavedení školného na VŠ?	Rozložení odpovědí respondentů
Určitě ano	18 %
Spíše ano	32 %
Určitě ne	38 %
Spíše ne	12 %

Zdroj: *STEM- Trendy* (2001)

²⁶ Metoda sběru dat je u všech průzkumů Trendy stejná. Počet respondentů v tomto průzkumu byl 1660. (STEM, 2001)

V roce 2002, po tom co byl diskutován návrh zákona na zavedení školného na VŠ, se dospělá populace ČR (v průzkumu Trendy 2002) vyjadřuje pro zvýšení odpovědnosti v souvislosti se vzděláním. Podle průzkumu agentury STEM, si 60 % populace domnívá, že člověk je sám odpovědný za svoji budoucnost a téměř 75 % populace souhlasí s potřebou zvýšení odpovědnosti v investicích do vysokoškolského vzdělání (STEM, 2002).

Na druhé straně se ale v tomto období 62 % respondentů výzkumu CVVM vyslovilo pro navýšení dotací ze státního rozpočtu za účelem zvýšení finančních prostředků ve vysokém školství a zároveň zhruba 50 % populace odmítlo zavedení školného na VŠ. Z těchto dat vyplývá, že postoje a názory občanů ČR na způsob navýšení prostředků na VŠ jsou rozporuplné a v dané oblasti nevyhraněné (Kotásek, Gregor, Procházková, 2003).

Dalším zdrojem potřebných dat mi budou průzkumy CVVM. Jak již bylo výše zmíněno, průzkumy CVVM jsou realizovány na obyvatelích ČR ve věku nad 15 let, respondenti jsou vybráni pomocí kvótních výběrů.

V šetřeních²⁷ CVVM v rámci výzkumu *Naše společnost* z roku 2004 bylo osloveno 1027 respondentů. Výsledky ukázaly, že jistý rozpor v postojích občanů ČR k otázce financování vysokých škol přetrvává. Většina dotázaných občanů (93 %) se v průzkumu vyjádřila, že vzdělání vnímají jako investici, která přináší užitek jak jednotlivci, tak společnosti. Dvě třetiny respondentů souhlasilo s výrokem, že školné doplněné vhodným systémem půjček by umožnilo studovat většímu počtu mladých lidí. Navzdory výše zmíněným výsledkům, se přímo k otázce zavedení školného na vysokých školách vyslovilo 60 % respondentů negativně. Dvě třetiny dotázaných souhlasili s výrokem, že stát by měl zabezpečit bezplatné studium všem, kteří o to projeví zájem. S výrokem: „*Vysokoškolské vzdělání by nemělo být úplně zdarma,*“ souhlasilo 49 % šetřených (CVVM, 2004). Celkově lze zhodnotit, že v porovnání s rokem 2001 se názory občanů na školné na VŠ přesunuly více k nesouhlasné poloze.

²⁷ *Názory veřejnosti na aktuální problémy českého školství, Názory na dostupnost a financování vysokoškolského vzdělání.*

Tabulka 7: Postoje občanů ČR k zavedení školného na VŠ (2004):

Zavedení školného na VŠ?	Rozložení odpovědí respondentů
Určitě ano	7 %
Spíše ano	26 %
Určitě ne	36 %
Spíše ne	24 %

Zdroj: CVVM (2004)

V roce 2006 provedlo CVVM další průzkum obyvatel v rámci projektu *Naše společnost*, který se týkal vysokého školství. V rámci průzkumu bylo dotázáno 1076 obyvatel ČR. Znovu se zde potvrdilo, že většina české populace považuje investici do vysokoškolského vzdělání za velmi výhodnou (souhlas vyjádřilo více než čtyři pětiny dotázaných) (CVVM, 2006). Stejný průzkum také věnoval prostor otázce školného. Téměř polovina dotázaných souhlasila s některou z forem školného (49 %). splácené v průběhu studia s možností půjčky, nebo v odložené formě po dokončení studia. Značnou část dotázaných (10 %) tvořili obyvatelé, kteří k otázce školného neměli žádný názor. Zbýlých přibližně 40 % dotázaných vyslovalo souhlas s potřebou zabezpečení financování veřejného vysokého školství státem. Z toho 28 % by preferovalo možnost, kdy stát hradí všechny náklady VŠ a studují jen ti nejlepší. (CVVM, 2006)

Daný průzkum se také zajímal o názory obyvatel ČR na změny, které by s sebou mohlo zavedení školného přinést. Šedesát procent populace se domnívalo, že školné (v kombinaci s některou z forem finanční pomoci) by umožnilo studovat většímu počtu lidí, kteří by projevíli zájem. Až 73 % populace souhlasilo s výrokem, že školné povede k větší odpovědnosti studentů při výběru oboru i délce studia. Zároveň se ale značná část populace shodla, že školné (i v případě existence studentských půjček a stipendií), povede k poklesu zájmu o studium (téměř 40 %) a u studentů z nízko-příjmových rodin dojde k omezení přístupu k vysokoškolskému vzdělání (CVVM, 2006). Autoři výzkumu uzavřeli jeho výsledky takto: „Česká populace je v otázce zavedení finanční spoluúčasti studentů rozpolcená stejně jako česká politika. Současně si ale uvědomuje, že tento krok by měl spíše pozitivní než negativní efekty“ (CVVM, 2006: 4).

Z výsledků průzkumů veřejného mínění je možné zachytit některé tendence v postojích populace ČR k otázce školného. Celkově jsou názory občanů ČR nevyhraněné. Pohybují se někde na pomezí souhlasu i nesouhlasu se zavedením školného. I když občané ČR pozitivně hodnotí některé možné pozitivní efekty jeho zavedení (větší odpovědnost studentů, neprodlužování délky studia), obávají se případného omezení přístupu ke vzdělání (hlavně u studentů s nižším socioekonomickým statutem).

3.2.4 Studenti vysokých škol

3.2.4.1 Studenti vysokých škol jako aktér vzdělávací politiky

Studenti vysokých škol jsou specifickou společenskou skupinou, která se v průběhu posledních dvaceti let výrazně rozrostla. Představují budoucí společenskou elitu, u které se dá předpokládat, že se bude významně podílet na chodu společnosti (Minksová, 2010).

V období studia je však jejich dosah na vzdělávací politiku státu minimální. Jak píše Kalous (2006): „*Studenti mají schopnost velice prudce reagovat na politiku, která jim není po chuti, jinak však tvoří snad nejslabší skupinu co do možnosti nějak zásadně vzdělávací politiku ovlivnit. Do politického boje vstupují s malou zkušeností a vzhledem ke svému přechodnému statusu nemají ani příležitost si ji nějak vypěstovat. Nemají většinou vypěstované organizační schopnosti, především pak finanční zdroje, aby mohli politiku ovlivňovat tradičními cestami. Studenti nicméně mají schopnost vyvolat rozruch a vytvářet problém, který přivolá pozornost vládních úředníků a veřejnosti*“ (Kalous, 2006: 42).

Postoje a názorové spektrum studentů vysokých škol je velmi rozmanité (i díky rozsahu sledované skupiny). Je téměř nemožné zjistit postoje studentů jako jednoho celku. Pro prozkoumání postojů studentů VŠ ke školnému se zaměřím na názory Studentské komory Rady vysokých škol, analýzu v závěru doplním o dostupné průzkumy mínění studentů. Při hodnocení budu brát v potaz fakt, že průzkum výše zmíněných oblastí není plně reprezentativním vyjádřením postojů všech studentů vysokých škol v ČR ke zkoumané problematice.

Nejdříve se budu věnovat vývoji postojů Studentské komory Rady vysokých škol (dále jen SK RVŠ) k politice zavedení poplatků za studium na vysokých školách. SK RVŠ je součástí Rady vysokých škol a tím i reprezentace vysokých škol. Každá VŠ má právo vyslat jednoho delegáta a jednoho náhradníka do SK RVŠ. SK RVŠ jsem jako zástupný organ studentů vybrala z toho důvodu, že jako součást reprezentace vysokých škol má možnost účastnit se jednání s MŠMT (tím získává, v porovnání s ostatními studentskými organizacemi, možnosti ovlivňovat politická rozhodnutí) a je jedinou oficiální organizací studentů, která se skládá ze zástupců (vybraných z volených akademických senátů) všech vysokých škol.

Pro zjištění postojů a názorů SK RVŠ prozkoumám její poziční dokumenty, stanoviska, připomínky a vybrané tiskové zprávy.

Druhou oblastí, které se budu věnovat, budou dostupné průzkumy mínění studentů VŠ. Tyto mi napomohou získat širší pohled na postoje studentů VŠ k otázce školného. Z důvodu nedostupnosti některých výsledků průzkumů nebude možné z průzkumů mínění zachytit vývojové trendy v postojích ke školnému.

Přehled vybraných průzkumů poukáže, mimo jiné, i na fakt, že postoje SK RVŠ nereprezentují objektivní rozložení názorového spektra studentů a odhalí postoje studentů ke školnému v určitých časových bodech. Pro zjištění mínění studentů využiji průzkum realizovaný Centrem pro studium vysokých škol, které spadá pod Sociologický ústav Akademie věd ČR a průzkum realizovaný v rámci přípravy reformy terciárního vzdělávání a projektu *Eurostudent*.

3.2.4.2 Postoje Studentské komory Rady vysokých škol k politice cost-sharing na VVŠ v ČR

SK RVŠ zaujala své stanovisko k otázce financování a účasti studentů na financování jejich studia v pozičních dokumentech z roku 2002, které byly reakcí na projednávané návrhy na zavedení školného na VŠ. V dokumentu *Financování vysokých škol* SK RVŠ zdůrazňuje fakt, že za veřejné vysoké školství je odpovědný stát (veřejné vysoké školství vidí jako nástroj realizace ústavního práva občanů na vzdělání). Veřejné

vysoké školství má být veřejným zájmem. Role státu ve financování VŠ je podle SK RVŠ nezastupitelná. Toto tvrzení odůvodňuje:

1. „*Vysokoškolské vzdělání by mělo být přístupné všem uchazečům, kteří mají předpoklady (rovnost v přístupu ke vzdělání).*
2. *Vysokoškolské vzdělání je smíšený statek (vznikají zde pozitivní externality).*
3. *Stát musí podporovat obory, které těžko komercializují výsledky svého vědeckého potenciálu*“(SK RVŠ, 2002).

V pozičním dokumentu *Školné* SK RVŠ výslovně odmítá zavedení školného na vysokých školách. Ve své argumentaci se odvolává na Listinu základních lidských práv a svobod. Zde je vzdělání definováno jako právo každého občana České republiky. Na základě toho SK RVŠ vyhláší, že vzdělání je právem, ne zbožím, které by mělo být předmětem soukromoprávních vztahů. Bezplatné vzdělání považuje SK RVŠ za věc spravedlnosti (dosažení spravedlnosti ve společnosti).

Úkolem státu je podle SK RVŠ také zajistit pomoc všem studentům všech typů vysokých škol tak, aby mohl každý naplnit své právo na vzdělání bez ohledu na jeho majetkovou situaci (SK RVŠ, 2001).

Jedinou formou zpoplatnění studia, kterou byla SK RVŠ ochotna diskutovat, bylo zápisné²⁸. Zápisné by mělo být stanoveno z průměrných nákladů, které nesouviseli přímo se studiem studijního programu. Případné zavedení školného ale mělo být podmíněno přijetím systému finanční pomoci studentům vysokých škol (SK RVŠ, 2001).

SK RVŠ svůj postoj k otázce školného nezměnila ani v následujícím období. V roce 2004 při zasedání komory znovu diskutovala problematiku školného. Závěrem bylo potvrzení trvání negativního postoje k jeho zavedení.

Zveřejnění *Bíle knihy terciárního vzdělávání* bylo dalším momentem, kdy SK RVŠ zaujala postoj k otázce školného na vysokých škol (viz dokument *Stanovisko*

²⁸ Jednorázová platba při zápisu do každého ročníku studia.

k *Bíle knize terciárního vzdělávání*). Tento se v průběhu času nijak nezměnil a SK RVŠ znovu zavedení školného odmítla. Ve svém vyjádření se odvolává na poziční dokument *Školné* z roku 2002. Hlavními problematickými body v otázce školného zůstaly: vytvoření sociální bariéry v přístupu ke vzdělání a obava z možného nahrazení výpadku veřejných zdrojů výběrem školného. Školné by podle SK RVŠ vytvořilo pro studenty sociální zátěž a neřešilo by diskriminaci v přístupu ke vzdělání. SK RVŠ ve svém stanovisku souhlasila s potřebou vytvoření systému finanční pomoci studentům- na studium a živobytí (SK RVŠ, 2008).

V roce 2010 po návrhu ministerstva školství na zavedení zápisného na vysokých školách, se vyslovila SK RVŠ i proti této formě zpoplatnění studia. Problém viděla zejména v chybějícím systému finanční pomoci studentům, kterého zavedení slibovala vláda ve svém programovém prohlášení.

Stejné argumenty proti zavedení školného na vysokých školách opakovala i v reakci na předložení návrhů věcných záměrů zákonů o vysokých školách a finanční pomoci z roku 2011. Tyto návrhy odmítla a na počátku roku 2012 byla jedním z organizátorů veřejných protestních akcí („Noc univerzit“) proti připravovaným zákonům a postupu ministerstva školství v jejich diskuzi.

3.2.4.3 Průzkumy mínění studentů

Průzkumy, které využiji k zachycení postojů studentů ke školnému, byly realizovány na různých vzorcích respondentů a nepokrývají časový rozsah potřebný pro zjištění vývojových trendů v postojích studentů. Proto, jak jsem již výše zmínila, následující analýza bude jen doplňkem k analýze postojů SK RVŠ a odhalí postoje studentů v určitých časových bodech.

V roce 2004 uskutečnilo Centrum pro studium vysokých škol první z šetření longitudinálního výzkumu studentů vysokých škol- *Studium na vysoké škole*.²⁹ Průzkum byl proveden na vzorku studentů prvních ročníků všech vysokých škol v ČR (veřejných

²⁹ Další výzkumu v řadě proběhli v letech 2006 a 2008 (dotazován byl stejný vzorek studentů jako v roce 2004. Studenti byli osloveni poštou nebo elektronicky.

i soukromých). Získáno bylo cca 4150 dotazníků. (Minksová, 2010) Z výsledků výzkumu vyplynulo, že finanční spoluúčast na nákladech studia na VŠ bylo ochotno akceptovat 52 % studentů. V otázkách na konkrétní formu realizace školného se studenti negativně vymezili vůči přímé formě plateb za studium (77,1 %). Přímé školné studenti často spojovali s omezením přístupu ke vzdělání (66 %). Přijatelné pro ně bylo nejvíce odložené školné, vyslovilo se pro něj 34 % dotázaných. Zavedení odloženého školného by podle 79 % respondentů zvýšilo zájem studentů o zjišťování možností uplatnění absolventů v oboru, na který se hlásí, 49 % dotázaných se domnívalo, že odložené školné by zvýšilo motivaci rychleji plnit studijní povinnosti, 32 % dotázaných vyslovilo obavu z toho, že školné (odložená forma) by omezilo přístup ke studiu (CSVŠ, 2004).

Další výzkum studentů byl realizován v rámci projektu *Eurostudent* a projektu *Reforma terciárního vzdělávání*. *Eurostudent* je mezinárodní projekt, který shromažďuje data o ekonomických a sociálních podmínkách studentů VŠ v Evropě (umožňuje komparaci dat mezi zeměmi). V analýze využijí data z výzkumu *Eurostudent IV* z roku 2009. Pro daný výzkum bylo vybráno 24 000 respondentů z matriky studentů³⁰. Výzkumu se zúčastnilo přibližně 12 000 studentů (návratnost dotazníků cca. 49 %). Šetření proběhlo formou on-line vyplňování dotazníků (metoda CAWI). (Minksová, 2010)

Finanční spoluúčast na financování studia na VŠ (v přímé i odložené formě) odmítlo téměř 64,9 % studentů. Studenti se obávali více přímé formy školného (66,1 % se vyslovilo, že by jeho zavedení omezilo přístup ke vzdělání). Odložené školné je pro studenty stále přijatelnější- obavy z omezení přístupu vyjádřilo jen 38,1 % dotázaných. Je možné konstatovat, že i navzdory negativnímu postoji k zavedení školného vnímají studenti pozitiva, které by mohlo s sebou přinést. Více než polovina dotázaných (54,9 %) souhlasila s výrokem, že odložené školné by zvýšilo motivace studentů rychleji a svědomitěji plnit studijní povinnosti. U přímého školného s daným výrokem souhlasilo 66,8 % studentů (Matějů, Fisher, 2009).

³⁰ Studenti druhých a vyšších ročníků vybráni stratifikovaným náhodným výběrem z matriky SIMS. Ze studentů prvních ročníků vybraný každý desátý. (Matějů, Fisher, 2009)

Zajímavou je také otázka studentských půjček. O zvýhodněnou půjčku (nižší úroky, splátky po ukončení studia, dosažení určité výše příjmu atd. by mělo podle průzkumu zájem 40 % studentů (Matějů. Fisher, 2009).

3.2.4.4 Shrnutí postojů studentů

Postoje SK RVŠ k zavedení školného na vysokých školách se v čase neměnily. Posun nastal jen v otázce zpoplatnění studia formou zápisného. V roce 2002 byla SK RVŠ ochotna diskutovat možnost zavedení zápisného na VŠ. Po návrhu MŠMT na implementaci zápisného v roce 2010 však SK RVŠ odmítla i tento způsob poplatků za studium.

Z průzkumů mínění studentů vyplývá, že se jejich postoje k otázce školného na vysokých školách nacházejí někde na pomezí souhlasu/ nesouhlasu s jeho implementací. Studenti si uvědomují pozitiva, která by tato forma financování vysokých škol mohla přinést (zvýšení odpovědnosti v přístupu ke studijním povinnostem studentů, racionálnější zvážení výběru oboru studia), navzdory tomu jsou však v otázkách na realizaci školného v českém systému vysokého školství váhaví.

3.3 Analýza událostí politiky cost-sharing ve financování veřejných vysokých škol v ČR

Analýza událostí slouží jako metodický postup v případě, že chceme zaznamenat výskyt zkoumaného typu události/ jevu v delším časovém období. Zabývá se studiem znaků a souvislostí, které doprovázeli určitou událost (Yamaguchi, 1991). Metodu analýzy událostí jsem vybrala pro zpracování výstupů analýzy postojů aktérů k otázce zavedení školného na veřejných vysokých školách z toho důvodu, že mi pomůže přehledně uspořádat získané informace a zasadí je do odpovídajícího rámce vnějších faktorů, které vývoj postojů aktérů mohli ovlivnit. Tím získám pomocný bod při konečné interpretaci výsledků výzkumu.

Před samotným provedením analýzy je nutné definovat proměnné, které budu zkoumat. Předmětem zájmu mé práce jsou postoje aktérů vzdělávací politiky k politice zavedení školného na veřejných vysokých školách, u kterých se snažím objasnit jejich

vývoj a změny v čase. Proměnná- postoje aktérů, bude tedy vysvětlovanou (závislou) proměnnou. Jako nezávisle proměnné definuji ty faktory (jevy/události), které ve sledovaném časovém úseku mohli mít na zkoumanou závisle proměnnou (postoje aktérů) vliv. Pro účely práce jsem vybrala tyto proměnné: ekonomická situace země (ovlivňuje státní rozpočet, ze kterého jsou vysoké školy financovány), situace ve financování vysokých škol, právní předpisy upravující oblast vysokého školství a návrhy na zavedení školného na VŠ (v době uveřejnění otevírají diskuzi o školném).

V analýze se také zaměřím na sledování souvislostí mezi postoji jednotlivých aktérů

Důležitým bodem analýzy je definování časového rámce zkoumané problematiky. Analýzu aktérů jsem provedla v časovém rozhraní dvaceti let (roky 1992-2002), tento zachovám i v analýze událostí.

Analýzu událostí zpracuji formou tabulky. Pro zaznamenání postojů aktérů a vývoje ve vysokém školství využiji výstupy provedené analýzy a některá data z teoretické části práce (zhodnocení finanční situace vysokých škol). Tyto doplním daty OECD (publikace *Education at a Glance*). Zhodnocení ekonomické situace země provedu zjednodušeně podle vývoje HDP v sledovaném období (zdroj dat- *Český statistický úřad*).

Vzhledem k rozsahu tabulky ji rozdělím do tří částí. Rozdělení je provedeno arbitrárně- nezachycuje časové ani žádné jiné souvislosti. Níže uvádím tabulku událostí.

Tabulka 8: Analýza událostí politiky zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách v ČR (1992- 2012)

Proměnná/rok	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ekonomická situace země (podle HDP)	Období pozvolné ekonomické recese					Měnová a hospodářská krize ČR		Ekonomický růst	
Situace ve financování vysokých škol	Ze statistik OECD vyplývá, že ČR patří dlouhodobě k zemím s nejnižším podílem výdajů na terciární vzdělávání. V tomto období započal nárůst počtu studentů, nebyl však doprovázen odpovídajícím nárůstem zdrojů plynoucích do vysokého školství.								
Legislativa	Platnost zákona z roku 1990- školy získaly autonomii a svobodu, ta se týkala i rozhodování o finančních otázkách. VŠ však zůstávají závislé na veřejných zdrojích.					Přijetí nového zákona o vysokých školách (zavedení poplatků za delší a další studium). Zpoplatnění programů celoživotního vzdělávání.		Novelizace zákona- zpřísnění penalizace překročení standardní délky studia, zavedení tzv. dual- track systém.	
Návrhy na zavedení školného		Tzv. „Botlíkův zákon“- návrh přímých i odložených plateb školného. Vychází z australského modelu školného.					Návrh úřadujícího ministra školství Jana Sokola- odmítnut reprezentací vysokých škol. Chyběla záruka nesnižování veřejných zdrojů ve vysokém školství.		
Programové prohlášení vlád ČR	Vláda Václava Klause „ nezbytnou účast státu na financování vysokého školství je nutné zvážit“				Vláda Václava Klause „zavedení školného bude účelné- zvýší odpovědnost studentů“		Vláda J.Tošovského X	Vláda M. Zemana „Vzdělání je věcí veřejného sektoru.“	
Dokumenty MŠMT									Dlouhodobý záměr MŠMT 2000-2005, neřeší otázku školného
Dokumenty Rady VŠ									
Dokumenty ČKR									
Dokumenty a mínění studentů									
Mínění obyvatel ČR- průzkumy veřejného mínění					Stát by měl sehrávat hlavní roli v zabezpečení VVŠ.				

Proměnná/rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Ekonomická situace země (podle HDP)	Mírný pokles ekonomického výkonu země		Ekonomická recese			
Situace ve financování vysokých škol	Neschváleno navýšení dotací z veřejných zdrojů- vyhocená situace mezi MŠMT a reprezentací vysokých škol	Přetrvává podfinancování vysokého školství v ČR ve srovnání se zeměmi OECD. Pokračuje významný nárůst počtu studentů.				
Legislativa						
Návrhy na zavedení školného	Návrh věcného záměru zákona poslanců Matějů, Mihaličková- cílem bylo získat dodatečné prostředky pro VŠ a zpřístupnit VŠ většímu počtu zájemců o studium.			„Senátorský návrh“ na zavedení školné. Nezahrnoval finanční pomoc studentům. Nebyl přijat.		
Programové prohlášení vlády ČR	Vláda M. Zemana (1998-2002) „Vzdělání je věcí veřejného zájmu“	Vláda V. Špidly „bezplatné VŠ vzdělání“		Vláda S.Grosse „bezplatné VŠ vzdělání“	Vláda J.Paroubka „bezplatné vzdělání ve všech stupních soustavy“	Vláda M.Topolánka
Dokumenty MŠMT	„Bílá kniha“- projekt Národní program rozvoje vzdělávání v ČR. První krok k reformě VŠ (nezabývá se školným na VŠ)			Koncepce reformy vysokých škol v ČR (nezmiňuje školné na VŠ)		Dlouhodobý záměr MŠMT 2006-2010 nedoporučuje zavedení školného na VŠ
Dokumenty Rady VŠ	Stručná analýza financování vzdělávací činnosti na VŠ v ČR (hodnotí vývoj financování VŠ, navrhuje mimonormativní financování); Financování VŠ v ČR v kontextu zemí OECD (reakce na finanční situaci škol, potřeba účasti i jiných zdrojů)	Ke konci roku 2001 realizována anketa mezi členy RVŠ- nejednoznačné názory na zavedení školné na VŠ (neexistuje jasná podpora „pro“ ani „proti“)- nevyhraněnost přetrvává v celém sledovaném období. Pro RVŠ jsou důležité, v případě implementace školného na VŠ, následující podmínky: 1. Školné součástí reformy- ne jako izolovaný akt. 2. Školné nemá vést k poklesu veřejných zdrojů v terciárním vzdělávání. 3. Školné nesmí vytvořit bariéry v přístupu ke vzdělání.				
Dokumenty ČKR	Reakce na návrh školného- podporuje školné v „rozumné výši“.					
Dokumenty a mínění studentů		V roce 2002 poziční dokumenty SK RVŠ Financování vysokých škol a školné. Za veřejné vysoké školy je odpovědný stát. Vzdělání je právo (Listina základních práv a svobod). SK RVŠ odmítá zavedení školného. Ochotna diskutovat o zápisném. Postoje přetrvávají celé zkoumané období. Průzkum mínění 2004- 52% studentů souhlasí se školným, 2006- 64,9 % studentů odmítá školné)				
Mínění obyvatel ČR- průzkumy veřejného mínění	50 % obyvatel pro zavedení školného, 50 % proti	60 % obyvatel vyžaduje navýšení veřejných zdrojů pro VŠ. 50 % odmítá školné.		60 % obyvatel ČR odmítlo školné. Vzdělání je investicí (93 % souhlas)		Přibližně 49 % obyvatel ČR souhlasí s některou z forem finanční spoluúčasti studentů na nákladech studia.

Proměnná/rok	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ekonomická situace země (podle HDP)	Období ekonomického růstu		Světová hospodářská krize- zasáhla významně i ČR		Pozvolný ekonomický růst	
Situace ve financování vysokých škol	Přetrvává špatná finanční situace veřejných vysokých škol.		Klesá meziroční hodnota celkových prostředků ze státního rozpočtu určená pro veřejné vysoké školství- každoročně klesá i normativ na jednoho studenta.			
Legislativa						
Návrhy na zavedení školného					Návrh věcného záměru zákona o vysokých školách, Návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům (MŠMT)	
Programové prohlášení vlád ČR	Vláda M. Topolánka „ <i>Nezavede školné- bariéra v přístupu ke vzdělání.</i> “		Vláda J. Fishera X	Vláda P. Nečase „ <i>Vláda zavede finanční spoluúčast absolventů vysokých škol.</i> “		
Dokumenty MŠMT	Koncepce reformy vysokých škol v ČR („ <i>MŠMT podpoří věcnou diskusi na téma spolufinancování</i> “)	Bílá kniha terciárního vzdělávání- výchozí dokument reformy VŠ („ <i>Školné posílí racionalitu a odpovědnost při rozhodování studentů a škol, začne hrát dosud chybějící a přitom velice důležitou roli cenového informačního signálu. Přínosy vhodně zavedeného školného převýší případné negativní dopady a technické problémy.</i> “)	Započat Projekt IPn: Reforma terciárních o vzdělávání		Dlouhodobý záměr vysokých škol 2011-2015	MŠMT předložilo návrhy věcných záměrů zákonů- vypuštěny některé prvky původně navrhované v diskusi o školném a finanční pomoci (student by splácel školné v odložené formě hned po ukončení studia, ne až po dosažení určité výše příjmu; ve finanční pomoci studentům chybí původně navrhované studijní granty a stipendia).
Dokumenty Rady VŠ		Připomínky k BKTV- drží se původních východisek z roku 2002.			Připomínky RVŠ k věcným záměrům zákonů- odmítá předkládané návrhy.	
Dokumenty ČKR		Stanovisko k BKTV: <i>nesmí být kráceny ani příspěvek, ani dotace z veřejných prostředků a dále školné nesmí být sociální bariérou u žádné sociální skupiny.</i> “		Idea reformy vysokých škol (kritika dosavadní přípravy reformy)	Stanoviska k návrhům věcných záměrů- doporučuje předkládané návrhy nepřijít.	Stanoviska k návrhům věcných záměrů- doporučuje předkládané návrhy nepřijít.
Dokumenty a mínění studentů		SK RVŠ- Stanovisko k BKTV (odmítá školné i zápisné- vzdělání=právo)				
Mínění obyvatel ČR						

3.4 Zhodnocení vývoje postojů aktérů vzdělávací politiky k otázce zavedení školného na vysokých školách

Období let 1992- 2000 se vyznačovalo transformací české ekonomiky a integrací demokratických principů do společnosti. Ve všech oblastech nově vzniklého státu se hledal způsob, jak nastavit podmínky jejich fungování v měnícím se prostředí české společnosti. Vysoké školství nebylo výjimkou. Snahy o proměnu systému se nejvíce projevíly v přípravě legislativního rámce vysokoškolského vzdělávání. Pozornost a diskuze se upínala na přípravu nového zákona o vysokých školách, který měl definovat základní parametry moderního českého vysokého školství.

V tomto období se ve vysokém školství začal projevovat nedostatek finančních zdrojů a rychle narůstající poptávka studentů po vysokoškolském vzdělání. Reakcí na tyto vývojové trendy byl první návrh na zavedení školného v ČR z roku 1993. V dokumentech zkoumaných aktérů však není možné dohledat odezvu k tomuto návrhu.

Programové prohlášení vlád tohoto období byly otevřeny diskuzi o zapojení soukromých zdrojů do systému financování českých vysokých škol. Většího rozsahu však nedosáhla.

Zajímavým je pohled na hodnotovou orientaci občanů ČR. Podle výsledků průzkumu z roku 1996, se většina dotázaných domnívala, že hlavní roli v zabezpečení veřejného vysokého školství, by měl sehrávat stát.

V roce 1998 byl přijat nový zákon o vysokých školách. V souvislosti s jeho přijetím byl předložen další návrh na zavedení školného na VŠ. Návrh odmítla reprezentace vysokých škol. Obávala se, že by implementace školného v stávajících finančních podmínkách českého vysokého školství, vedla k nahrazení veřejných zdrojů, zdroji soukromými. Nový zákon, kromě jiného, zavedl poplatky za delší studium a jeho novelizace z roku 2000 dual-track systém. Tyto prvky systému financování vysokého školství nebyly doprovázeny vyjádřením postojů zkoumaných aktérů.

Diskuze o politice zavedení školného na vysokých školách se významněji rozpoutala v roce 2001. Důvodem bylo několik událostí. Ministerstvo školství neschválilo slíbené navýšení dotací ze státního rozpočtu pro vysoké školy. Spolu s přetrvávající špatnou finanční situací ve vysokém školství vedl tento krok k vyjádření postojů Radu vysokých škol. RVŠ v jednom z dokumentů zvažuje přínosy a negativa školného na vysokých školách. Nevyjadřuje se jednoznačně pro jeho zavedení, ani proti němu. Naznačuje však, že systémy vysokého školství, ve kterých je zpoplatněno studium na VVŠ, disponují větším rozsahem finančních prostředků.

V roce 2001 byl učiněn další pokus o implementaci školného na VŠ. Příprava návrhu začala právě v období vyhrčené situace ve financování vysokých škol. I navzdory vhodným podmínkám pro realizaci radikálních změn v systému financování, nebyl návrh v Parlamentu podpořen. Rada vysokých škol uspořádala v čase diskuze návrhu anketu mezi svými členy na téma zavedení poplatků. K problematice školného nezaujala vyhraněný postoj. Z výsledků ankety vyplynulo, že zástupci RVŠ vnímají klady i zápory školného, přičemž jsou obě strany argumentů v rovnováze. RVŠ však jasně definovala podmínky, které měly být dodrženy v případě realizace školného. Požadovala, aby školné bylo součástí komplexního řešení finanční situace škol. Školné se nemělo stát sociálním sítím v přístupu ke vzdělání a nemělo být také důvodem pro snížení prostředků z veřejných zdrojů. Česká konference rektorů přijala návrh na zavedení poplatků kladně. Vzhledem k omezenosti veřejných zdrojů a nepříznivé situaci vysokých škol byla ochotna diskutovat otázku školného na veřejných vysokých školách. Stejně jako RVŠ kladla podmínky, které měly být splněny v případě zavedení školného (školné nesmí tvořit sociální bariéru v přístupu ke vzdělání, soukromé zdroje nesmí nahrazovat veřejné).

Průzkumy veřejného mínění poukázali na skutečnost, že česká společnost je v postojích k otázce školného někde na pomezí v ochotě akceptovat tuto formu financování VŠ.

MŠMT se v tomto období k otázce školného nevyomezilo. Učinilo však první kroky k reformě systému vysokých škol.

V následujícím roce, jako reakci na předchozí události ve vysokém školství, vydala Studentská komora Rady vysokých škol poziční dokumenty. V nich odmítá školné. Vzdělání považuje za právo. Odpovědnost za vysoké školství nese stát. Vyjádřila však ochotu diskutovat o zápisném, jako formě účasti studentů na nákladech jejich studia. Průzkum mínění studentů poukázal na fakt, že postoje studentů ke školnému jsou podobně jako u jiných aktérů vysokoškolské politiky v rovnováze (52 % studentů vyslovilo souhlas, 48 % nesouhlas se zavedením školného na VŠ).

Z průzkumů veřejného mínění v dalším období je možné vysledovat, že v mínění obyvatel ČR k zavedení poplatků za studium na VŠ nedochází k výrazným změnám. Postoje se jen mírně přesunuly k nesouhlasné poloze.

V období let 2003-2006 diskuze o školném nedosahovala významnějšího rozsahu. Ani návrh na zavedení poplatků školného ze strany senátorů nevyvolal větší diskuzi k problematice. V letech 2004 a 2006 byly realizovány průzkumy mínění studentů. V prvním se ukázalo, že s nějakou s fořem školného na vysokých školách souhlasí přibližně 50 % dotázaných. O dva roky později se větší část dotázaných vyslovila proti zavedení poplatků za studium (64,9 %).

V dlouhodobém záměru pro oblast vysokých škol na období let 2006-2010 MŠMT nedoporučuje implementaci školného do systému financování vysokých škol. Zkušenosti z jiných zemí nepovažuje za průkazné a studenti už v daném nastavení podmínek financování hradí značnou část nákladů vzdělávací činnosti.

Po roce 2007 vznikl větší prostor pro rozvinutí diskuze o politice zavedení poplatků za studium na VŠ (vláda pravice). Koncepce reformy terciárního vzdělávání z tohoto roku mluví o potřebě podpory věcné diskuze na téma spolufinancování vysokoškolského studia.

V roce 2008 byl Ministerstvem školství představen klíčový dokument reformy terciárního vzdělávání- *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. Jsou v ní obsaženy konkrétní návrhy na implementaci školného do systému financování vysokých škol v ČR. Argumentace pro zavedení poplatků za studium ze strany ministerstva byla následující:

posílení racionality a odpovědnosti studentů a škol, chybějící cenově-informační signály ve vysokém školství, sociální nerovnosti v přístupu ke vzdělání.

Rada vysokých škol kritizovala BKTV pro její jednostranné zaměření, v řešení otázky financování vysokých škol, jenom na možnost zavedení školného. BKTV nedostatečně zohlednila problém podfinancování z veřejných zdrojů. RVŠ požadovala dodržení stejných podmínek jako v roce 2001 (školné nesmí být sociální síto, soukromé zdroje nemohou nahrazovat veřejné a školné má být součástí celkového řešení systému financování VŠ). Česká konference rektorů zaujala podobný postoj jako Rada vysokých škol. Vyjádřila navíc obavu z realizace systému finanční pomoci studentům (finanční náročnost projektu, problémy studentů se splácením). Studentská komora Rady vysokých škol odmítla návrh zavedení školného na VŠ. Znovu zopakovala své zásady z pozičních dokumentů, vydaných v roce 2002. V dané finanční situaci vysokých škol odmítla také diskuzi o zavedení zápisného na VŠ.

V roce 2009 se v České republice plně projevila celosvětová hospodářská krize. Tato vedla k omezení veřejných rozpočtů. Daný fakt se negativně ovlivnil situaci ve financování veřejných vysokých škol. Od roku 2009 po současnost dochází každoročně k poklesu objemu prostředků určených pro vysoké školství.

Vláda Petra Nečase (funkční období od roku 2010) se ve svém programovém prohlášení zavázala zavést školné na veřejných vysokých školách a s ním i systém finanční pomoci studentům do konce roku 2011.

MŠMT ke konci roku předložilo návrhy věcných záměrů zákonů o vysokých školách a o finanční pomoci studentům. Navrhovaná podoba školného a finanční pomoci se v některých parametrech lišily od původních konceptů v *Bíle knize terciárního vzdělávání* a pracovních návrhů věcných záměrů zákonů (student by splácel školné v odložené formě hned po ukončení studia, ne až po dosažení určité výše příjmu; ve finanční pomoci studentům chybí původně navrhované studijní granty a stipendia a jiné). Změnou nastavení charakteristik školného a finanční pomoci se MŠMT odklonilo od podstaty dříve předkládaných návrhů.

Reprezentace vysokých škol (RVŠ i ČKR) návrhy ministerstva odmítla. K otázce školného se však nestaví negativně. Vyžaduje splnění již několikrát zmíněných podmínek a doplnění analýzy dopadů školného. SK RVŠ svůj postoj k otázce školného na VŠ nemění- stále jej odmítá.

Při pohledu na výstupy analýzy aktérů vzdělávací politiky můžeme vyvodit následující závěry. Postoje MŠMT k politice zavedení poplatků za studium se měnily v čase. Do roku 2006 není možné nalézt v oficiálních dokumentech MŠMT vyjádření k politice školného. Poprvé se MŠMT vyjádřilo k problematice ve svém dlouhodobém záměru pro období let 2006- 2010. Zaujalo negativní postoj. V následujícím roce se již staví k otázce školného souhlasně. Dá se předpokládat, že změna postoje souvisí s nástupem nové (pravicové) vlády (v předcházejícím období převládaly vlády levicové). V roce 2008 byla vydána Bílá kniha terciárního vzdělávání, kde byl podrobně definován návrh postupu zavedení školného na vysokých školách (školné se stalo součástí připravované reformy terciárního vzdělávání). V roce 2010, kdy se ČR nacházela v období hospodářské krize a veřejné rozpočty podléhaly výrazným restrikcím, vyzvala vláda MŠMT k přípravě věcných záměrů zákonů o vysokých školách a finanční pomoci studentům. Tyto MŠMT předložilo ke konci roku 2011. Obsahově se však návrhy lišily od podkladů v BKTV a pracovních návrhů věcných záměrů. Nezachovaly argumentaci a podstatu původních záměrů implementace školného na VVŠ.

Snahy MŠMT o realizaci reformy vysokého školství a systému financování vysokých škol vyzněly nekoncepčně. V diskuzi, která probíhala na začátku roku 2012, byl návrh školného nahrazen návrhem možností výběru zápisného (viz jednání vlády z 10.04.2012). Někteří aktéři označili tyto kroky vlády a MŠMT jako snahu o zavedení jakékoli formy zpoplatnění studia, s cílem nahradit výpadek veřejných rozpočtů ve financování vysokých škol (viz *Usnesení SK RVŠ k návrhu na zavedení zápisného na veřejných vysokých školách ze dne 12.04.2012*). Z analýzy aktérů vyplývá, že se diskuze o věcných záměrech zákonů nesla ve znamení nedůvěry mezi hlavními aktéry vysokoškolské politiky (nepředkládání pracovních verzí návrhů MŠMT reprezentaci vysokých škol- nejasné prostředí diskuze).

Postoje Rady vysokých škol se v čase výrazně neměnily. Za celé sledované období se jednou přiklonila k pozitivnímu hodnocení tohoto nástroje (rok 2001 a špatné finanční vyhlídky vysokých škol). Jinak se stavěla k zavedení poplatků za studium na VVŠ neutrálně. Vnímala jak jeho klady, tak i zápory. Školné a jeho implementaci do systému financování vysokých škol v ČR chápala a chápe jako otázku politické volby.

Výsledky analýzy poukazují na postoje RVŠ jako celku. Dokumenty jsou přijímány hlasováním členů RVŠ, proto nemůžu z provedeného výzkumu usuzovat na změny postojů zástupců RVŠ jako jednotlivců.

Česká konference rektorů, stejně jako RVŠ, nemění svůj přístup k politice školného na VVŠ. V roce 2001 ocenila snahy o otevření diskuze na toto téma. Ve svých dokumentech se nevyjadřuje pro jeho zavedení, ani proti němu. Klade však podmínky, které musejí být splněny v případě implementace školného. Postoje k otázce školného na VVŠ ČR nezávisle na vývoji ekonomické situace země a finanční situaci vysokého školství. Tyto změny však refletovala.

Veřejné mínění k problematice zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách nebylo ve sledovaném období vyhraněno. Z průzkumů vyplynulo, že polovina občanů ČR je pro zavedení školného, polovina proti. Celkově však občané dokázali pozitivně ohodnotit možné přínosy školného. Výsledky průzkumů poukazují také na fakt, že občané pohlížejí na vzdělání jako na investici. Většina dotázaných občanů zároveň vyjadřuje obavy z možnosti omezení přístupu ke vzdělání u osob s nižším socioekonomickým statusem. Tato skutečnost (spolu s dalšími faktory) pravděpodobně stojí za nevyhraněným postojem občanů k otázce školného.

Studentská komora Rady vysokých škol deklarovala po celé zkoumané období odmítavý postoj k politice zavedení školného na veřejných vysokých školách. Vzdělání chápe jako právo. Původně byla ochotna diskutovat možnost zavedení zápisného na vysokých školách. Po roce 2010, v souvislosti s finanční situací vysokých škol, odmítla akceptovat i tuto formu zpoplatnění studia.

Z průzkumů mínění studentů plyne, že jejich postoje k politice školného jsou rozpolcené. Stejně jako občané ČR hodnotí pozitivně přínosy školného. Problém vidí

v možnostech zachovat rovný přístup ke vzdělání studentům ze všech socio-ekonomických skupin.

3.5 Interpretace výstupů analýzy pomocí teorie veřejné politiky

Pro vysvětlení výsledků analýzy aktérů a jejich postojů k politice zavedení poplatků za studium na vysokých školách v ČR je možné využít východisek teoretického konceptu koalic aktérů, který formulovali Sabatier a Jenkins-Smith (viz např. Sabatier, Jenkins-Smith, 1993). Autoři ve své teorii hovoří o tom, že v procesu tvorby politiky dochází k formaci koalic aktérů, které se spojují s cílem prosadit určitou politiku. Pojivem jsou zde základní hodnoty, přesvědčení (belief systems), které aktéři sdílejí.

Z výsledků analýzy vyplývá závěr, že v diskuzi aktérů vysokoškolské politiky (zejména politické reprezentace a reprezentace vysokých škol) tyto základní hodnoty a přesvědčení chyběly. Postoje Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy se měnily v čase (nebyly stabilní). U ostatních aktérů převládala názorová nevyhraněnost. Aktéři akceptovali pozitiva, které školné do systému financování vysokých škol může přinést. Zároveň však vnímali jeho negativa a reflektovali aktuální situaci ve financování vysokého školství.

V českém vysokém školství (mezi aktéry vysokoškolské politiky) neexistují jasně formulované postoje a hodnoty směrem k politice zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách. Z toho důvodu nedošlo ani k formování koalic aktérů, které by byly schopny, v procesu tvorby politiky školného na VVŠ, tuto politiku prosadit.

Sabatier a Jenkins-Smith in Beverwijk, Goedegebuure, Huisman (2008) rozlišují mezi tzv. zralým subsystémem³¹ (*mature subsystem*) a teprve vznikajícím subsystémem (*nascent subsystem*). Zralý subsystém existuje delší období. Přesvědčení, hodnoty a pozice aktérů jsou jasně vymezeny. Tyto vlastnosti chybí vznikajícím- novým

³¹ Subsystém- prostor, ve kterém se formuje určitá politika a dochází zde ke střetu aktérů z různých koalic (v našem případě prostor diskuze politiky zavedení poplatků za studium na VVŠ v ČR)

subsystémům. Navíc v nich panuje nedůvěra mezi aktéry (nevyjasněné pozice, vztahy). Analýza aktérů poukázala právě na prostředí nedůvěry, které se v procesu diskuze školního mezi aktéry vysokoškolské politiky vytvořilo. Subsystém/ prostor diskuze politiky zavedení poplatků na VVŠ je tedy možné, pole definice Sabatiera, považovat za nezralý, nově vznikající.

Závěr

Tvorba politiky je komplexní proces, do kterého vstupuje celá řada faktorů. Ve své práci nabízím náhled na proces tvorby politiky zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách z pozice aktérů vzdělávací politiky v období let 1992-2012. Aktéři jsou důležitým prvkem v tomto procesu, významně ho ovlivňují a přispívají k formulaci výsledné podoby politiky.

Diskuze politiky zavedení poplatků za studium na VVŠ začala v podmínkách ČR hned v období po převratu. Nové ekonomické a sociální podmínky země vedly u některých aktérů ke změně v přístupu ke vzdělávání. Vzdělávání přestali vnímat jako statek, který má být výhradně poskytován státem. Místo toho jej identifikovali jako investici jednotlivce do rozvoje vlastního lidského kapitálu. Chápání vzdělání jako investice s sebou přináší také změnu v způsobu zabezpečení jeho financování. Nové definici vzdělání, jako investici, odpovídá financování formou zpoplatnění studia těm subjektům, kteří jsou nositeli kapitálu.

Finanční situace vysokých škol se ve zkoumaném období zhoršovala. Veřejné prostředky, ze kterých bylo vysoké školství výhradně financováno, nedostatečně pokrývaly jeho nároky. Doporučení mezinárodních aktérů (OECD, Světová banka) směřovaly k implementaci některé z forem zpoplatnění studia, která by doplnila omezené veřejné zdroje a využila možnosti mechanismu investičního přístupu k financování vysokých škol.

V legislativním rámci českého vysokého školství však prozatím nedošlo k vymezení prostoru pro možnost výběru poplatků za studium na veřejných vysokých školách. V současnosti jsou vybírány jen poplatky spojené se studiem v případě překročení standardní délky studia a v programech celoživotního vzdělávání.

Z výsledků analýzy postojů aktérů plyne několik závěrů. Postoje MŠMT k politice školného na VVŠ ve sledovaném období nebyly stabilní, měnili se v čase. Ostatní aktéři vysokoškolské politiky nezaujali k politice zavedení poplatků vyhraněný postoj. Jediným aktérem s jasně definovaným přístupem ke školnému na veřejných vysokých

školách byla Studentská komora Rady vysokých škol, která jej po celé zkoumané období odmítala.

Tyto výstupy je možné interpretovat za použití Sabatierovi teorie koalic aktérů. Právě hodnoty a přesvědčení považuje Sabatier za stěžejní při snaze o prosazení určité politiky. Chybějící a nestabilní základní hodnoty v otázce politiky školního neumožnily formaci koalice aktérů, která by politiku v prostředí českého vysokého školství prosadila.

S nejasností hodnot a přesvědčení v politice zavedení poplatků za studium na vysoké škole souvisí i vzájemná nedůvěra mezi aktéry, která v procesu diskuze politiky v českém prostředí vysokoškolské politiky vznikla. Aktéři bez poznání hodnot svých “konkurentů” nemohou určit jejich pozici a moc v prostoru diskuze politiky. Z toho plyne nedůvěra a omezení ve snahách o dosažení konsenzu v tvorbě politiky (Sabatier a Jenkins- Smith in Beverwijk, Goedegebuure, Huisman, 2008).

Na základě závěrů analýzy vyvozují tato doporučení. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy by mělo, jako hlavní prosazovatel politiky zavedení poplatků, jednoznačně definovat hodnoty, které s politikou školního spojuje a tyto konzistentně deklarovat a prosazovat v diskuzi s ostatními aktéry vysokoškolské politiky. Tento krok by mohl napomoci vytvořit atmosféru důvěry mezi aktéry a usnadnit její formulaci v podmínkách českého vysokého školství.

Otázkou, na kterou nemohu z výsledků své analýzy odpovědět, zůstává, jaká je “spodní dynamika” hodnotové orientace aktérů vysokoškolské politiky k politice školního na VVŠ v ČR. Zda v názorech jednotlivců v rámci zkoumaných skupin převládá příklon či odklon od investičního přístupu k financování vysokých škol (zda tedy reálně existuje prostor pro jeho budoucí diskuzi). Důležitým je také prozkoumání mezinárodního diskursu k dané problematice. Zmíněné otázky nemohli být, vzhledem k omezenému rozsahu práce, zodpovězeny v této práci a zůstávají námětem pro další výzkum.

Summary

In my thesis I try to clarify the process of cost-sharing policy discussion in the Czech higher education system. The important role in this process play stakeholders. The policy of tuition fees implementation in the Czech higher education system seems to be very controversial. Looking at the attitudes of stakeholders can be useful in the explanation of cost-sharing problemacy in the Czech higher education settings.

Firstly I present a theoretical framework. This entails four domain parts: higher educational policy, explanation of cost-sharing concept, theoretical concepts related to the research subject and description of tertiary education system a system of its financing. Theoretical framework helps me to organize up to now knowledge of the studied field and create an explanatory framework for interpretation of analysis outcomes.

In the analytical part I study the official documents of selected stakeholders and polls on the topic of cost-sharing. The aim of this technique is to reveal the development of stakeholder attitudes to the policy of cost-sharing in the time period of 1992- 2012. According to the result of analysis, I draw this conclusion. The attitudes of Ministry of education has changed over the period of interest (weren't stable), the attitudes of organization of higher education representation were not clearly defined, the position of citizens of Czech Republic was similar to the representation one and students' attitudes, represented by SK RVŠ, were negative to the policy of cost-sharing (polls of students reveals, that students attitudes are not clarified)

The conclusion of analysis is based on the theoretical concept of advocacy coalition framework (Sabatier, Jenkins-Smith, 1993). The attitudes of stakeholders in the defined period were inconsistent. There wasn't a space for coalition framework, which on the basis of Sabatier theory, enforce a policy to be implemented.

Seznam zkratek

BKTV- Bílá kniha terciárního vzdělávání

CSVŠ- Centrum pro studium vysokého školství

CVVM- Centrum pro výzkum veřejného mínění

ČKR- České konference rektorů

ČR- Česká republika

EU- Evropská unie

MŠMT- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

MFČR- Ministerstvo financí České republiky

OECD- Organisation for Economic Co-operation and Development

OP VK- Operační program Vzdělání pro konkurenceschopnost

SK RVŠ- Studentská komora Rady vysokých škol

STEM- Středisko empirických výzkumů

RVŠ- Rada vysokých škol

VVŠ- Veřejné vysoké školy

Seznam tabulek a obrázků

Obrázek 1: Model koalic aktérů	23
Tabulka 1: Etické rámce vzdělávací politiky	15
Tabulka 2: Celkový počet studentů veřejných vysokých škol v období let 2002-2010..	39
Tabulka 3: Vývoj rozpočtů vysokých škol v letech 2005-2011	45
Tabulka 4: Výdaje na studenta v českém vysokém školství v období let 2007-2012.....	45
Tabulka 5: Postoje voličů k otázce školného podle rozřazení na pravolevém kontinuu (1996).....	73
Tabulka 6: Postoje občanů ČR k zavedení školného na VŠ (2001).....	73
Tabulka 7: Postoje občanů ČR k zavedení školného na VŠ (2004):.....	75
Tabulka 8: Analýza událostí politiky zavedení poplatků za studium na veřejných vysokých školách v ČR (1992- 2012)	83

Použité zdroje

BROŽOVÁ, D.: *Kapitoly z ekonomie trhů práce*. Praha- Oeconomica. 2006. 173 s. ISBN 80-245-1120-7

MATEJŮ, P et al.: *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2009. 80 s. ISBN 978-80-254-4519-8.

KALOUS, J. a A. VESELÝ. eds. *Vzdělávací politika České republiky v globálním kontextu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. 181 s. ISBN 80-246-1261-5.

KALOUS, J. a A. VESELÝ. eds. *Teorie a nástroje vzdělávací politiky*. Praha: Nakladatelství Karolinum. 2006. 172 s. ISBN 80-246-1260-7.

STIGLITZ, Joseph E. *Ekonomie veřejného sektoru*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1997, 661 s. ISBN 80-7169-454-1.

MUSGRAVE, R., MUSGRAVEOVÁ, P.: *Veřejné finance v teorii a praxi*, Management press, Praha, 1994, s. 511. ISBN 80-85603-76-4.

POTŮČEK, M.: *Veřejná politika*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2005. 396 s. ISBN 978-80-86429-50-2.

PRUDKÝ, L; PABIAN, P; ŠIMA, K.: *České vysoké školství Na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělání 1989- 2009*. Praha: Grada Publishing, 2010. 168 s. ISBN 978-80-247-3009-7

VESELÝ, A. a M. NEKOLA (Ed.) 2007. *Analýza a tvorba veřejných politik. Přístupy, metody a praxe*. 1.vyd. Praha: SLON, 2007. s. 396. ISBN 80-86429-50-4.

Online dokumenty a zdroje

ADÁMKOVÁ, P. *Právní regulace financování školství, vědy a výzkumu*. Brno, 2009. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/19147/pravf_d/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Petr Mrkývka, Ph.D.

ANCHOR, J.R., J. FIŠEROVÁ, K. MARŠÍKOVÁ a V. URBÁNEK. Student Expectations of the Financial Returns to Higher Education in the Czech Republic and England: Evidence from Business Schools. *Economics of Education Review* [online]. 2011, vol. 11, no. 4, 673- 681 [cit. 2012-05-08]. ISSN 0272-7757. Dostupné z:

<http://20.132.48.254/ERICWebPortal/search/recordDetails.jsp?ERICExtSearch_Descriptor=%22Agronomy%22&_pageLabel=RecordDetails&accno=EJ927262&_nfls=false>

BARR, N. Higher education funding. Oxford review of economic policy [online]. 2004, vol. 20, no. 2, pp. 264- 283 [cit. 2012-05-09]. Dostupné z: <http://eprints.lse.ac.uk/288/1/Barr_2004a_OXREP040429.pdf>.

BECKER, G. S. Human Capital A a theoretical and empirical analysis with special reference to education. 2nd.ed. New York: NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, 1975. p. 269 ISBN 0-87014-513-4. Dostupné z: <<http://www.nber.org/chapters/c3730.pdf>>.

BEVERWIJK, J., GOEDEGEBUURE, L. a HUISMAN, J. Policy change in nascent subsystems: Mozambican higher education policy 1993-2004. *Policy Science*. 2008, č. 41, s. 357-377. DOI: 10.1007/s11077-008-9072-0. Dostupný z WWW: <<http://dx.doi.org/10.1007/s11077-008-9072-0>>.

BOUDOVÁ, M. *Možnosti zavedení školného v ČR*. Brno, 2006. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/8f96qu>>. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Fakulta ekonomicko-správní. Vedoucí práce Ing. Katarína Poluncová.

BRUGHA, R a Z. VARVASOVSKY. Stakeholder analysis: a review. *Health policy and planning*. [online]. 2000, vol. 15, no. 3, pp. 239- 246 [cit. 2012-04-14]. ISSN 14602237 DOI: 10.1093/heapol/15.3.239. Dostupné z: <<http://heapol.oxfordjournals.org/content/15/3/239.full.pdf+html>>.

BUCHANAN, J. a R. D. TOLLISON. *The theory of public choice- II*. 2 Rev.ed. Michigan: The University of Michigan Press, 1984. p. 457. ISBN 0-472-10040-8. Dostupné z: <http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=bX3TbknHJj8C&oi=fnd&pg=PA1&dq=Buchanan+theory+of+Public+choice&ots=SoGioTp0bA&sig=GuIG8PHXcmhjwpDbOGjoTBMaDcA&redir_esc=y#v=onepage&q=Buchanan%20theory%20of%20Public%20choice&f=false>.

DELANTY, G.: Challenging Knowledge: The University in the Knowledge Society. Buckingham: *The Society for Research into Higher Education and Open University Press*, 2001, pp. 1-22. ISBN 0-335-20579-8. Dostupný z: <<http://www.mcgraw-hill.co.uk/openup/chapters/033520578X.pdf>>.

FILE, J., T. WEKO, A. HAUPTMAN, B. KRISTENSEN a S. HERLITSCHKA. *Tertiary Review Czech Republic: Country Note*. OECD, 2006, p. 89. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/thematic-review-of-tertiary-education-tertiary-review-czech-republic-country-note>>.

FINARDI, S. *Financování vysokých škol v roce 2008* [online]. Institut pro analýzy vysokého školství, 2008, 11 s. [cit. 2012-03-09]. Dostupné z: <http://www.vysokeskoly.org/financovani_2008.pdf>.

FISHER, J. *Příprava rozpočtu na rok 2012: 9. zasedání S RVŠ* [online]. 2011 [cit. 2012-03-08]. Dostupné z: <www.radavs.cz/prilohy/9s7_rozpocet_fischer.ppt>.

GOLDER, B. and GAWLER, M. *Cross-Cutting Tool Stakeholder Analysis*. WWF, 2005, p. 8. Dostupné z WWW: <www.panda.org/.../1_1_stakeholder_analysis>.

HAMPL, M. Trojí přístup k veřejným statkům. Finance a úvěr [online]. 2001, roč. 51, č. 2, 111- 125 [cit. 2012-04-09]. ISSN: 0015-1920. Dostupné z: <http://journal.fsv.cuni.cz/storage/146_004_111_125.pdf>.

HÁVA, P. *Přehled nejdůležitějších metod analýzy politik a první skupina metod* [online]. 2007 [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <<http://samba.fsv.cuni.cz/~hava/DIPLOMOVY%20SEMINAR%202012/>>.

Jaké změny v zákonech o vysokých školách jsou nezbytné?. *Hospodářské noviny* [online]. 2012-03-04 [cit. 2012-04-10]. ISSN 1213- 7693. Dostupné z: <<http://dialog.ihned.cz/komentare/c1-54904160-jake-zmeny-v-zakonech-o-vysokych-skolach-jsou-nezbytnne->>.

JOHNSTONE, B. D. The economics and politics of cost sharing in higher education: comparative perspectives. *Economics of Education Review* [online]. 2003, vol. 23, 403-410 [cit. 2012-05-09]. DOI: :10.1016/j.econedurev.2003.09.004. Dostupné z: <http://upi-yptk.ac.id/Ekonomi/Johnstone_the-economics.pdf>.

KOUCKÝ, J., A. BARTUŠEK a J. KOVAŘOVIC. *Nerovnosti v přístupu k terciárnímu vzdělání: Evropské země 1950-2005: Analytická studie* [online]. Praha: Středisko vzdělávací politiky, 2007, 61 s. [cit. 2012-05-01]. Dostupné z: <<http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/download/Nerovnosti%20v%20pristupu%20ke%20vzdelani%202007.pdf>>.

KOUCKÝ, J. a A. BARTUŠEK: *Nerovnosti v přístupu k terciárnímu vzdělávání v ČR a v Evropě*. Praha: Středisko vzdělávací politiky. Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta. 2009. 31 s. Dostupné z: <<http://www.strediskovzdelavacipolitiky.info/download/Nerovnosti%20Expertiza%20Oct09.pdf>>.

KURUCOVÁ, E., E. LEŠKOVÁ, K. NEMUMANOVÁ, H. MAREČKOVÁ a M. SEDLÁČEK. *Školská politika České republiky a aplikace vybraných konceptů analýzy policy: Working Paper č. 28*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. 25 s. Dostupné z: <http://www.iips.cz/data/files/Analyzy_Working_Papers_pdf/kurucova-skolska-politika.pdf>.

London School of Economics [online]. 2003 [cit. 2012-05-10]. Dostupné z: <http://econ.lse.ac.uk/staff/nb/index_own.html>.

MALÝ, Ivan. *Veřejné statky a veřejně poskytované statky*. [online]. [cit. 2012-05-01]. Dostupné z: <www.econ.muni.cz/~ivan/xxx/subjects/ver_econ/statky2.doc>.

MOSTEANU, Tatiana a G. C. CRETAN. Education and the Characteristics of Public Goods: Overlaps and Differences. *Theoretical and Applied Economics* [online]. 2011, vol. 18, no. 9, pp. 33-40 [cit. 2012-05-01]. ISSN 18418678. Dostupné z: <<http://ehis.ebscohost.com.ezproxy.is.cuni.cz/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&hid=4&sid=58ca1d0a-3076-44b6-a0c3-3c517c835797%40sessionmgr4>>.

MOURALOVÁ, M. *Analýza aktérů: Problémy české společnosti a veřejná politika* [online]. 2008 [cit. 2011-11-09]. Dostupné z: <<http://www.google.cz/search?gcx=w&sourceid=chrome&ie=UTF-8&q=analyza+akteru>>.

MOURALOVÁ, M. *Učitelé jako aktér vzdělávací politiky: Jaké jsou a z čeho pramení postoje učitelů k podobě vzdělávací politiky? Projekt doktorské práce* [online]. 8 s. [cit. 2011-11-09]. Dostupné z: <iss.fsv.cuni.cz/ISS-138-version1-100316_Mouralova_projekt.doc>.

NEKOLA, M. *Téma 8: Organizace a aktéři ve veřejné politice* [online]. 2012 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <<http://nekola.verejna-politika.cz/vyuka/metody-analyzy-politik-map-/>>.

NISKANEN, William A. *Bureaucracy*. New Brunswick, NJ: Aldine Transaction, 2007, p. 241. ISBN 978-020-2309-590. Dostupné z: <http://www.google.cz/books?hl=cs&lr=&id=dOYe1ld9F1QC&oi=fnd&pg=PA4&dq=Bureaucracy+and+representative+government&ots=bA3NNkQHmt&sig=hiK3eOSmhbhNvZ7Fen767ZcQHmg&redir_esc=y#v=onepage&q=Bureaucracy%20and%20representative%20government&f=false>.

NOVÁČEK, L. Přístupy k placení školného. *Aula* [online]. 2005, roč. 13, č. 1, 77- 86 [cit. 2012-04-11]. ISSN 1210-6658. Dostupné z: <<http://www.csvs.cz/aula/clanky/29-2005-1-pristupy-k-placeni.pdf>>.

OECD - Thematic Review of Tertiary Education. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/oecd>>.

OLSSSEN, M., CODD, J. and O'NEIL, A. M. *Education policy: Globalization, Citizenship and Democratization*. 1st.ed. London: SAGE Publications, 2004. p. 337. ISBN 0-7619-7469-5. Dostupné z WWW: <http://books.google.cz/books?id=UI33FIKW0SAC&printsec=frontcover&dq=Education+policy&hl=cs&sa=X&ei=GiOdT8_SJ4zo-gau4KT9Dg&ved=0CDsQ6AEwAQ#v=onepage&q=Education%20policy&f=false>.

RIZVI, F. and LINGARD, J. *Globalizing education policy*. 1st.ed. Abingdon: Routledge, 2009. p. 228 ISBN O-203-86739-4. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=BRu8Aguq7IIC&printsec=frontcover&dq=Education+policy&hl=cs&sa=X&ei=GiOdT8_SJ4zo-gau4KT9Dg&ved=0CFAQ6AEwBA#v=onepage&q=Education%20policy&f=false>.

SABATIER, P. A. Toward Better Theories of the Policy Process. *Political Science and Politics*. 1991, No. 2, pp. 147-156. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/419923>>

SABATIER, P. A. a H. C. JENKINS- SMITH. *Policy change and learning: an advocacy coalition approach*. 1st.ed. Boulder: Westview Press, 1993. ISBN 978-0813316499. Dostupné z: <http://books.google.cz/books/about/Policy_Change_And_Learning.html?id=wT5bZ816OXAC&redir_esc=y>.

SAMUELSON, P. A. The Pure Theory of Public Expenditure. *The Review of Economics and Statistics*[online]. 1954, vol. 36, no. 4, p. 387- [cit. 2012-05-10]. ISSN 00346535. DOI: 10.2307/1925895. Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/1925895?origin=crossref>>.

SIMONOVÁ, Natálie. Nerovnosti v přístupu ke vzdělání. *Socioweb* [online]. 2003 [cit. 2012-05-01]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=171&lst=105>>.

SCHEUERMAN, W. Globalization, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2010 Edition)*, Edward N. Zalta (ed.), Dostupné z WWW: <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2010/entries/globalization/>>.

Sedláková, S. *Vysokoškolské vzdělání - soukromý či veřejný statek?* Praha, 2008, Bakalářské práce, Vysoká škola ekonomická, Fakulta národohospodářská, Dostupné z: < <http://theses.cz/dok/rfmgr.pl>>.

Seznam vlád Česka. In: *Wikipedie* [online]. 2011-07-23 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Seznam_vl%C3%A1d_%C4%8Ceska>.

SHERIF, K. F. *The Advocacy Coalition Framework: An assessment* [online]. [cit. 2012-03-08]. Dostupné z: <http://www.ksherif.com/images/Lecture_9-The_Advocacy_Coalition_Framework.ppt>.

SLÁDEK, J. Studentská „levičácká verbež“ není ta skutečná hrozba. *IDNES.cz* [online]. 2012 [cit. 2012-05-10]. ISSN 1213-0702. Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/studenti-tyden-neklidu-komentar-reforma-vysokycgh-skol-levicacka-verbez-1lq-domaci.aspx?c=A120229_1740710_domaci_kot>.

Společnost vědění / Učíci se společnost. Kabinet informačních studií a knihovnictví [online]. 2010-05-21 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Spole%C4%8Dnost_v%C4%9Bd%C4%9Bn%C3%AD/_U%C4%8D%C3%ADc%C3%AD_se_spole%C4%8Dnost>.

STEELE, F. *Event History Analysis* [online]. 2005 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <<http://eprints.ncrm.ac.uk/88/1/MethodsReviewPaperNCRM-004.pdf>>.

ŠTIKA, M. Financování vysokého školství de lege ferenda. *VŠEHRD: Časopis českých právníků* [online]. 2012 [cit. 2012-05-10]. ISSN 1801-3678. Dostupné z: <<http://casopis.vsehrd.cz/2012/03/financovani-vysokeho-skolstvi-de-lege-ferenda/#fn-832-4>>.

TURNOVEC, F. *Pracovní text ke grantu GA ČR: Mikroekonomie vysokoškolského vzdělávání a metody hodnocení vědecké výkonnosti na vysokých školách (2004-2006)* [online]. 2004 [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <ies.fsv.cuni.cz/default/file/download/id/212>.

Veřejný statek. *Wikipedie* [online]. 2012-04-15 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ve%C5%99ejn%C3%BD_statek>.

VESELÝ, A., Z. DRHOVÁ a M. NACHTMANNOVÁ: *Veřejná politika proces její tvorby. Co je „policy“ a jak vzniká*. Praha: CESES FSV UK, 2005. s. 33-39. ISSN: 1801-1519. <Dostupné z: www.ceses.cuni.cz/CESES-20-version1-sesit05_08_vesely.pdf>.

VESELÝ, A. Společnost vědění jako teoretický koncept. *Sociologický časopis*. 2004, vol. 40, no. 4, pp. 433–446. ISSN: 0038-0288 Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/19312e4bc874d3b9d93fde75d4b74099fc4fead2_533_413vesely16.pdf>.

VOJKŮVKA, V. Spoluúčast na hrazení studia. *Českomoravská konfederace odborových svazů* [online]. [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://osz-stare.cmkos.cz/CZ/Z_tisku/Bulletin/04_2002/studium.html>.

TAYLOR, S. et. al.. *Educational policy and the policy of change*. 1. ed. Abingdon: Routledge, 1997. p. 197. ISBN 0-415-11870. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?id=t4amV7wzDq8C&printsec=frontcover&dq=education+policy&hl=cs&sa=X&ei=K7ybT_6FIMmE-wbTvuT6Dg&redir_esc=y#v=onepage&q=education%20policy&f=false>.

Tertiary Education for the Knowledge Society: OECD Thematic Review of Tertiary Education: Synthesis Report [online]. OECD, 2008, 20 s. [cit. 2012-04-05]. Dostupné z: <<http://www.oecd.org/dataoecd/20/4/40345176.pdf>>.

TROWLER, Paul. *Education Policy*. 2nd. ed. London: Routledge, 2003. p. 219. ISBN 0-415-27553-9. Dostupné z WWW: <<http://books.google.cz/books?id=8f8CVSLTQGEC&printsec=frontcover&dq=Education+policy&hl=cs&sa=X&ei=iKqbT53uEoGF-wbuiOjxDg&ved=0CDMQ6AEwAA#v=onepage&q=Education%20policy&f=false>>.

YAMAGUCHI, K. *Event history analysis*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications, c1991, 182 s. ISBN 08-039-3324-X. Dostupné z: <http://books.google.sk/books?hl=cs&lr=&id=k5SPVVgIdXAC&oi=fnd&pg=PR9&dq=Event+history+analysis&ots=JrPAWXmMaw&sig=7bh-UX8ALW-DXHT4itEPLNe976E&redir_esc=y#v=onepage&q=Event%20history%20analysis&f=false>.

Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR v aktuálním znění

Zákon č. 111/1998 SB., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách)

Dokumenty a zdroje využité v analýze aktérů

CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Názory na dostupnost a financování vysokoškolského vzdělání* [online]. 2004, 2 s. [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100429s_or41229.pdf>.

CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ. *Názory veřejnosti na aktuální problémy českého školství* [online]. 2004, 3 s. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100430s_or41230.pdf>.

ČESKÁ KOFERENCE REKTORŮ. *Usnesení 113. zasedání Pléna České konference rektorů* [online]. 2011, 3 s. [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://crc.muni.cz/pdf/resolutions/113_cs.pdf>.

ČESKÁ KOFERENCE REKTORŮ. *Usnesení 61. zasedání Pléna České konference rektorů* [online]. 2001 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <<http://crc.muni.cz/resolutions/61.html>>.

ČESKÁ KONFERENCE REKTORŮ. *Idea reformy terciárního vzdělávání* [online]. 2010, 7 s. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <http://crc.muni.cz/pdf/documents/idea_reformy.pdf>.

ČESKÁ KONFERENCE REKTORŮ. *Stanovisko České konference rektorů k Bílé knize terciárního vzdělávání* [online]. 2008. [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://crc.muni.cz/pdf/vyr_zpravy/bila_kniha_stanovisko_ckr.pdf>.

ČESKÁ KONFERENCE REKTORŮ. *Statut České konference rektorů* [online]. 2008, 6 s. [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <<http://crc.muni.cz/pdf/statute/statut.pdf>>

Hodnocení stavu společnosti. *Středisko empirických výzkumů: Trendy 1/2002* [online]. 2002 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/256>>.

HUK, J. Školné a odpovědnost. *Středisko empirických výzkumů: Trendy 2002* [online]. 2002 [cit. 2012-05-10]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/258>>.

KOTÁSEK, J., D. GREGER a I. PROCHÁZKOVÁ. *Požadavky na školní vzdělání v České republice: Národní zpráva pro OECD* [online]. 2004, 51 s. [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <<http://userweb.pedf.cuni.cz/uvrv/adminaj/download/b4.pdf>>.

LIŠKA, O. a P. MATEJŮ. Drama okolo školného se nekoná. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2009 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/ondrej-liska-petr-mateju-drama-okolo-skolneho-se-nekona>>.

MATĚJŮ, P. *Životní náklady studentů, zdroje jejich financování a představy o spoluúčasti* [online]. 2004 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <www.isea-cz.org/attachments/doc333/Mateju.pdf>.

MATĚJŮ, P., S. WEIDNEROVÁ a L. MÜNICH. *Pracovní návrh věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům* [online]. 2011, 67 s. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://isea-cz.org/Portals/0/VZZFPS_pracovni_navrh_11_08_31.pdf>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Druhá verze pracovního návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách [online]. 2011, [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/pro-novinare/msmt-zverejnilo-druhou-verzi-navrhu-vecneho-zameru-zakona-o>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Pracovní návrh věcného záměru zákona o vysokých školách*. 2011. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/uploads/Pracovni_navrh_vecneho_zameru_23_02_2011.pdf>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Reakce na připomínky k Bílé knize terciárního vzdělávání vzešlé z veřejné diskuse* [online]. 2008 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/bila-kniha/vyporadani-pripominek-k-bile-knize-terciarniho-vzdelavani-a>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2000– 2005* [online]. 2000, 2007-11-01 [cit. 2012-04-17]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dlouhodoby-zamer-ministerstva>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2006- 2010* [online]. 2005, 38 s. [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <http://aplikace.msmt.cz/PDF/DZ_SWOT_30_8_05.pdf>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. *Dlouhodobý záměr vzdělávací a vědecké, výzkumné, vývojové, umělecké a další tvůrčí činnosti pro oblast vysokých škol na období 2011- 2015* [online]. 2010, 29 s. [cit. 2012-04-18]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/dlouhodoby-zamer-vzdelavaci-a-vedecke-vyzkumne-vyvojove-a>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. *Zásady a pravidla financování veřejných vysokých škol pro rok 2012 a další: Pracovní verze pro jednání Reprezentativní komise 15.12.2010* [online]. 2010, 24 s. [cit. 2012-03-04]. Dostupné z: <http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/PrF-dokumenty/Patecnik/Patecnik_2010/Zasady-a-pravidla-financovani-2012_15-12-2010.pdf>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, mládeže a tělovýchovy. *Koncepce reformy vysokého školství* [online]. 2004, 49 s. [cit. 2012-04-16]. Dostupné z: <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/koncepce-reformy-vysokeho-skolstvi-v-cr>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Hlavní výsledky výzkumu studentů EUROSTUDENT IV* [online]. 2009 [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <<http://rtv.reformy-msmt.cz/soubory-ke-stazeni/vyzkumy/>>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Koncepce reformy terciárního vzdělávání v ČR* [online]. 2007, 19 s. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <www.msmt.cz/file/101_1_1/>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Návrh Věcný záměr zákona o finanční pomoci studentům* [online]. 2011, 52 s. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <eklep.vlada.cz/eklep/getAttachment?id=ma_rack8q9jftf2.docx>.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Věcný záměr zákona o vysokých školách* [online]. 2011, 52 s. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <<http://www.ceskapozice.cz/sites/default/files/vszpdf.pdf>>.

MINKSOVÁ, L. Vysokoškoláci – přehled hlavních sociologických výzkumů realizovaných v ČR. *Data a výzkum - SDA Info* [online]. 2010, vol. 4, no. 1, 39- 60 [cit. 2012-04-25]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: <http://archiv.soc.cas.cz/download/1078/DaV10_1_s39_60.pdf>.

Návrh zákona o změně ve financování studia na vysoké škole [online]. 2001 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <<http://www.isea-cz.org/Aktuality/Posledn%C3%AD%C4%8DI%C3%A1nkyakoment%C3%A1%C5%99e/tabid/64/articleType/ArticleView/articleId/456/Default.aspx>>

Obyvatelstvo. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Obyvatelstvo>>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Záznam z 15. zasedání předsednictva Rady vysokých škol uskutečněného dne 25. 10. 2001* [online]. 2001, 8 s. [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <http://www.radavs.cz/a_index.php?historie=2&oblast=16>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Záznam z 21. zasedání předsednictva Rady vysokých škol uskutečněného dne 20. října 2011* [online]. 2011, 9 s. [cit. 2012-04-11]. Dostupné z: <<http://www.radavs.cz/clanek.php?c=1252&oblast=16>>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Hlavní usnesení přijatá na 9. zasedání sněmu Rady vysokých škol dne 24. listopadu 2011* [online]. 2011, 2012-05-10 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <<http://www.cuni.cz/UK-3874.html>>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. Přípomínky Rady vysokých škol k věcnému záměru zákona o vysokých školách zveřejněnému MŠMT dne 9. 9. 2011. [online]. 2011. [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <[http://senat.tul.cz/.../21p11d\)_254pril_Pripominky_RVS_k_VZZ_o_VS.doc](http://senat.tul.cz/.../21p11d)_254pril_Pripominky_RVS_k_VZZ_o_VS.doc)>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Věcné záměry zákonů o vysokých školách a finanční pomoci- úvodní rekapitulace* [online]. 2011 [cit. 2012-03-26]. Dostupné z: <<http://www.radavs.cz/clanek.php?c=1295&oblast=79>>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Závěry z ankety uspořádané RVŠ v listopadu 2001 k aktuálním problémům terciárního vzdělávání a k materiálu "Věcný záměr zákona o financování vysokých škol" (tj. k problematice školného): Materiál pro 17. zasedání předsednictva Rady VŠ 17. ledna 2002* [online]. 2001 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.radavs.cz/a_clanek.php?c=50&oblast=31&historie=2>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Financování veřejných vysokých škol v České republice v kontextu zemí OECD* [online]. 2001, 16 s. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.radavs.cz/a_clanek.php?c=10&oblast=32&historie=2>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Přípomínky Rady vysokých škol k návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách: Materiál schválený na 22. zasedání předsednictva Rady VŠ dne 8. 12. 2011* [online]. 2011, 31 s. [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <<http://www.radavs.cz/clanek.php?c=1275>>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Přípomínky Rady vysokých škol k návrhu věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům: Materiál schválený na 22. zasedání předsednictva Rady VŠ dne 8. 12. 2011* [online]. 2011, 135 s. [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <<http://www.radavs.cz/clanek.php?c=1275>>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Záznam z mimořádného zasedání předsednictva Rady vysokých škol uskutečněného dne 1. prosince 2011* [online]. 2011, 3 s. [cit. 2012-04-20]. Dostupné z: <www.radavs.cz/prilohy/mpzaznam.doc>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Připomínky Rady vysokých škol k věcnému záměru zákona o vysokých školách zveřejněnému MŠMT dne 9. 9. 2011* [online]. 2011 [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <senat.tul.cz/pRVS/pripominky_k_PNVZ_vyporadani.pdf>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Stanovisko Rady vysokých škol k materiálu "Bílá kniha terciárního vzdělávání"* [online]. 2008, 4 s. [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <www.radavs.cz/prilohy/8s7RVSkBKTV.doc>.

RADA VYSOKÝCH ŠKOL. *Statut Rady vysokých škol*. 2010, 16 s. Dostupné z: <www.radavs.cz/prilohy/Statut2010.doc>.

POPELA, P. a M. HODULÍK. *Věcné záměry zákonů o vysokých školách a finanční pomoci-úvodní rekapitulace* [online]. 2012 [cit. 2012-04-14]. Dostupné z: <www.radavs.cz/prilohy/1s9_VZ_o_VSFP_popela.ppt>.

RYŠAVÝ, D. Úskalí on-line dotazování při měření postojů vysokoškoláků a pracovníků vysokých škol. *Data a výzkum - SDA Info* [online]. 2011, vol. 5, no. 1, pp. 85- 103 [cit. 2012-05-10]. ISSN 1802-8152. Dostupné z: <http://dav.soc.cas.cz/uploads/8f987d50b21ab8d16019be33993ccfd4920b4893_DaV1101_p085_103_Rysavy.pdf>.

SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR. *Vysoké školství: elitářský systém Čechům nevadí*[online]. 2006, 4 s. [cit. 2012-04-06]. Dostupné z: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100569s_or60406b.pdf>.

Stanovisko České konference rektorů k „Věcnému záměru zákona o finanční pomoci studentům. *Univerzita Karlova v Praze: i-FORUM* [online]. 2011 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <<http://iforum.cuni.cz/IFORUM-11727.html>>.

Stanovisko a připomínky České konference rektorů k „Věcnému záměru zákona o vysokých školách. *Univerzita Karlova v Praze: i-FORUM* [online]. 2011 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <<http://iforum.cuni.cz/IFORUM-11726.html>>.

Strategie rozvoje terciárního vzdělávání (2000 – 2005): Podklad pro jednání na 15. zasedání předsednictva Rady vysokých škol 25.10.2001 [online]. 2000 [cit. 2012-04-15]. Dostupné z: <<http://www.radavs.cz/archiv/nova/stale/poradni/komise/vzdel/strategi.htm>>.

Stručné principy reformy terciárního vzdělávání [online]. 2012, 3 s. [cit. 2012-04-07]. Dostupné z: <www.radavs.cz/prilohy/4p9_R_strucne_principy_reformy.doc>.

STUDENTSKÁ KOMORA RADY VYSOKÝCH ŠKOL. *Zápis z 15. zasedání SK RVŠ* [online]. Praha, 2004 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <<http://www.skrvs.cz/index.php?aid=378&print=1>>.

STUDENTSKÁ KOMORA RADY VYSOKÝCH ŠKOL. *Usnesení SK RVŠ k návrhu na zavedení zápisného na veřejných vysokých školách* [online]. Praha, 2012 [cit. 2012-05-12]. Dostupné z: <<http://iforum.cuni.cz/IFORUM-12834.html>>.

STUDENTSKÁ KOMORA RADY VYSOKÝCH ŠKOL. *Poziční dokument- Školné* [online]. Praha, 2002 [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <<http://www.skrvs.cz/index.php?aid=333>>.

STUDENTSKÁ KOMORA RADY VYSOKÝCH ŠKOL. *Poziční dokument- Financování vysokých škol* [online]. Praha, 2002 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <<http://www.skrvs.cz/index.php?aid=335>>.

STUDENTSKÁ KOMORA RADY VYSOKÝCH ŠKOL. *Stanovisko SK RVŠ k návrhu zákona o změně ve financování vysokých škol* [online]. Praha, 2002 [cit. 2012-04-08]. Dostupné z: <<http://www.skrvs.cz/index.php?aid=450>>.

ŠIMONÍK, P. *Politické spektrum v České republice: Český volič mezi pravíci a levíci. Sociologický časopis*. 1996, vol. 32, no. 4, 457- 469. ISSN 0038-0288. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/996de55c96dfdccaf824f5b450b753a03fbbcd7_284_457SIMON.pdf>.

Základní informace o projektu Bílá kniha terciárního vzdělávání. In: *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2008 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/bila-kniha/zakladni-informace-o-projektu-bila-kniha-terciarniho-vzdelavani>>.

Zápisné bez půjček ohrozí až třetinu studentů, jde proti plánu vlády. In: *Univerzita Karlova v Praze-iFROUM* [online]. 2010, 2012-05-10 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-9899.html>>.

Zavedení školného na vysokých školách má podporu pravicových voličů. *Středisko empirických výzkumů: Trendy 1/2001* [online]. 2001 [cit. 2012-04-10]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/177>>.

Programové prohlášení vlád ČR- www.vlada.cz>

Volební programy politických stran- www.ods.cz>

www.kdu.cz>

www.cssd.cz>

www.oda.cz>

www.unie.cz>

www.kscm.cz>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (<http://www.msmt.cz>)

Reforma vysokého školství (<http://www.reformy-msmt.cz/>)

Rada vysokých škol (<http://www.radavs.cz>)

Česká konference rektorů (<http://crc.muni.cz/>)

Institut pro analýzy vysokého školství (<http://www.vysokeskoly.org/>)

Centrum pro studium vysokého školství (<http://www.csvs.cz>)

Ústav pro informace ve vzdělávání (<http://www.uiv.cz>)

Středisko vzdělávací politiky (www.strediskovzdelavacipolitiky.info)

Eurostat (<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>)

OECD- Education at a glance

Projekt reforma terciárního vzdělávání: <http://www.reformy-msmt.cz/>

